

АВТО КОММУНИСТИ

№ 4

ӘПРЕЛ

№

ҚАЗАҚСТАН ПАРТИЯ БАСПАСЫ
АЛМА-АТА

1937

Ур 18/12/504
Bykil cer syziniň proletarlary, biriginder!

АУЛ КОММУНИСТИ

„АУЛЬНЫЙ
КОММУНИСТ“

Партийно-массовый журнал
Орган Казкрайкома ВКП(б)

№ 4

ВК(в)Р-ның ҚАЗАҚЫСТАН ӨЛКЕЛІК КОМИ-
ТЕТИНІҢ ПАРТИЈА КӨРСІЛІК ҚОРНАЛЫ
Аянда бір рет сығары. 6-сы сығары

1937

Partija çumьсьньň kemcilikteri çana trotskijstik çana wasqa eki çyzdilerdi çojuv çaralary tuvralь

ВК(в)Р-ның Орталық Комитетинің Plenumьнда STALIN çoldastьn
1937-сылық martьn 3-kyni çasaojan vajandamasь

Çoldastar!

Plenumьda tьndalojan vajandamalardan çana vajandama voьnca çarьs sөzderden mьnadaj negizgi yc paktь varьlyqь kөrinedi.

Birinciden, çet memleketterdin trotskijster mejince belsendi aralasan agentterinin zьjankestik çana dijversijalyq-çrijondьq çumьсьньň çaruvь vizdin varьlyq uьmdarymьzoja ja varьlyqьna çuvьoьna, çaruvacьlyq uьmdaryna da, әkimcilik uьmdary men partija uьmdaryna da belgili dө-reçede tijdi.

Ekinciden, çet memleketterdin agentteri, sonьn icinde trotskijster tek төmendegi uьmdarqa ojana emes, keј bir çavartь qьzmetterge dө өtip ketip çyrди.

Ucinciden, vizdin basçь qьzmettegi keј bir çoldastar, sentrde volсьn, orьndarda volсьn, bul zьjankesterdin, dijversantьardьn, çrijondar men kisi өltirgicterdin çьn sьrьn aca vilmegendigi vьlaj tursьn, olardьn veјqam, көnilcek, anqьrt volqandьoьqь sonдај, çet memleketterdin agentterinin qajsь bir çavartь qьzmetterge өtip ketyvine өzderi sever volojan kezderi de az emes.

Vajandamalardan çana vajandama voьnca çarьs sөzderden tuvatyň tәvijojij, talassьz yc paktь oььndaj.

I

САЈАСИЈ ВЕЈҚАМДЫҚ

Partijaqa çarsь çana sovetke çarsь tyrli aqьmdar men kyreste mol tәçirijbe alojan vizdin basçь çoldastardьn bul çolь soncalьq anqьrt, soqьr volьp, qalьqьn çavlatьpьn çьn sьrьn aca vilmegenin, qoj terisin çamьlojan qasqьrlardь tanьj vilmegenin, olardьn vet perdesin çula vilmegenin ne devge volady?

SSSR-дьn terrijorijasьnda әreket istegen çet memleket agentterinin zьjankestik çana dijversijalyq-çrijondьq çumьсьn viz ucin kьtpegen, vьrьn volmaojan nөrse dөp aјtuvqa vola ma? Çoq, olaj devge volmajды. Saqtь isinin kezinen bastap, soңoь 10 çьldьn icinde qalьq çaruvacьlyqь-

ның тырли таравларында болған, ресмиј документтерде сақталған зыянкестик акттар осынъ көрсетеді.

Пасижмнің trotskij-zijnovijercil agentterinin зыянкестик, сријондық қана terrorлық әрекеттері тақырыпты сондық вақыттарда бизде алдын ала сақтандырыған, күні бүгін ескерткен ес қандай дауы болмады, деп айтудың қана ма? Қоғ, олай деуге болмады. Ондай дауылар болды, болсевиктердің оны ұмытуға правабы қоғ.

Кіжор қолдастың қавыздардың қолынан өлуvi қалықтың қавлары екі қыздилік истейтинin, екі қыздилік истегенде, сенім алуы үшін, биздің ұжымдарымызға өтуге өзіне қол асуы үшін болсевик болғанын, партиядық адам болғанын бетін жоғайтандықын көрсететін алақандықты ескерту болды.

«Ленинград сентирине» болған сот, сол сыяқты «Зіновіер-Каменирке» болған сот Кіжор қолдастың қавыздардың қолынан қаза болғандықын пaktисinen тұратын сабақтарға қана сыпат болды.

«Зіновіерцил-trotskijstik ब्लөкке» болған сот онын алдында болған соттардың сабақтарын молайты, zijnovijercilder мен trotskijsterдің буржуазиялық қав элементтердің барлығын өздерinin мағына біріктіріп қуғандығына, олар генман полиция адранкасын сријон, діверсиясы-terrorсы agentterine айналандығына, екі қыздилік, бет жоғай zijnovijercilder мен trotskijsterдің биздің ұжымдарымызға өту үшін қалың амалы екендігіне, олардың өтіп кетуге қол бермеу үшін, zijnovijercil-trotskijster сайқасын қоюу үшін, қырақтылықпен саясий көрегендік межліне тавыған қурау болатындығына көзді әвден қеткізді.

ВК(В)Р-ның Орталық Комитеті Кіжор қолдастың қавыздардың қолынан қаза тапқандықын тақырыпты 1935-жылы қынуардың 18-де қазған қавық қатында партија ұжымдарын саясий көңилсектиктен қана оыбатилдик аңғайлықтан қатты сақтандырды. Қавық қатты ылай делінген:

«Биздің күйміз артқан сайын қав сол қурылым томаған, зыянсыз вольтр кетеді, дейтін қата иқынстан тұратын оппортунистик көңилсектикти қуруу керек. Булай деп оялау мылде дұрыс емес. Бул — сotsijalizmге қав бірте-бірте қағандай береді, ақырында олар нақты сotsijalister вольтр сықадь, деп барлығын sendiremki болған оңсы ивклопның исықь волады. Қажарақаттыққа салынып, аңғайлық истев болсевиктердің салты емес. Бизге керегі веждандық емес, қырақтылық, нақты болсевиктік революциясы қырақтылық керек. Қавлардың қали не қурылым мыскіл болған сайын, олар совет өкіметіне қарсы кыресінде күні біткендердің қалың қурауы ретінде ең ақыры қурауларға сол қурылым қулына қармасады. Осынъ есте ұстап, қырауы болуу керек».

Trotskijs-zijnovijercilder влогының сријондық-terrorлық әрекеті тақырыпты 1936-жылы жылдың 29-күні қазылған қавық қатында ВК(В)Р-ның Орталық Комитеті партија ұжымдарын межліне қырауы болуыға, қалықтың қавлары, олар қандай себер қасығынса да, айға билууге тақы да қақтырды. Қавық қатты ылай делінген:

«Кәзір, trotskijs-zijnovijercil қендеттер совет өкіметіне қарсы кыreste биздің еліміздегі еңбекчилердің барып тұрған өс қас қавларының вәгін — сријондарды, провokatorларды, діверсанттарды, велогвардейстерді, кулктарды қана тақы-тақыларды біріктіріп отырығанда, бір қағанда, бул элементтер мен, екінсі қағанда trotskijster мен, zijnovijercilder мен екі арада ес бір сек қалмай отырығанда, — биздің барлық партија ұжымдарымыз партияның барлық мүшелері коммунистердің қырауылықы, қаж ивсәскеде, қандай қағандай да болса да, қағет екендігін тусынууге тийіс. Партияның қавлары, ол қалай себер қасығынса да, айға билуу кәзіргі қағандайларда әр бір болсевиктердің воғына біткен қасиет болуыға тийіс».

Сонь мен, дауылар болған, алдын ала ескертилген вольтр сықты.

Бул дауылар мен алдын ала ескертулер неге қақтырды еді?

Bular partiya-ujımdastıruv çumıyındaqı vasesıdiktı çojıvqa, partiyanı, bir de bir eki çyzdı öte almajtı, berik qamalqa ajnaldıruvqa saqırdı.

Bular partiya-sajaset çumıyın çete vaqalamavcılıqtı qurtıvqa, bul çumıstı varlıq çaqınan kücejıv çaqına, sajasij qıraqılıqtı kücejıv çaqına vaty vet vıruvqa saqırdı.

Aqırında ne volıp cıqtı? Paktılerge qaraqanda, davıdar men aldın ala eskertıvlerdı vızdı çoldastar tım nasar uqqandıqı kórındı.

Partiya dokımentterın tekserıv çana avıstıruv navqanı çonıdegi eldı vörıne mälım paktıler munı ajqıp sıpattajdı.

Bul aldın ala saqtandırdı davıdarın tıjıstı eser etpegen sevevi ne?

Sovetke çav elementterge qarıs kürestegi özderınin təcırıvesıne qarımastan, alde nece qajtara aldın ala saqtandırdı davıdarqa, küni vırıp eskertken nusqavlarqa qarımastan, partıyal çoldastarımızdı qalıq çavlarının zıjankestık, sıjondıq-dıjbersıjalıq çumıyına kelgende sajasij toras volqan sevevi ne?

Mımkın partıyal çoldastarımız vırıpçılıp nasarlap ketken cıqar, sanalıq, dıjstıjplınası tımender ketken cıqar? Çoq, erıjne, olaj, emes!

Mımkın olar azırında vıstıqan cıqar? Olaj da emes! Bulaj dep ojlavqa es bir dälel çoq.

Al, endı ne völdı? Mımdaj anqavlıq, vejdamdıq, kónılcektık, soqırılıq qajdan keldı?

Əngıme mınada, partıyal çoldastarımız sarıvıcılıq navqandarqa, sarıvıcılıq qırılıs mıjdanındaqı orasan zor tavıstarqa verılıp ketkendir, volcevıkterdı ımıtıvqa pravası çoq asa maızdı keı bir paktılerdı ımıtır kettı. Olar SSSR-dın qalıq aralıq çajınan tıvatın negızgı paktını ımıttı, partiya veletın vetke ustap, volcevık volqansıp körıngen kızırgı zıjankesterge, sıjondarqa, dıjbersanttarqa, qan ıcerlerge tıvra qatınası var asa mızdı eki paktını vajdamaj qaldı.

II

KARİJTALİSTİK QORCAV

Partıyal çoldastarımızdı ımıtdı, ja tıptı vajdamaj qalqan paktıleri qajıs?

Olar sovet ökımetı dınyınenın altıdan bir völıgınde qana çenıp otırdandırdı, dınyınenın altıdan ves völıgı karıjtalıstık memleketterdı vıjlıgınde ekendıgın ımıttı. Olar Sovetter Sojıvzı karıjtalısterdı qorçavında otırdandırdı ımıttı. Bizde karıjtalıstık qorçav tıvralı mızında ajtıp edet var, vıraq, karıjtalıstık qorçav degennın ne narse ekendıgın ıdırdı kelmejdı. Karıjtalıstık qorçav — ol vos söz emes, ol avden var çana qolajısız narse. Karıjtalıstık qorçav — özınde sotsıjalıstık tırtıp ornattıqan bir el, Sovetter Sojıvzı var degen söz, odan vasqa, karıjtalıstık tırtımız qırında qalıp otırdı, Sovetter Sojıvzın qorçap otırdı, odan savıvı çasav ıcın, onı qıratıv ıcın, ne en volmaqanda, onı quvatıp kemıtıp, onı alsızdendıruv ıcın andıp otırdı kıp elder — vırçıvazıjalıq elder var degen söz.

Bızdı çoldastar osı negızgı paktını ımıtdı. Al, karıjtalıstık qorçav men Sovetter Sojıvzın arasındaqı qatınası negızı däl osında qoj.

Mısalqa vırçıvazıjalıq memleketterdı alajıq. Anqırıt adamdar, bir tıjptes memleketter volqandırdı, olardı arası öte-möte tıvıv cıqar dep ojlav mımkın. Vıraq, anqırıt adamdar qana osıaj dep ojlajdı. Cıyında olardı arasındaqı qatınası tıvıvcılıqqa tıptı uqsamajdı — vırçı-

vazijalyq memleketter birinin icine biri spiondar, zыjankester, dijversanttar, tipti kejde kisi ыltirgicter ыiberetindigi, olarqa bul memleketterdin mekemeleri men kыsip orыndaryna kirip alыр, onda tamыр ыajuvdy, olardy nasarlattyр, quvatyn kemityv ycin «qacet volqanda» onyn icin vyldiryvdi tapsyратындyqь аjqьn ekendigi, ekide eki tьrt volatyндyqь сыjаqtь, асыq narse. Istin ыajь kыzirde sondaj. Istin ыajь vurnь da solaj volatyn. Myjsaly, Napoleon 1 zamanyndaqь Evropadaqь memleketterdi alajьq. Onda orыs, nemis, авыstryjalьq, аqылысн lagerinen kelgen spiondar men dijversanttar Pransijada qartar ыurefin. ыana sonyn kerisince, Anglijanyн, nemis memleketterinin, Avstrijanyн, Resejdin icinde pransuz lagerinen kelgen spiondar men dijversanttar odan kem volmajtyn. Anglijanyн agentteri Napoleondь ыltiryvge eki ret areket ыasaqan, Pransijadaqь vandej caruvalaryн Napoleon ykimetine qarсы ыlde nese qajta erevil ыasatqan. Al, Napoleon ykimeti qandaj ykimet edi? Pransuz revolytsijasyn vasyр, revolytsijanyн iri vurqyvazijaqa ыaqьmdь netycelerin qana saqtar qalqan vurqyvazijalyq ykimet volatyn. Napoleon ykimeti de ыzinin kьrcilerine esesin ыiberdi devge volmajdy, ol da ыzinin dijversijalyq caralaryн qoldandy. ыtken vaqьtta, vudan 130 ыьl vurnь osьndaj volqan. Istin ыajь kыzir, Napoleon 1 den 130 ыьl kejin de osьlaj volыр otyр. Kыzir Pransija men Anglijada nemis spiondary мен dijversanttary qartar ыur ыana sonyn kerisince, ikinci ыaqьnan, Germanijada аqылысн-pransuz spiondary мен dijversanttary qartar ыur. ыaron spiondary мен dijversanttary ыmerijkada, al, ыmerijka spiondary мен dijversanttary ыaronijada qartar ыur.

Vurqyvazijalyq memleketterdin arasyndaqь qatynastyн zаны osьndaj.

Budan vurqyvazijalyq memleketter bir tipti vurqyvazijalyq memleketterden gьri sovetti sotsijalistik memlekette nege ыumsaqьraq, tatuvьraq kelyvge tijis?-degen suraq tuvady. Olar Sovetter Sojuzынын icine spiondary, zыjankesterdi, dijversanttary, kisi ыltirgicterdi ыzderine ыaqьn vurqyvazijalyq memleketterdin icine ыibergenderinen nege az ыiberyvge tijis? Munь sizder qajdan сыqardyныzdar? Vurqyvazijalyq memleketter Sovetter Sojuzынын icine zыjankesterdi, spiondary, dijversanttary ыana kisi ыltirgicterdi qaj vurqyvazijalyq memlekette ыibergenderinen volsa da, eki ese, yc ese artьq ыiberyvge tijis desek, marksizm turqьsynan qaraqanda durьsьraq volmaj ma?

Kapitalizm qorсavy varda, vizdin icimizge cet memleketter ыiberip otyратyn zыjankester, spiondar, dijversanttar, kisi ыltirgicter vizde volыр turatynь аjqьn emes pe?

Partijaly ыoldastaryмыz osьnyн vэrin umьtqan, onь umьtqan son oqьjoqa kenetten kezdeskendej voldь.

ыaron-nemistin polijtsija aqrankasьnyн trotskijs agentterinin spiondyq-djversijalyq areketi vizdin kej bir ыoldastar ycin myldem kytpegen ыerden kezdesken oqьjoqa volqan sevevi osь.

III

OSь KEZDEGI TROTSKIJM

Budan kejin. Trotskijs elementter men kyrese otyгьр, vizdin partijaly ыoldastar kыzirgi trotskizm vurnьnyсыndaaj emes ekenin, ajtajьq, munan 7-8 ыьl vurnьny trotskizmdeaj emes ekenin, trotskizm ыana trotskiyster bul vaqьtyn icinde zor evolytsijany vasyнан ыtkizgenin, bul evolytsijany netycesinde trotskizmnin vejnesi negizinen ыzgergenin, sondьqtan, trotskizm men kyresti de, onь men kyrestin ыdisterin de typ negizi men ыzgertyv kerek ekenin sezbedi, kьrmedi. Bizdin partijaly ыoldastar trotskizm ыumьсы tabь icindegi sajasij аqьm voluvdan qalqanyн sezbedi,

trotskijizm munan 7-8 çyl vurın çumıscı tavınlı içindegi sajasij aqım bolsa, kəzir cet memleketterdin crijondıq orındarın tapırqan istejtin zıjankesterdin, dijberrantardın, crijondardın çana kisi ɵltirıvci çavızdardın pirinsipsiz qan ıcer vandısnı ajnalqan sezbedi.

Çumıscı tavınlı içindegi sajasij aqım degen ne? Çumıscı tavı içindegi sajasij aqım—öziniñ belgili sajasij picini, platporması, programması var top ja partija, ol top ja partija öziniñ kɵz qarastarın çumıscı tavınlı çasırmaıdı çana çasıra almaıdı, qajta öziniñ kɵz qarastarın çumıscı tavınlı kɵz aldında acıqtan-acıq çana cın men çaqtar, propaganda çırgizedi, öziniñ sajasij vaqıtın çumıscı tavınlı kɵrsetyvden qorıqıdı, çumıscı tavınlı öziniñ cın maqsattarın çana mindetterin kɵrsetyvden qorıqıdı, qajta, öziniñ kɵz qarastarın durıs ekenine ijnandıruv ycin acıqtan-acıq çumıscı tavınlı arasına varadı. Munan 7-8 çyl vurın trotskijizm çumıscı tavınlı içindegi osındaj sajasij aqımdardın birevi edi, durısında lenincildikke qarıs çana, sondıqtan da, ɵte teris aqım edi, biraq, sonda da, ol kezde ol sajasij aqım voldsı.

Kəzirgi trotskijizmdi, ajtajıq, 1936-çılqı trotskijizmdi çumıscı tavınlı içindegi sajasij aqım dep ajtuvqa vola ma? Çoq, olaj dep ajtuvqa volmaıdı. Nege? Ujtkeni, kəzirgi trotskijster ɵzderiniñ cın betterin çumıscı tavınlı kɵrsetyvden qorıadı, ɵzderiniñ cın maqsattarın çana mindetterin çumıscı tavınlı acır ajtuvqa qorıadı, ɵzderiniñ sajasij rijzijanomijasın çumıscı tavınlı mejlince çasıradı, onıñ sebevi — çumıscı tavınlı olardıñ cın oınlı vilse, olardı çat adamdar dep, laqnat oıır, ɵzderiniñ maınlı qıvır çiveretininen qorıadı. Trotskijster çumıscı tavınlı negizgi adisi kəzir, ɵzderiniñ kɵz qarastarın çumıscı tavınlı arasında acıqtan-acıq çana adal tyrde propagandalav volmaj, ɵzderiniñ kɵz qarastarın vırkemelev, ɵzderine qarıslardıñ kɵz qarastarın çaramsaqtanır, çaqımprazdanır maqtav, al ɵzderiniñ kɵz qarastarın pərijejlik pen ɵtirik ajaqqa tartav adisi volır otınlınlıñ sebevi mine osı.

Eger ımtırasanızdır, 1936-çılqı sot protsesinde Kamenir pen Zijnovijer ɵzderiniñ qandajda volsa sajasij platporması varlıqın moınlı almaı, qattı çasarqan volatın. Sot protsesinde ɵzderiniñ sajasij platpormasını ajtır cııuvqa olardıñ tolıq mımkinciligi voldsı.

Biraq, olar munı istemej, vizdin ec bir sajasij platpormamız çoq, dedi. Sajasij platpormamız çoq degende olardıñ ekevinin de ɵtirik ajtqan kımənsiz. Olardıñ ɵzderiniñ sajasij platporması volqan kəzir soqırlar da kɵrip otır. Biraq, ɵzderiniñ qandajda volsa sajasij platporması varlıqın olar ne sebepti moınlı almadı? Ujtkeni, olar ɵzderiniñ cın sajasij betin kɵrsetyvden qorıqtı, SSSR da kapijtalizmdi qajta ornaturdı kɵzdegen ɵzderiniñ platpormasını kɵrsetyvden qorıqtı, ujtkeni, mundaj platporma çumıscı tavınlı içinde çerkenictik tuvoızatınlınan qavırtendi.

1937-çılqı sot protsesinde Petakop, Radek çana Sokolnijkor vasqa çolqı tysti. Olar trotskijster men zijnovijercilderdin sajasij platporması varlıqın çasırmadı. ɵzderiniñ belgili sajasij platporması varlıqın olar moınlı aldı, moınlı alır, ɵzderiniñ çavartarında vul platporması çajır saldı. Biraq, olar ɵzderiniñ platpormasını çajır salqanda, çumıscı tavınlı, qalıtı trotskijster platpormasını qostavqa çadıruv ycin emes, vul platporması qalıtı qarıs çana proletarijatqa qarıs platporma dep tanır, oıan laqnat ajtuv ycin, onı qaralar tanva vasuv ycin çajır saldı. Kapijtalizmdi qajta ornatur, qalqozdar men sarqozdardı çojuv, eksploatatsija sijstemasını qajta ornatur, Sovetter Sojuzına qarıs soqıstı ne qurlım çadınatuv ycin Germanija men Çaronijanıñ racistik kucteri men odaq çasav, soqıstı çaqtar, vejıtcilik sajasatına qarıs kyresyv, Sovetter Sojuzınñ terrijtorijasın vɵlcekter, Uvkrajnanıñ nemisterge, Prijmorijanıñ çaronıdarqa verıv, dıcran memleketter sovet eline çavıvı çasaj qalsa,

Sovetter Sojuzының бул соқыста қеніylvine дajarлық қасав, бул мақсат-тарға қетув үcin зьjankestik, діjversіja қасав, совет үkіmetінің басқылағына қарсы terror қасав, қарон-немis pacіsterінің раjdasына сріjондық сүргі-зүв, — осы kezдегі trotskіjзмнің Petakor, Radek қана Sokolnіjkor көр-сеткен сајasіj platpormасы mine осындај. Trotskіjsterdін mundaj platpor-мань қалықтан, қумьсы tabынан қасырмасқа ылақы соқ edі. Сондықтан, олар бул platpormаны тек қумьсы tabынан қана емес, trotskіjster көрсі-лігінen de қасырды. Тек, олардан қана қасырды қојмай, trotskіjsterdін 30-40 адамнан қуралықан бір топ басқылағынан да қасырды. Radek пен Petakor бул platpormаның қарактері тувралы ақвар берув үcin 30-40 адамнан trotskіjsterdін kіckene конперенсіjasы сақыруға Trotskіjden ruqsat сұрақанда, Trotskіj булықан ruqsat etpeј, platpormаның сын қарак-тері тувралы trotskіjsterdін mundaj kіckene товь арасында да ајтувға vol-мајтыны, үјtkені, mundaj «әrekettін» raskol тувқызув мүmkіn ekenін bildirgen.

Өzдерінің көз қарасын, өzдерінің platpormасын тек қумьсы tabынан қана емес, trotskіjster көрсілігінen de қасыратын, тек trotskіjster көрсі-лігінen қана емес, trotskіjsterdін басқылық товьнан да қасыратын «сајasіj қажраткерлер», — осы kezдегі trotskіjзмнің вејнесі mine осындај.

Аl, осы kezдегі trotskіjзмді қумьсы tabының іcіндегі сајasіj ақым деп атавға volмајтындығы осыдан сықадь.

Бул kezдегі trotskіjзм қумьсы tabының іcіндегі сајasіj ақым емес, бул kezдегі trotskіjзм зьjankesterdін, діjversantтардың, razvedcіkтерdін, сріjондардың, kісі өltіргіcterdін пріncіpsız, іjdejasыз vандьсы, қумьсы tabының қас қавлағының, cет мемлекеттерdін razvedka оғындарына қалда-пыр, әreket іsteјtін қавлағының vандьсы.

Trotskіjзмнің соқы 7-8 қылың іcіндегі еволюсіjasының даvсыз нәтї-ңесі mine осындај.

Бурьноқы trotskіjзм мен осы kezдегі trotskіjзмнің арасындақы ајырма mine осындај.

Bızdін partіjаль қoldastардың қatesі sol — олар бурьноқы trotskіjзм мен осы kezдегі trotskіjзмнің арасындақы терең ајырмаы vайқамай қалды. Trotskіjster іjdejаль адамдықтан көртен қалқань, trotskіjster көртен ақ, тек совет мемлекетіне қана совет үkіmetіне kesірін тіjгізув үcin қандај ағамдықтан vольса да tartыvмајтын, қандај қавьздық іsterді vольса да іstevge дајын тuroқан, тіptі сріjондық қасавға deјін, өзінің отанына тувра қастық etyvge deјін varқан нақыз қанды vалақ қан іceг vузақыларға ајналықань vızdін partіjаль қoldastар сезbedі. Олар мұны сезbedі, сондықтан, trotskіjster мен қаңаса, бурьноқыдан vаты kyresув үcin өzдері vaқытында қайта қуғыла алмады.

Mine, сондықтан да trotskіjsterdін соқы қылар іcіндегі іsteген қавьздықтарь кей бір partіjаль қoldastар үcin мүлde ојда соқ қерден рајда vолықан іs vольр көрінген сеveбі осыдан.

Bудан кейін. Ақыр аяқында, бір қақынан, pacіjзмнің trotskіjstіk агенттері өte velsendі рөл атқарып сүрген кәзіргі зьjankester мен діjversantтардың, екінсі қақынан, сақты оқылась дәvіріндегі зьjankester мен діjversantтардың арасында үлкен ајырма var ekenін partіjаль қoldastарьмыз сезbeј қалды.

Bіrcісі. Сақты зьjankestіgіне қатынасқандар қана проmpartіjаға қатынасқандар асықтан-асық қат адамдар edі. Булардың көбі өндіріс оғындарының бурьноқы доқаларь, олардың тусында өндіріс оғындарь vасқарқан адамдар, бурьноқы аксіjальқы доқамдардың компаніjондарь, ja сајasat қызінде vızge дұсран бурьvазіjальқы мамандар edі. Бул нұрзалардың сајasіj betterі tap sol ајтылықандај ekenіне vızdін адамдардың ec қайсыь kymәndengen соқ. Совет қуғылысына дұсран ekenін

saqta zıjankesteriniñ özderi de çasırqan çoq. Kəzirgi zıjankester çana dijversanttar tuvralı, trotskijster tuvralı bulaj devge volmajdı. Kəzirgi zıjankester çana dijversanttar, trotskijster — bular kəvine, partijadaoq adamdar, qaltasında partveletteri var adamdar, olaj bolsa, pormalnij çaqınan çat emes adamdar. Eger, vırnoq zıjankester bizdin adamdarqa qarıs sıqsa, kəzirgi zıjankester qajta bizdin adamdarqa senimdi volır körinyv usin, bizdin adamdarın aldında qurdaj çorqalajdı, bizdin adamdarın maqtajdı, çaqımprazdanadı. Kərip otırsızdar, ulken ajırma var.

Ekinci. Saqta zıjankesteriniñ çana prompartija adamdarın kuci olardıñ azdı-kəpti teqniikalıq viliminiñ voluvında edi. Ol kezde mundaj vilimi çoq bizdin adamdar laçsız olardan yjrenetin edi. Bul çaqdaj saqta oqıjqası däviriniñ zıjankesterine zor artıqsız tuvoızdı, erkindep çana ec bir vögetsiz zıjankestik istevine mümkincilik verdi, bizdin adamdarın teqniika çyzinde aldavna mümkincilik verdi. Kəzirgi zıjankester, trotskijster ondaj emes. Kəzirgi zıjankesterdin teqniika çyzinde bizdin adamdardan ec bir artıqsız çoq. Qajta bizdin adamdarın teqniika çöniñdegi dajarlıq kəzirgi zıjankesterden, trotskijsterden ana qulm artıq. Saqta oqıjqası dävirinen veri osı vaqıtqa dejin teqniikaqa çetik ondaqın mın volcevık kadrların özir çetildi. Teqniikaqa çetilgen mındaqan, on mındaqan volcevık vascılardı atav vevyge volar edi. Bular men salıstırqanda Petakoptardıñ, Lijvcijsterdin, Cestoptardıñ, Boguvslavskijlerdin, Muvraloptardıñ, Drovnijsterdin vėri de, teqniikalıq dajarlıq çöniñde qur vos, çala qajnaqan mılçındar. Olaj bolsa, osı kezdegi zıjankesterdin, trotskijsterdin kuci nede? Olardıñ kuci partija veletinde, partija veletin qolqa ustav çyryvinde. Partija veleti arqasında olar sajasat çyzinde senimdi volır körindi, partija veleti olarqa bizdin varlıq mekemelerdin çana uımdardıñ esigin açtı. Olardıñ kuci mine osında. Olardıñ artıqsız sol völdı: qolna partija veletin ustav, sovet ykimetiniñ dostar volqansır, olar bizdin adamdarın sajasat çyzinde aldar otırdı, özderine kersetilgen senimdi pajdalanır qastıq istedi, otirik mylajimsip çyrip zıjankestik çasadı, bizdin memlekettik sırların Sovetter Sojuvzın ducpandına asır verip otırdı. Sajasij çana mormalnij vaqası çaqınan «artıqsız» kumandı bolsa da, ajtevir «artıqsız» qoj. Trotskijs zıjankester partveleti var, bizdin mekemeler men uımdardıñ qaj çerine bolsa da, aralasa alatın adamdar völdı, sondıqtan, olar çet memleketterdin sipondıq otındar usin tartırmaıtın ulken olça völdı, olardıñ «artıqsızın» mını mine osında.

Kej bir partijalı çoldastarın qatesi sol völdı — olar vırnoq zıjankester men kəzirgi zıjankester arasındaq, saqta zıjankesteri men trotskijster arasındaq osı ajtylan ajırmanın vėrin vajqamaj qaldı, tysinbedi, mın vajqamaqandıqtan, çana zıjankester men çanaca kyresyv usin özderi vaqıtında qajta qırta almadı.

IV

SARUVASIZ TABİSTARDIN KÖLENKELI ÇAQTAR

Partijalı çoldastarın umtır, nemese eskermej çyrgen bizdin qalıq aralı çana içki çajın mındaq negizgi paktılar osında.

Soñqı çıldaq zıjankestik çana dijversija çöniñdegi oqıjqalardı bizdin adamdarın andavsızda kezdestirip otırqandıqın da sevevi mine osdan.

Al, nelikten bizdin adamdarın osın vėrin vajqamadı, nelikten olar osın vėrin umtır?-dep surar.

Bul umtırcaqtıqın, soqırlyqtıqın, vejqamdıqtıqın, kənilcektiktin vėri qajdan sıqır otır?

Bul bizdin adamdarymızdyń qumbyndaqy bite qajnaqan kemciligi emes pe?

Çoq, bul bite qajnaqan kemcilik emes. Bul vaqytca nәрse; bul, bizdin adamdarymız bir az kyc salsa, tez çojuvqa volatyn nәрse.

Al, onda әngime nemenede?

Partijaly çoldastarymız soqy çyldarda vytindej caruvacalyq çumbystar men cuqyldandy, caruvacalyq tabystardyń öte-möte qyzyqyna tysip ketti, osynyn qyzyqyna tyskesin vasqa isterdin varlyqyn da umyты, varlyqyn da dalada qaldyrdy, — әngime osynda.

Olar caruvacalyq tabystardyń qyzyqyna tysip alыр, varlyq istin tyjini osynda dep bildi, al, Sovetter Sojuzynyn qalyq aralyq çajy, kapijtalizminin qorçap otyruvy, partijanyn sajasij çumbysyn kycejtyv, zyjankestik pen kyres, taqy sol syjaqy isterge kәnil avdaruydy qojdy; bul мәselelerdin varlyqy da екinci дәrecedegi nemese tipti ycinci дәrecedegi is dep bildi, — әngime osynda.

Tabystar men çetistikter — әrijne, ulы çumby. Bizdin sotsijalistik qurlybystaqy tabystarymız synnda da öte ylken. Biraq, dynijedegi vasqa nәrseler syjaqy, tabystardyń da kәlenkeli çaqy volady. Ylken tabystar men ylken çetistikter sajasatqa corçaq adamdardy kәbinese vejqamdyqqa, kәnilcektikke, çajbaraqattyqqa, camadan tys asqaqtavcalyqqa, dandajsuvcalyqqa, maqtancaqtyqqa soqyrady. Soqy kezde bizde maqtancaqtardyń uc qyzyqy çoq kәweyip ketkenin sizder beker dej almasyzdar. Sotsijalistik qurlybystaqy osyndaj ylken çana kәrnekti tabystardyń çaqdajynda maqtancaqtyq minezdin tuvuvy, bizdin tabystarymızdy saltanat pen manijpestat-sijalav minezinin tuvuvy, ducranymızdyń kycin kem esepтер, өз kycimizdi asyra esepтер minezinin tuvuvy, osylardyń saldarynan sajasij soqylyqtyn syquvy — taң qalarlyq nәrese emes.

Men bul arada tabystarymızqa vajlanysty, çetistikterimizge vajlanysty qavьpter tuvraly bir nese söz ajtuvqa tijistimin.

Qylyncalyqtarqa vajlanysty qavьpterdi biz täçirijveden vilemiz. Ol syjaqy qavьpter men biz bir nese çyldardan veri kyresip kelemiz, çana kyresimiz çemissiz de emes. Qylyncalyqtar men vajlanysty qavьpter tavansyz adamdardan kәbinese qylyncalyq, өз kycine senbev, pessijimizge salynuv minezin tuvqyzady. Al, qylyncalyqtardan tuvqan qavьpterdi çenyv ycin is ister çatqan çerde, bul kyresten adam synlyqady, bul kyresten volattaj verik naqyz volcevikter syqady. Qylyncalyqtar men vajlanysty qavьpterdin syраты osyndaj. Qylyncalyqtardy çenyvdin nәtijçesi osyndaj.

Biraq, екinci tyrdegi qavьpter var, tabystarymız ven, çetistikterimiz ven vajlanysty qavьpter var. Ije, ije, çoldastar, tabystarqa, çetiskendikterge vajlanysty qavьpter var. Tabystardyń çaqdajy tabys ystine tabys, çetiskendik ystine çetiskendik, plandy asyra oryndav ystine asyra oryndav, — kәrgeni az, sajasatqa corçaq adamdardyń vejqamdyq, çajbaraqattyq minezin tuvqyzady, sekti vilmejtin, sajasij sezgictikti wәsendetetin saltanatty merekeler atmosperasyn, birin biri quttyqtavcalyq atmosperasyn tuvqyzady, adamdy vosandatыр, bet aldy мәz-mәjram etip, çajbaraqattyqqa salynuvqa ijtermelejdi, — bul qavьр mine osynda.

Adamdy osyndaj aqymaqtandyратын çajbaraqattyq pen dandajsuvcalyqtyn atmosperasynda, saltanatty manijpestatsija atmosperasynda, өзinin атаqын көтерip maqtanuv atmosperasynda, bizdin elimizdin taqdyry ycin öte-möte ylken маңыз var, kej bir маңызды рақтыларды çurtтын umытыр ketetindigi taң qalarlyq nәrese emes; kapijtalizminin qorçavy, zyjankestiktin çana tyrleri, bizdin tabystarymızqa vajlanysty qavьpter, taqy solar syjaqy çaqymсыз рақтыларды çurtтын көрmej vastavь da taң qalarlyq nәrese emes. Kapijtalistik qorçav dejsiz ve? Ol tyk emes qoj! Eger biz caruvacalyq plandardy asyra oryndasaq, kapijtalistik qorçav degennin ne маңыз

var? Zıjankestiktin çana tyrleri, trotskizm men kyres dejsiz ve? Onıñ väri de tyk emes qoj! Biz caruvacılıq plandarımızdı oğndar çana asıra oğndar otyrqanda, bul usaq-tyjekterdin ne manız var? Partija uvstavı, partija oğndarınñ saılay men voluvı, partija basylarınñ partija vuqarısınñ aldında eser verip turuvı dejsiz ve? Osylardıñ özi kerek vola qojar ma eken? Caruvacılıqımız ösip otyrqanda, çumıscylar men qara caruvalardıñ turmıs kuji ysti-ystine oñdalıp otyrqanda, sonday usaq-tyjekter men ävre voluvqa turar ma eken? Munıñ väri tyk emes! Plandardı asıra oğndar otyrmız, bizde partija çaman emes, partijanıñ Ortalıq Komijtetinde çaman emes,—endi vudan artıq bizge ne kerek? Mäskende otyrqandar, partijanıñ Ortalıq Komijtetinde otyrqandar, özderi bir qızıq adamdar: qajdaq bir mäselelerdi ojlar cıqaradı, qajdaq bir zıjankestik tuvralı söz qıladı, özderi de uıqtamajdı, basqalardı da uıqtatpajdı... deydi.

Caruvacılıq tavıstardıñ nätiçesine mastanıp, ävestenip, bizdin keı bir täçirijbesi çoq çoldastardıñ «op-onaj» çep-çenil saıasij soqırlıqqa ajnaluvınñ asıq mıjsalı — mine osı.

Tavıstar men, çetistikter men vajlanıstı qavıpter mine osındaj.

Partijalı çoldastarımızdıñ caruvacılıq tavıstardıñ qızıqına tysip, Sovetter Sojuvız ycin zor manız var, qalıq aralıq çana ıcki qal çenindegi paktılardı umıtuvinı çana elimizdi qorcar turqan bir qatar qavıpterdi vajqatavınñ severteri — mine osındaj.

Bizdin veıqamdıqımızdıñ, umıtaqtıqımızdıñ, künilcektigimizdin, saıasij soqırlıqımızdıñ typkı tamırları — mine osındaj.

Bizdin caruvacılıq çana partija çumısındaqı kemcilikterdin typkı tamırları — mine osındaj.

V

BIZDIN MINDETTERIMIZ

Bizdin çumısımızdaqı osı kemcilikterdi qalaj çojuvqa voladı?

Bul ycin ne istev kerek?

Bul ycin mına caralardı is çyzine asıruv kerek:

1) En aldı men belgili bir mekemelerdin «kyndelikti mäseleleri men» belcesinen vatıp cuqıldanatın partijalı çoldastarımızdıñ nazarın qalıq aralıq çana ıcki mäni var iri saıasij mäselelerge avdaruv kerek.

2) Partijamızdıñ saıasij çumısın tijisti satıqa köteriv kerek, partija, sovet çana caruvacılıq kadrlardı saıasij çaqınan tärvişev, olardı volısevıkterce cıñqırtıruv mindetin bas mindet etip çojuv kerek.

3) Manız davsız öte zor volıp otyrqan caruvacılıq çenindegi tavıstarımız çana bizdin kelecekte de — kynnen kynge, cıldan cıloqı qolımızdı çetkizyvge tırısatın tavıstarımız — sonda da bizdin sotsijalistik qurılısımızdıñ varlıq isin sarqıj almaıttındıqın partijalı çoldastarımızqa tysindirip otyruv kerek.

Caruvacılıq çenindegi tavıstarqa vajlanıstı oğın tevetin çana çajvıraqattıqta, veıqamdıqta, saıasij qıraqılıqtın väsendevinde vilinetin tavıstardıñ kölenkeli çaqın caruvacılıq çenindegi tavıstardı partija qurılısındaqı tavıstar men çana partijamızdıñ öristetile çyrgiziletin saıasij çumıs men säjkestirgen kynde çana çojuvqa volatındıqın tysindirip otyruv kerek.

Caruvacılıq çenindegi tavıstardıñ özi, olardıñ veriktigi men uzaq voluvı tolıq men partijalı-ıjmdastıruv çana partijalı-saıasij çumıstardıñ tavıstarına vajlanıstı ekendigin, bul cartsız caruvacılıq çenindegi tavıstardıñ özi vajandı volmaj cıquvinıñ mümkindigin tysindirip otyruv kerek.

4) Капиталистик қорсау Совет Союзының қалық аралық қалып белгілейтін негізгі пакты воһр тавылатындығын есте устар, ес вақытта умытрау керек.

Капиталистик қорсау воһр отыраған вақытта — сеп elderдеги мемекеттердин разведке оргындары Совет Союзының ичине сиверетин зыжанкестер де, диверсанттар да, срижондар да, террористер де волағындығын есте устар, оны ес вақытта умытрау керек, осынбы есте устар, капиталистик қорсау пактысының мәнин септе вақаламайтын, зыжанкестиктин кыси мен мәнин септе вақаламайтын қолдастарға қарсы кырес сыргизип отыру керек.

Саууасылық тавыстардың қандай болса да, олар нендеј улкен болса да, капиталистик қорсау пактысын қана вул пактыдан туатын нәтижелерди қоја алмайтындығын партијалық қолдастарымызға тусиндирип отыру керек.

Биздин қолдастарымыз, партијадағы қана партијада қоқ волевиктер, сеп elderдеги разведке оргындарының зыжанкестик-диверсиялық қана срижондық сымьстарының мақсаттары мен қана mindetteri мен, практиккасы мен қана теқнијкасы мен тапысуға мүмкинчилік алуы үшін керекті сараларды қолдану керек.

5) Сеп elderдин разведке оргындарының диверсиялық-зыжанкестик қана срижондық сымьсының белсенді элементі воһр алған trotskijster сымьсы тавындағы саясий ағым волуудан көртен қалқандығын, олар сымьсы тавының мүдделеріне қанаса алатын қандај да болса ідејаға вола қызмет етууден көртен қалқандығын, олар сеп elderдин разведке оргындарына қалданыр истејтин зыжанкестердин, диверсанттардың, срижондардың, қан ісерлердин prinsipsiz қана ідејасыз вандасына айналындығын партијалық қолдастарымызға тусиндирип отыру керек.

Осы кездегі trotskijзмге қарсы кыreste кәзір ески әдистер, дијскувссия әдистері, керек емес екендигін, қана әдистер, оларды түр тамыры мен қуртуу қана талқандау әдистері керек екендигін тусиндирип отыру керек.

6) Партијалық қолдастарымызға осы замандағы зыжанкестер мен сақты оқығасы дәвіріндегі зыжанкестердин арасындағы айырманы тусиндирип отыру керек; егер сақты оқығасы дәвіріндегі зыжанкестер биздин адамдарымыздың теқнијкалық сөніндегі артта қалқандығын рајдаланыр, оларды теқнијка сызінде алдаған болса, қолында партбилеті бар осы замандағы зыжанкестер биздин адамдарымыздың саясий сызіндегі вејқамдығын рајдаланыр, биздин адамдарымыздың оларға, партија мүсесі ретінде, сенетіндигін рајдаланыр алдайды.

Сақты оқығасының кезіне дәл келетін—теқнијкаға сепілу керек деген ески уранды, кәзіргі дәвірге әвден сәјкес келетін—кадрларды саясий қақынан тәрбијелев сөніндегі, волевизмге сепілу сөніндегі қана биздин саясат сызіндегі сепістігімізді қојув сөніндегі қана уран мен толықтыру керек.

Биревлер: мунан он сыл вурып, сақты оқығасы дәвірінде, екі уранды, биринсі—теқнијкаға сепілу туғалы уранды қана екінсисі—кадрларды саясий қақынан тәрбијелев сөніндегі уранды бирден көтеріуге волмас па еді? деп сұрауы мүмкін. Қоқ, муны истев мүмкін емес еді. Бизде, волевиктер партијасында, вулај истелмејді. Революциялық қозғалыстың кезенді сақында, әр қасан тујинді уран ретінде, қандај да болса негізгі бир уран көтеріледі, көтерілгенде вул уранды мықтар қолда устав арқылы вукил сепіні сызге сепілу үшін көтеріледі. Ленин бизди вулај ујретті: сымьсымыздың сепініндегі негізгі вуғынды тавыр алыр, оны верик устандар, ол вуғын арқылы вукил сепіні сызге сепіндар, сызтир ілгері васындар, деді. Революциялық қозғалыстың таріқы вул тактијканың бирден бир дурыс тактијка воһр тавылатындығын көрсетеді. Сақты оқығасы дәвірінде биздин адамдарымыздың әлсіз сепі олардың теқнијкалық қақынан артта қалқандығында еді. Ол кезде биздин әлсіз сепіміз саясий мәселелерде емес, теқнијкалық мәселелерде еді.

Sol kezdegi zıjankesterge bizdin sajasij çenindegi kóz qarastarmızğa kelsek, ol kóz qarastarmız, bolcevikterdin sajasij çaqıñnan çat volqan adamlarğa qoldanatın kóz qarastarı öte ajqın edi. Özimizdin teqniikalıq çenindegi osı əlsizdigimizdi biz teqniikağa çetilyv tuvralı urandı kótergendigimiz arqılı çana ötken dövirdin icinde teqniikağa çetilgen on çana çuz mındaqan bolcevikter kadrların tərviyelegendigimiz arqılı çojdıq. Kəzir, bizde teqniikağa çetilgen bolcevikter kadrları volır otyrqan vaqıtta çana zıjankester rəlinde asıq çat adamlar emes, onıñ ystine özimizdin adamlarmızğa qaraqanda es bir teqniikalıq artıqsılıq var adamlar emes, tek qolında partiya veleti var çana partiya mycelerinin varlıq pravalar men rajdalanatın adamlar volır otyrqanda, istin çajı vasqaca volır otyr. Kəzir bizdin adamlarmızdın əlsiz çeri teqniikalıq çaqıñnan artta qaqandıqta emes, sajasij vejqamdıqta, partiya veletin qarılısta qolına tysirip alqan adamlarğa vet aldı senyvcilikte, adamlardı olardıñ sajasij deklaratsiyasına qaraj emes, olardıñ çumıstarın nətijçesine qaraj tekseryv isinin çoqtıqında volır otyr. Kəzir bizdin tyjindi məselemiz kadrlarmızdın teqniikalıq çaqıñnan artta qalqandıqın çojuvda emes, yjtkeni ol negizinde osı kynde-aq, çojılıp völdı, bizdin tyjindi məselemiz sajasij vejqamdıqtı çana partiya veletin qarılısta qolına tysirip alqan zıjankesterge sajasij çaqıñnan sengictikti çojuvda volır otyr.

Çaqıtı oqıjqası dövirdindegı kadrlar ycin kyresyv isindegi tyjindi məsele men kəzirgi dövirdindegı tyjindi məsele arasındaqı typkı ajıtma mine osındaj.

Bizdin munan on çıl vırın eki urandı, teqniikağa çetilyv çenindegi urandı da, kadrlardı sajasij çaqıñnan tərviyelev çenindegi urandı da bir den kótere almaqandıqymızdın sebevi, munı kóteryvge kerek volmaqan sebevi mine osı.

Teqniikağa çetilyv çenindegi eski urandı kəzir bolcevizmge çetilyv çenindegi, kadrlardı sajasij çaqıñnan tərviyelev çenindegi çana bizdin sajasij vejqamdıqymızdın çojuv çenindegi uran men tolyqtıruvdın kerek volır otyrqan sebevi mine osı.

7) Biz ilgeri vasqan sajnı bizde tap kyresi varqan sajnı sone veredimıs, biz tavıstarğa çetken sajnı tap çavı varqan sajnı çuvası veredimıs degen cirik teoriyanı talqandap, avlaq tastavımız kerek.

Bul tek cirik teoriya çana emes, munıñ men birge qavıptı de teoriya, yjtkeni bul teoriya bizdin adamlarmızdın qıraqılıqın väsendetedi, olardı qaqranğa tysiredi, al tap duspanına, sovet ökimeti men kyresyv ycin, esin çajıp alıvğa tymkincilik veredi.

Qajta, biz ne qurılm ilgeri vasqan sajnı, tavıstarımız ne qurılm kóp volqan sajnı, talqandalqan qanavı taptardıñ qaldıqtarı so qurılm kóvirek, öctespek, olar kyrestin öte-möte cijelenisken tyrlerine so qurılm tezirek kóvirek, olar sovet memleketine so qurılm kóp zıjan tijgizbek, olar kyñi ozıp vara çatqandırdın aqtıq quralı retinde kyrestin eñ asqınqan tyrlerine so qurılm kóvirek çarmasraq.

SSSR-daqı talqandalqan taptardıñ qaldıqtarı dara emes ekendigin esten çojarmav kerek. Olardı SSSR-dan tıs çerlerdegi bizdin çavlarımız tuvradan tuvra qoldajdı. Tap kyresinin sperası SSSR köleminde çana volır otyradı dep ojlav, qate volqan volar edi. Eger tap kyresinin bir çeti SSSR çevberinde çyrip otyrsa, onıñ ekinçi çeti bizdi qorçap otyrqan vır-çuvalıq memleketter men ıctasıp çatadı. Munı talqandalqan taptardıñ qaldıqtarı viledi, olar osıñ bilip otyrqandıqtan, olar vıdan vılay da çan talasıp əreket isteji.

Bizdi tarıjq osılay yjreledi. Bizdi leninizm osılay yjreledi.

Munıñ varlıqın este ustap, dajnı turuv kerek.

8) Zıjankestikti ynemi isteji vermejtin adam, öz çumısında anda-sar-

da bolsa da çetiskendik kersetetin adam zjankes vola almajdь-mьs degen ekinçi cirik teorijany talqandap, avlaq tastav kerek.

Bul sөket teorija onьd aptorlarьny aьqavьoьny kьrsetedi. En qьsqa vaqьttьn icinde әskere volam demese zjankestin birde biri ynemi zjankestik isteј vermejdi. Qajta naqьz zjankes өз çumьsьnda anda-sanda çetiskendikter kьrsetedi, yjtkeni bul — oqan, zjankes retinde, vashьn qozqap qaluvqa, senim aluvqa çana өзini zjankestik çumьsьn çyrgizyvge mymkincilik veretin birден bir qural volьp tavьladь.

Bul aјqьn mәsele çana munь munan artьq tysindirip çatuvdьn qaçeti çoq dep oјlajmьn.

9) Caruvacьььq plandardь ynemi orьndav isi zjankestikti çana zjankestiktin zarдавьn çoqqa çьqaradь-mьs degen ycinci cirik teorijany talqandap, avlaq tastav kerek.

Mundaj teorija tek bir maqsattь çana kьzdevi mymkin: vizdin qьzmetkerlerimizdin mekemelik qьtьqьna tijyvi, olardь çivatuvь çana olardьn zjankestikke qarshь çyrgizetin kyresin vosansьtuvь mymkin.

«Bizdin caruvacьььq plandarьmьzдь ynemi orьndav» degenniң mәnisi ne?

Birinci, vizdin caruvacьььq plandarьmьzдьn varьoьь da çaқьndalqan, yjtkeni ol plandar qalьq caruvacььььmьzдьn icinde bilinvej çatqan orasan zor rezerviler men mymkincilikterdi eskermej otyr.

Ekinçi, qalьq komijssarijattarьny, tutas aloqanda, caruvacьььq planьn soma çaқьnan orьndavь keј bir өte manьzдь taravlarda da plandar dәl osьlaj orьndalьp otyr degendi kьretpeјdi. Qajta, çyldьq caruvacьььq plandardь orьndaqan, tipti asьra orьndaqan bir sьььra qalьq komijssarijattarь qalьq caruvacььььny keј bir өte manьzдь taravlarьnda plandardь ynemi orьndamaј otyrqandьoьny paktьlar kьretip otyr.

Ycinci, eger zjankester әskerelevengen bolsa çana alastalmaqan bolsa caruvacьььq plandardь orьndav isi ana qurьm pacar volqan volar edi, munь, talqьlanьp otyrqan teorijany topas aptorlarь este ustavь kerek edi.

Tөrtinci, zjankester әdette өзderiniң vastь zjankestik çumьstarьny tьпьctьq vaqьttaoьь dәvirge laјьqtap çyrgizvej, soқьstьn aldьndaqь kezge nemese soқьs kezine dәldejdi. Biz өзimizdi «caruvacьььq plandardьn ynemi orьndalьp otyrqandьoьь» çөniңdegi cirik teorija men çivatьp, zjankesterge qol tijgizvej otyrdьq dejik. Eger viz zjankesterge «caruvacьььq plandardьn ynemi orьndalьp otyrqandьoьь» çөniңdegi cirik teorijany sajasьnda volьp, qalьq caruvacььььmьzдьn icinde qaluvьna mymkincilik bergен bolsaq, onda soқьs vola qalqandaj bolsa zjankester vizdin memleketimizge nendeј zor zjankeltiretindigin osь cirik teorijany aptorlarь sirә tysine me eken?

«Caruvacьььq plandardьn ynemi orьndaluvь» çөniңdegi teorija zjankesterge tijimdi teorija volьp tavьlatьndьoьь aјqьn emes pe?

10) Staqanьpçьlar qozqalьsь zjankestikti çojuvdьn negizgi quralь volьp tavьladь-mьs degen төrtinci cirik teorijany talqandap, avlaq tastav kerek.

Bul teorija staqanьpçьlar men staqanьpçьlar qozqalьsь çөniңdegi aјqaj-qьjquvdь көtermelep, zjankesterdi soқььdan aman qaldьruv ycin oјlanьp çьqarьlqan teorija.

Molotor çoldas өзiniң vajandamasьnda Kuvzas pen Donvastaqь trotskijstik çana trotaskijstik emes zjankesterdin sajasij çaқьnan veјqam çoldastarьmьzдьn sengictigin qalaj pajdalanьp, staqanьpçьlardь ynemi aldap, olardьn çumьsьna kedergi çasaqandьoьny, olardьn çumьstь oјdaqьdaj çyrgizyvine әdeјi toльp çatqan kedergi çasaqandьoьny çana aқььnda olardьn çumьsьn vьldirgendiginin talaj paktьlarьn kьretip өtti. Eger, aјtalьq, Donvasta kyrdeli qurььstь zjankestik tyrde çyrgizyvçilik, qarqьn çaқьnan keјin qalьp otyrqan көmir өndiryv çөniңdegi dajьndьq çumьstarь

men varlıq özge cümstardın arasına alcaqtıq engizse, çalqız staqanpırsılardıñ özderi qana ne bitire aladı? İsti ilgeri bastıruv ucin çana öziniñ ul mindetin otındav ucin, staqanpırsılar qozqalısınñ özi zıjankesterdin tyrlı maqıjnatsijalarına qarıs bizden realdıq kömek kereksetindigi ajqın emes pe? Zıjankestikke qarıs, zıjankestikti çojuv ucin kyres, zıjankestikti avızdıqtav staqanpırsılar qozqalısınñ qulacın mejlınce çajır otıstevine kerekti cart volıp tabylatındıq ajqın emes pe?

Menin oıymca, bul мәsele de анық сықар dejmin çana оны vudan artıq tysindirip çatuvdın keregi çоқ qој dejmin.

11) Trotskijstik zıjankesterde endi rezerviler qaloqan çоқ, olar özderiniñ aqtıq kadrların sarqıp otır-mıs degen besinci cirik teoriyanı talqandap, avlaq tastav kerek.

Bul durıs emes, çoldastar. Bul sıjaqtı teoriyanı tek анық adamdar çana oılap сықарувı mümkün. Trotskijstik zıjankesterdin özderiniñ rezervileri var. Olar en aldı men SSSR-da talqandalqan qanavcı taptardıñ qaldıqtarınan qurılıqan. Olar SSSR-dan тыс çerdegi Sovet Sojuvzına çav tolıp çatqan gruvppalar men uıymdardan quralıqan.

Mәselen ucten ekisi çrijondar men dijversanttardan qurılıqan trotskijstik kontrrevolytsijası IV internatsijonaldı алып qarajıq. Bul rezervi emej, nemene? Bul çrijondıq internatsijonal trotskijsterdin çrijondıq-zıjankestik cümstı çyrgizyvge kadrlar сықаратын ajqın emes pe?

Nemese, мәselen, taqı bir toptı, over-çrijon Trotskijdi panalatıp otırqan çana oqan Sovet Sojuvzına kesir tijgizyvge çәdem verip otırqan Norvegijadaqı Çeplo sumnıñ tovbı алып qarajıq. Bul top rezervi emej, nemene? Bul kontrrevolytsijalıq top vudan vılay da trotskijstik çrijondar men zıjankesterge kömek көсетpejdi деп kim ajta aladı?

Nemese, мәselen, екinci toptı, Pransijadaqı Çeplo sıjaqtı sum Suvvarinnıñ tovbı алып qarajıq. Bul top rezervi emej, nemene? Sumdardın bul tovbı da trotskijsterge, olardıñ Sovet Sojuvzına qarıs çyrgizetin çrijondıq-zıjankestik cümstarında çәdem беретindigin moındamavqa vola ma?

Pacisterge çan-tәnin birdej satqan Germanijadaqı Ruvt Pijcerler, Masıptar, Urbanstar sıjaqtı әlde kimder, — trotskijstik-çrijondıq-zıjankestik cümstıqa rezervi emej, nemene?

Nemese, мысал, vаsı belgili çylik İstmen volıp, Әmerijkadaqı çazuvcılardıñ belgili tovbı, SSSR cümstı tabına çala çavuv arqылы kyp eltetin qolına qalam ustaqan varlıq оsы qaraqсылar, — trotskijstıge rezervi volmaj, ne volmaq?

Çоқ, trotskijster aqtıq kadrlardı sarqıp otır-mıs degen cirik teoriyanı tastav kerek.

12) Aqıında, viz volcevıkter, көр volıp otırqандыqtan, ал zıjankester az volıp otırqандыqtan, vizdi, volcevıkterdi, ondaqan myllijon adam qoldap otırqандыqtan, ал trotskijstik zıjankesterdi biren-saran, ondaqan adam qoldaqандыqtan viz, volcevıkter, zıjankesterdin qajdaqı bir tovbına көңil burmasaq ta voladı degen teoriyanı talqandap, avlaq tastav kerek.

Bul durıs emes, çoldastar. Bul varıp turoqan sәket teoriya, zıjankestikpen kyrese almaqандыq saldarınan cümstı syringen vizdin keј bir vascı çoldastarımızdı çivatuv-ucın, olardıñ qıraqыlyqın vәseңdetyv ucin, тынcı uıqtavına mümküncilik берyv ucin oılanıp сықарықan teoriya.

Trotskijstik zıjankesterdi biren-saran adam çana, ал volcevıkterdi ondaqan myllijon adam qoldap otırqандыq, әrijne, durıs. Biraq munan zıjankester vizdin isimizge өte iri zıjan keltire алmajdı degen maqna tipti de сықарajdı. Kesir tijgizyv ucin, zıjankestik çasav ucin, bul ucin көр adam tipti de kerek emes. Dneprostrojdy saluv ucin on мындаqan cümstıcыны iske çegyv kerek. Ал, оны kyl-talqan qыluv ucin, bul ucin bir nece

ondaqan adam qana kerek, onan kәp kerek emes. Soqьs kezinde qenip cьojuv ycin, bul ycin qьzьl әskerlerdin bir nese korpuvsь kerek voladь. Al bul qenisti majdanda cьzege asьrtrav ycin, bul ycin operatiptik plandь urlar alьp, onь qavqa vere alatьn armija stavьnyьn bir qerinde nemese tipti dijvijzija stavьnda oтьroqan bir nese crijon adamdar qetkilikti voladь. Ulken temir col kәpirin saluv ycin, bul ycin mьndaqan adamdar kerek voladь. Al, onь qьjratuv ycin, bul ycin vaг volqanь bir nese kisi qetkilikti voladь. Mundaь mьjsaldardь ondar qana cьzdep keltiryvge volar edi.

Olaь volsa, viz kәppiz, al olar, trotskijstik zьjankester az dep ozimizdi qivatuvqa volmajdь. Olar, trotskijstik zьjankester, vizdin qatarьmьzda myldem volmajьndaj qalge qetyv kerek.

Varьq caruvacььq qana sovet uьmdarьna da, әkimcilik qana partiya uьmdarьna da ortaь volьp oтьroqan cьmьcьmьzdyьn kemcilikterin qalaь qojuv kerekтиги tuvralь mәseleniьn qajь mine osьndaj volьp oтьr.

Bul kemcilikterdi qojuv ycin kerek volьp oтьroqan caralar mine osьndaj volьp oтьr.

Dәl partiya uьmdarьnyьn ozderine qana olardьn cьmьcьndaqь kemcilikterge kelsek, ol kemcilikterdi qojuv caralarь tuvralь sizderdin qaravlarьnyьzqa tapsьgььp oтьroqan qararlarьn proektisinde qetkilikti tyrde toьq ajьlqan. Sondьqtan, menince, istin bul qaqь qeninde uzaq ajьp turuvdyьn qaqettigi qoь qoj, dep oьlajьmьn.

Qalqьz-aq vizdin partiya kadrlarьn sajasat qaqьnan dajarlav, qetildiryv qajьndaqь mәsele qeninde bir nese sөz ajьqьm keledi.

Meniь oьmca, viz ozimizdin partiya kadrlarьn tәmennen qoqarьqda dejin, ijdeologija qaqьnan dajarlav, icki qaqdajdь qana qalьq aralьq qaqdajdь emin-erkin ajьra alatьndaj etip, sajasat qaqьnan cьndaj vilsek, eger viz olardь elimizge vasцььq etyv mәslesin iri qatalarsьz cece viletin toьq qetilgen lenincil, marksis ete vilsek, onda viz varьq mindetterimizdin onnan toqьzьn osь men cecken volar edik.

Bizdin partijanyьn vasць sostavьnyьn qajь qandaj?

Bizdin partijanyьn sostavьnda, eger, onьn vasць sloььn alsaq, 3-4 mьn samalь qoqarь vasцьlar var. Bulardь men,—vizdin partijanyьn generalijteti, dep ajьtar edim.

Odan sonь 30-40 mьn orta dәreqeli vasцьlar var. Bul vizdin partijanyьn opijtserleri.

Odan sonь partijanyьn 100-150 mьn samalь tәmengi komandalьq sostavь keledi. Munь vizdin partijanyьn unter-opijtserleri dep ajьtuvqa voladь.

Bul komandalьq kadrlardьn ijdeologijalьq dәreqesin kәterip, sajasat qaqьnan cьnьqьgьuv bul kadrlarqa qoqarьlatьp qojuvdь kytip oтьroqan qana kycьterdi qosuv, syjtip vasць kadrlardьn sostavьn keqeьtyv,—mindet osь.

Munьn ycin ne istev kerek?

Aldь men jacejkalardьn sekretarlarьnan bastar ovььstьq, respublijkalьq partiya uьmdarьnyьn sekretarlarьna dejin, vizdin vasць partiya qьzmetcilerine velgili merzimniьn icinde eki-ekiden adam, ozderine cьn oььvasar voluvqa qarajьn eki-ekiden partiya qьzmetcisin irikter aluvdь cьktev kerek. Әr qajьmьzqa eki-ekiden oььvasar volatьn ondaj adamdar qajdan tavьladь, vizde ondaj adamdar qoь, ьlajьqь qьzmetciler qoь, dep ajьtuvarь mymkin. Bul durьs emes, qoldastar. Qolьnan is keletin adamdar talantь adamdar vizde ondaqan mьn. Olar eski ornьnda sarqajmavь, aza vastamavь ycin olardь taва viluv kerek, mezgilinde qoqarьlatuv kerek. Izdesenizder, tavasьzdar.

Odan sonь Jacejka sekretarlarьnyьn partiya oquvь ycin qana olardь qajta dajarlav ycin әr bir ovььstьn ortalьqьnan tәrt ajьq «Partiya kuvь-

starın» asıv qaçet. Bul kuvrstarğa varlıq bastavıe uymdardın sekretarların çıberıv kerek, al, sonan son, olar kuvrstan ötip, ornına qajtqannan kejin—oların ornıbasarların, bastavıe partiya uymdarın ne qurılm zejindi mıcelerin çıberıv kerek.

Odan son. Avdandıq uymdardın birinci sekretarların sajasat çaqınan qajta dajarlav ycin SSSR köleminde, ajtalıq, asa mañzde 10 sentrden segiz ajlıq «Lenin kuvrstarın» asıv qaçet. Bul kuvrstarğa avdandıq çana ökriktik partiya uymdarın birinci sekretarlar çıberilyvge tijis, al sonan son, olar kuvrstan ötip, ornına qajtır varqannan kejin,—oların ornıbasarlar, avdandıq, ökriktik uymdardın ne qurılm zejindi mıceleri çıberilyvge tijis.

Odan son. Qalalıq uymdardın sekretarların ijdeologija çaqınan qajta dajarlav, sajasat çaqınan çetildirıv ycin BK(В)Р-ın Ortalıq Komijtetinin qasınan altı ajlıq «partiya tarijqı men partiya sajasatın kuvrstarın» asıv qaçet. Bul kuvrstarğa qalalıq uymdardın birinci ja ikinci sekretarlar, al, sonan son, olar kuvrstan ötip, ornına qajtqannan kejin,—qalalıq uymdardın ne qurılm zejindi mıceleri çıberilyvge tijis.

Aqırında, BK(В)Р-ın Ortalıq Komijtetinin qasında altı ajlıq «ıckı çana qalıq aralıq sajasat məseleleri çoninde soveccanıje» çasav qaçet. Buqan ovılystıq, ökelik uymdardın çana ultıq kommıvnis partijaların ortalıq komijtetlerinin birinci sekretarların çıberıv kerek. Bul çoldastardan partijamızın Ortalıq Komijtetinin basıların ornın vasa alatın bir emes, bir nece smena sıquvqa tijis. Bul qaçet nərse çana bul istelyvge tijis.

Men sözimdi ajaqtajmın, çoldastar.

Biz son men çımsıymızdaq negizgi kemcilikterdi, bizdin varlıq uymdarda, sarıvaslıq uymdarda, akimcilik uymdarında, partiya uymdarında var ortaq kemcilikterdi de, tek partiya uymdarın özderine çana tən kemcilikterdi de, çımsıy tabın çavlar özderinin dijbırsijalıq-zıjankestik çana sıjonıq-terrorlıq areketterine rajdalanatın kemcilikterdi de ajttıq.

Biz, odan son, bul kemcilikterdi çojıv ycin çana cet elderdin razvedka ornıdarın trotskijs-pacıs agentterinin dijbırsijalıq-zıjankestik çana sıjonıq-terrorlıq areketterinin zıjanın tijgizdirmev ycin kerrekti negizgi caralardı belgiledik.

Osı caralardı vėrin iske asıra alamız va, bizde ol ycin qaçetti mımkincilikterdin vėri var ma? degen suraq tuvadı.

Sėzsiz, iske asıra alamız. Iske asıra alamız, yjtkeni bul caralardı iske asıruv ycin qaçetti quralardı vėri bizdin qaravımızda var.

Bizde çetrej otırqan nərse ne?

Çetrejtin nərse bırev çana: öz voymızdaq vejdamdıqtı, öz voymızdaq kėnilcektikti, öz voymızdaq sajasij topastıqtı çojıvqa dajındıq çana çetrejdi.

Ker osında.

Al, biz, karijalizmdi qulatır, negizinde sotsijalizmdi ornatır, çer çuzilik kommıvnizmin ulı tuvın kėtergen adamdar, kisi kilerlik, esıvastıq dertten qalaj arıla almajmız?

Eger biz, erijne, mıny çojıqımız kelse, odan arıluvımız səzsiz ekenidine kuman tuvdratın dalelimiz çoq. Çaj çana arılmajmız, volcevıkke, sın arılamız.

Biz osı esıvastıq dertten arılanda, bizge ec bir çav, ıckisi de, sırtıqsı da qorqınlıqtı emes, bizge olardı areketteri qorqınlıqtı emes, dep tolıq senim men ajta alamız, yjtkeni biz olardı kėzir qandaj talqandar çıjratır otırsaq, bıgın qandaj talqandar çıjratır kelsek, kelecekte de sondaj talqandar çıjratır otıramız. (Qol caralaqtav).

STALIN çoldastıyы BK(В)Р-ның Ortalyq Komijte- tinin Plenumında 1937-çылы 5-martta sөjlegen qortındы sөzi

Çoldastar!

Men özimniñ vajandamamda talqylanıp otırqan istin negizgi мәsele-
leri çөninde ajttım. Bizde isti toлық tysinyvcilik, mindetterdi uqınuvcылық
bar ekendigin çana çumьсьмьздьн кемciliklerin çöjuvqa daıyn ekendigi-
mizdi çarьs sөzder көrsetti. Biraq, çarьs sөzder munь men birge kej bir
uımdastıruv — sajasij praktijkanı konkretti мәselelerin әli de bolsa
әvden ajqьn tysinyvciliktiң çoq ekendigin de көrsetti. Mudaj мәseleler
meniң esevim voıynca çetev.

Bul мәseleler çөninde bir nece sөz ajtıp өtyvge ruqsat etinizder.

1) Partija-sajasat мәselelerin çete vaqalamaj otırıp çana umьta
otırıp, çaruvacылық navqandar men çaruvacылық tavьstardьn qьzьqьna
tьm tysip ketuvcilik tuıyqqa usьratatьndьqьn endi çirttьn vәri de uqьnıp,
moıyndaqan sьqar dejmin. Olaj bolsa, çaruvacылық tavьstar partija-
sajasat çumьсьнн tavьstarь men sәjkestendirilip qatar çyretindej voluvь
ycin qьzmetcilerdin nazarьn partija-sajasat мәselelerine avdaruv kerek.

Partija-sajasat çumьсьн kycejtyv mindetin, partija uımdarьn çaru-
vacылық çumьсьндаqь usaq-tyjekterden vosatuv mindetin praktijkada qalaj
iske asьruvqa voladь? Kej bir çoldastardьn endi çaruvacылық çumьstan
myldem vosavqa tuvra keledi-mьs degen teris qortındы sьqaruvqa vejim
ekendigi çarьs sөzderden көrinip otır. — Endi, qudajqa cykir, çaruvacылық
isterden vosanatьn voldьq, endi partija-sajasat çumьсьн da qolqa aluvqa
voladь degen sөzder tuvra ajtılmaqan men, osь sьjaqtь sьvьstar vilindi.
Bul qortındы durьs pa? Çoq, durьs emes. Partijaly çoldastarьmьz çaru-
vacылық tavьstardьn qьzьqьna tysip ketip, sajasattan sьrt ajnalqan kezde,
bul vizge ylken zьjan keltirgen bir cekten ekinci cekke avьtqьqandьq edi.
Eger kәzir kej bir çoldastarьmьz partija-sajasat çumьсьн kycejtyvdi
qolqa ala otırıp, çaruvacылық çumьstan sьrt ajnalsa, bul ekinci cekke
qaraj avьtqьqandьq voladь, munan vizge keletin zьjan ana avьtqьqandьq-
tan kem volmajdь. Bir cekten ekinci cekke soqьlmaq kerek. Sajasattь
çaruvacылықtan vөle qaravqa volmajdь. Biz sajasattan qalaj sьrt ajnala
almajtьn bolsaq, çaruvacылықtan da solaj sьrt ajnala almajmьz. Zerttev
isin oңajlatuv ycin adamdar көvinese çaruvacылықtьn мәselelerin sajasat
mәselelerinen metodologijalyq tyrde vөle qarajdь. Biraq bul tek metodo-
logijalyq tyrde, әdeji isteledi, zerttev isin oңajlatuv ycin isteledi. Tur-
mьsta, kerisince, sajasat pen çaruvacылық birinen birin vөlyvge volmajtьn
nәrseler. Olar birge çasap, birge әreket etedi. Bizdin praktijkalьq sajasat-
tьmьzda çaruvacылықtь sajasattan açьratam degen adam, sajasij çumьсь
vosansьtuv arqьbь çaruvacылық çumьсь kycejtem degen adam, nemese,
kerisince, çaruvacылық çumьсь vosansьtuv arqьbь sajasij çumьсь kycej-
tem degen adam, — mundaaj adam sөzsiz tuıyqqa kezdesedi.

Rezolytsija proektisinin partija uımdarьn çaruvacылық çumьсьнн
usaq-tyjekterinen vosatuv tuvralь çana partija-sajasat çumьсьн ky-

sejtyv tuvralь belgili punktınyñ mənisi carıvacsylьq çımyş pen carıvacsylьq vascylьqtan vas tartıvda emes, onıñ mənisi carıvacsylьq mekemelerdin, sonıñ icinde, əsirese, çer mekemelerinin çımyşna partiya uյm-darьmьzdyñ kijligip ketip, olardь ijesizdikke usьratıvna vıdan vьlaj çol bermevde çana volьp otьr. Olaj volsa, carıvacsylьq orgьndarqə volceviktetse vascylьq etyvdiñ ədisin kənilge toqьp alıv kerek, bul ədistin mənisi bul orgьndarqə unemı kəmektesyvde, olardь unemı nyqajtyr otıruvda çana carıvacsylьqqa vascylьq etkende bul orgьndardan tьs vascylьq etrej, solar arqьlь vascylьq etyvde volьp otьr. Carıvacsylьq orgьndarqə çana en aldь men çer mekemelerine tañdavly adamdardь vevyv kerek, bul orgьndarqə özderine çyktelgen mindetterdi orgьndaj alatyn tañdavly çana çызmetkerlerdi vevyv kerek. Osь çımyş atqarılqannan kejin çana partiya uյm-darь carıvacsylьq çımyştyn usaq-tyjekterinen tolyq qutyla aladь dep esep-tevge voladь. Bul istin kyrdeli is ekendigi çana da bul is belgili vaqьttь kerek qylatındьqь tysinikti nəse. Al, bul is istelmej turqandьqtan partiya uյm-darьna vıdan vьlaj da, belgili çьsqa merzimge sejin, carıvacsylьq ister men, ol isterdin varlyq usaq-tyjekteri men, çer çьrtıv, sevıv, oraç çımyştary men, taçьsyn taçьlar men cuqьl ajnalısvuqə tuvra keledi.

2) Zьjankester, dijversanttar, spiondar, taçьsyn taçьlar tuvralь eki avьz sөz ajtyr ötejin. Kəzirgi zьjankester men dijversanttar, olar qandaj tuvdy çamьlsa da, trotskijstik tuvdy çamьla ma, volmasa vuqarijndik tuvdy çamьla ma, çımyşcy tavьnyñ qozqalьsьnda sajasij aqьm volıvdan kəpten qalqandьqь, olar propessijonal zьjankesterdin, dijversanttardьn, spiondardьn, çan icerlerdin pirinsipsiz çana ijdejasьz vandasьna ajnalqandьqь endi çurttyn vərine de anьq çьqar dep ojlajmьn. Bul mьrzalardь çımyşcy tavьnyñ çavlarь retinde, otanьmьzdyñ azoьndarь retinde talqandavqə çana tyр tamьrь men ajavsьz qurtıvuqə tuvra keletini tysinikti nəse. Bul ajqьn nəse çana vıdan artьq tysindirip çatıvdy kerek qylmajdy.

Biraç, mьnadaj surav tuvadь: trotskijzmnin çaponija-germanija agentterin talqandav mindetin praktijkada is çyzine qalaj asьruvqə voladь çana olardь tyр tamьrь men qalaj qurtıvuqə voladь? Vıdan naqьz trotskijsterdi çana emes, munь men birge bir kezde trotskijzmgə qaraj qovalçьqan, al sonьnan, kəpten veri-aç, trotskijzmnen vezgen adamdardь da, zьjankestiktin çьn trotskijcil agentterin çana emes, munь men birge bir kezde belgili bir trotskijstin ötken kəcesinen bir kezde çyrip ötkən adamdardь da talqandar, tyр tamьrь men qurtıv kerek degen maqna çьqə ma? Munda plenuvmda acьq ajylmaqan men osьndaj ynder vajqaldь. Rezolytsijanь osьlaj tysınyvdi durьs dep esep-tevge vola ma? Çoç, durьs dep esep-tevge volmajdy. Varlyq özge məselelerdegi sьjaqtь bul məselede de çekece, saralanьp qoldanьlatyn təsil kerek. Varlyqьna birdej bir cara qoldanıvuqə volmajdy. Vuqan osьlajca, qalaj volsa solaj qaravcsylьq, tek naqьz trotskijcil zьjankester men spiondarqə qarşь kyresıv isine zьjan keltiredi.

Bızdın çavartь çoldastarymьzdyñ arasьnda vırnьqь trotskijsterden bir nece adam var, vular trotskijzmnen əlde qacan vezip, trotskijzmgə qarşь kyresti trotskijzmgə qaraj myldem qovalçьmaqan bızdın keј bir qurmetti çoldastarymьzdan nasar çyrgizvej qajta solardan çaqşь çyrgizip otьr. Mındaj çoldastardь kəzir çamandav aqьmaqtyq volar edi.

Bızdın çoldastarymьzdyñ arasьnda ijdeologija çaqьnan ər dajьn trotskijzmgə qarşь volqan, biraç vuqan qaramastan, çeke trotskijster men öz vascьnyñ vajlanьsь volqan adamdar da var; vular trotskijzmnin praktijkalьq picini olarqə ajqьn volqannan kejin ol vajlanьsьn kecikrej yzdi. Bulardьn çeke trotskijsterden öz vascьndьq vajlanьsьn birdeñ yzvej, kecigip yzgendigi, ərijne, çaqşь nəse emes. Biraç, mındaj çoldastardь trotskijskijster men bir qatarqə qosьp qojıv aqьmaqtyq volar edi.

3) Қызметкерлерді дұрыс іріктер алу, қана оларды қимысқа дұрыс орналастыру дегеннің мәнісі не?

Мұның мәнісі, бірінші, қызметкерлерді саяси сұратына қарап, жақпыр оларға саяси қауыпқа сенуіне қолдайтын-қолмайтынна қарап, екінші, іскерлік сұратына қарап, жақпыр олардың белгілі бір конкретті қимысқа қараптын-қарамайтынна қарап іріктер алу керек деген сөз.

Мұның мәнісі, іске нақыз іскерге қараптын іскерсімаққа қенілетк қараптынға айналыпмау керек деген сөз; адамдар қызметкерлердің іскерлік қауып билуіне қулар болыр, олардың саяси пісінің билуіне қулар болмаптынға сұраптын қайға қол бермеу керек деген сөз.

Мұның мәнісі, саяси көз қараптын бірден бір қалып көз қарасқа. істің түсінің сестің қалып көз қарасқа айналыпмау керек деген сөз; адамдар қызметкерлердің саяси пісінің билуіне қулар болыр, олардың іскерлік қасіетінің билуіне қулар болмаптынға қол бермеу керек деген сөз.

Осы болсебіктік ереңені біздің партиалы қолдастарымыз оғындап отыр деуге вола ма? Аман не, булай деуге болмаптын. Мұнда plenumда бул сөнде айтпдын. Бірақ, бәрі айтпқан қоқ. Істің мәні сол — сынан өткен бул ереңе біздің практикамызда екінші бірінде бузылр қыр, бузылқанда нақыз сорақ түрде бузылр қыр. Қызметкерлер көбінесе объектіті рет пен емес, кездей соқ, субъектіті, объектілі-мессандық рет пен іріктеліп қыр. Көбінесе, саяси қана іскерлік қарамдылқна қарамай, тамыр-таптырғын, қерістерің, өздеріне берілген адамдарды, өздерінің септерің мақтатпқа себер адамдарды іріктер алыр қыр.

Қаварты қызметкерлердің басшылық етуші тобының оғына қауып адамдардан қуларған семејка, артел рајда волады, бул артелдің мүселері татуу тұруға, бірін-бірі өкпеілетуіне, істегі булықты сыртқа сықармауға, бірін-бірі мақтатпқа қана сентрге таптыр түрлі қырек аяныптын мазмұнызы рапорттарды оқып-оқып қыберіп тұруға тырысады.

Мұндай тамыр-таптырғын қақдајда қимыстың кемсіліктерің сынауға да, басшы қызметкерлерді қимыс қені мен өз ара сынауға да қол берілмејтіндігін түсіну қыжың емес.

Мұндай тамыр-таптырғын қал өзінің адамшылығын бақалау сезімінің аянылқан, сондықтан, болсебізге ес бір қатынасы қоқ қауыпқа адамдардың көбејуіне қолалы қақдај тұрғызатын түсінікті.

Мәселен, Мірзојан мен Бајнор қолдастарды алајық. Булардың біріншісі Қазақстанның Өкілік партија ұжымының секретары, екіншісі Јағаславдың объектілі партија ұжымының секретары. Бул адамдар біздің ағамыздағы қызметкерлердің төмені емес. Ал, олар қызметкерлерді қалај іріктер алады? Біріншісі, өзінің буғынғы қызмет еткен қерлері—Азербайжан мен Оралдан Қазақстанға отыз-қырғы «өзінің» адамдарын етір арағыр, оларды Қазақстандағы қаварты оғындауға қојған. Екіншісі, өзінің буғынғы қызмет еткен қері—Донбастан Јағаславқа оған артық «өзінің» адамдарын ерте вағыр, ол адамдарын бул да қаварты оғындауға қојған. Олај вола, Мірзојан қолдастың өзінің артелі бар. Мұндай артел Бајнор қолдаста да бар. Адамдарды іріктер алу қана қызметке қојуу түрлі қыртқа мәлім болсебіктік ереңені қолдана отырыр, керек қызметкерлерді қер-қердің өз адамдарынан алуға болмаптын ва еді? Әріне, волатын еді. Олар мұны неге істемеді? Ұйткені, қызметкерлерді іріктер алуың болсебіктік ереңесі объектілі-мессандық тәсілге қол бермејді, қызметкерлерді тамыр-таптырғын, артелдістік реті мен алушылыққа қол бермејді. Оның үстіне, өздерінің дегенінен сықраптын адамдарды қызметке алағанда, бул қолдастар қергілікті қызметкерлерге де, партијаның Орталық Комитетіне де тәуелсіз деу волу қақдајын тұрғызуың көздеген вола керек. Мәсал үшін айтплық, Мірзојан мен Бајнор қолдастар бірег себер пен кәзіргі қызмет етір отыран қерінен басқа қерлерге қыберілді, дејік. Сонда олар өздерінің «тіркеулерің» қайтеді?

Olarğa özderinin adamdarın taqı da sol varatın çerine birge alıp ketyvge tuvra kele me?

Qызметчилерди irikter alıvдын çana qызметке belgilevdiñ volseviktik ereçesin vuzuv mine osındaj soraqılyqqa arapır soqadı.

4) Qызметчилерди тексерув, tapsırylıqan istin orındalıvın тексерув degennin mənisi ne?

Qызметчилерди тексерув—olardı bergen sertine, deklaratsijasına qaraj teksermej, olardın çımьсььнн nətijçesine qaraj тексерув degen söz.

Tapsırylıqan istin orındalıvın тексерув—onı tek kensede otıryp, tek normaldıq otcot vojьnca teksermej, eñ aldı men çımьс volıp çatqan çerdiñ özinde, istin orındalıvın nətijçesine qaraj, тексерув degen söz.

Tegı mundaj тексерувdiñ özi kerek pe? Söz çoq, kerek. Kerek voluv sebevi, birinciden—tek osındaj тексерув çana qызметçini tanıvqa, onıñ сьн қасиеттерин анықтаvqa мүмкінлик beredi. Kerek voluv sebevi, ekinçiden—tek osındaj тексерув çana orındavсь apparattın çaqсь çaqtarь мен кемциликтерин анықтаvqa мүмкінлик beredi. Kerek voluv sebevi, ucinciden—tek osındaj тексерув çana tapsırmalardın özinin çaqсь çaqtarь мен кемциликтерин анықтаvqa мүмкінлик beredi.

Kej bir çoldastar adamdı tek çoqarьдан çana тексерувge voladı, tek basylardın özderine qarajьan adamdardı olardın çımьсььнн nətijçesine qaraj тексерувine voladı, деп oılaydı. Bul durьс emes. Çoqarьдан тексерув, әrijne, kerek. Bul adamdardı тексерувdiñ çana tapsırylıqan istin orındalıvın тексерувdiñ naqыз kerekti caralarьнн biri. Biraq, тексерув isi çoqarьдан тексерув мен çana toıьq vitpejdi. Тексерувdiñ taqı basqa bir tyri var, төменнен тексерув var, төменнен текsergende, basylardı vıqara, basylardın қаратақьндақь adamdar текseredi, olardın қателерин көрsetedi, ol қателерди tyzev çoldarьн көрsetedi. Mundaj тексерув adamdı тексерувdiñ naqыз kerekti çoldarьнн biri.

Partiyanın қалып vıqarasь өзderinin basylarьн aktijpterde, konperensijalarda, sijezderde текseredi, olardın esepтерин тындаv çoıь мен, кемциликтерди сьनाव çoıь мен, ақыр ажақьнда қajsь bir basь çoldastardı basсььq orındarqa saılav ja saılamav çoıь мен текseredi. Partija icinde demokratijaıьq sentralizmdi, partiya uvstavьнн talap etyvince, vulçьtrap iske asıruv, partiya orındarьн saılap qojuv prinsipin vulçьtrap, kandidattar көrsetyv çana olarqa otvod берув pğavasь, çasььн davьс берув, сьн çana өз ara сьн vostандьqь,—mine osьнн vәrin çana osь сьjaqь basqa caralardı partiyanın қалып vıqarasь partiya basylarьн тексерip otıruv ucın çana vaқьlavьна çenildik keltiruv ucın iske asıruv kerek.

Partijada çoq қалып vıqara өзderinin carıvacсььq, propsojuvzдьq çana basqa basylarьн partijada çoq aktijptin çььььstardьnda, көpcilik қatьnasqan tyрli мәçilisterde текseredi, olar bul çььььstarda, мәçilisterde өзderinin basylarьнн esepтерин тындаjды, кемциликтерди сьнаjды çana ol кемциликтерди tyzetyv çoldarьн belgilejdi.

Aқыр ажақьнда, қалып eldiñ basylarьн Sovetter Sojuvьнн үkimet vijliginin orındarьн saıлаqan kezde, çalpyqa birdej, ten, tәte çana çasььн davьс берув çoıь мен текseredi.

Mindet çoqarьдан bastalqan тексерувdi төменнен bastalqan тексерув мен uctastььp çyrgizyvde.

5) Kadrlardı өзderinin қателерин көрsete otıryp yjretyv degen ne?

Lenin partiyanın қаталарьн сьн nijet pen acıv, bul қаталardı tuvqызqan себертерди zerttev çana bul қаталardı tyzevge çoldar belgilev — partiya kadrlarьн durьс yjretip, tәrvijelevdiñ, çımьсь tabь мен елбекciler vıqarasьн durьс yjretip, tәrvijelevdiñ eñ senimdi қuraldarьнн biri ekenin yjretti. Lenin vьлаj dedi:

«Sajasij partijanьн өз qatalarьна көз qarasь — sol partijanьн salmaqтььоьн, өз tavь мен enbekci vuqaralardьн aldьndaoь mindetterin is çyzinde orьndaj aluvьн көrsetetin en manьzдь, en durьs krijterijelerdin biri volьp sanaladь. Qatanь ajqьn tyrde moььnqa aluv, onьн sevevin acuv, qatanь tuvqьzoqan çaqdajдь taldav, qatanь tyzetyv caralarьна көңil qojьp talqьlav — mine bul salmaqть partijanьн belgisi voladь; bul onьн өз mindetin atqarqandьoь, tartь, onan son vuqaranь tьrvijelelegendigi çana yjretkendigi voladь».

Munьн manisi, volcevikterdin mindeti özderinin qatarlarьн çasьruv emes, өзderinin qatalarь tuvralь мәseleden qacuv emes, degen sөz, al көp vaqьtta vizde osьlaj voladь; өзderinin qatalarьн сьн nijeti men çana ajqьn tyrde moььndav, bul qatalardь tyzev çoldarьн сьн nijeti men çana ajqьn tyrde belgilev, өзderinin qatalarьн сьн nijeti men çana ajqьn tyrde tyzev degen sөz.

Men көp çoldastardь bul iske ьntasь men çumьldь, dep ajta almajmьn. Biraq, volcevikter, naqьz volcevik volqьsь kelse, өзderinin qatalarьн ajqьn tyrde moььndavqa, ol qatalardьн severterin acuvqa, ol qatalardь tyzetyv çolьn belgilevge, syjtip, kadrlardь durьs yjretyv, olarqa durьs sajasij tьrvije veruv isinde partijaqa көmek көrsetyvge erligi çetetin voluv керек. Ujkeni, tek osь çol men qana, tek ajqьn çana сьн nijetti өз ara сьн çaqdajьnda qana naqьz volcevik kadrlar tьrvijeler өsiryvge voladь, tek сонда qana naqьz volcevik lijderler tьrvijeler çetildiryvge voladь.

Lenin ereçesinin durьs ekenin көrsetetin eki mьsal keltirmekpin.

Mәselen, qalqoz qurьsь çөnindegі qatalarьmьzдь alajьq. Esterinizde volar, 1930-çьl voluvь керек, bizdin partijalь çoldastar caruvalardь qalqoz qurьsьна көciruv sьjaqtь asa kyrdeli мәseleni 3-4 ajdьn icinde cece qojmaq volдь, сонда mundaaj әvestenip ketken çoldastardь partijanьн Орталық Комитеті ьлаçьzdan teçep qojuvqa tuvra keldi. Bul bizdin partijanьн өmirindegi en qavьrtь dövirlerdin biri volдь. Qata sol volдь, bizdin partijalь çoldastar qalqoz qurьsьна көcuv әr kimnin өз ьqьjarьnda ekenin umьttь, caruvalardь әkimcilik pen zorlap qalqoz çolьna tysiryvge volmajtьlьn umьttь, qalqoz qurьsьн ornativ ycin bir nese aj emes, bir nese çьl voььna qunttar, көp ojlanьp çumьs istev керек ekenin umьttь. Olar munь umьttь da, өзderinin qatalarьн moььndaqьsь kelmedi. Esterinizde volar, Otalьq Komitet tavьsqa vas ajnalqandьqtь көrsetip, çer-çerdegi çoldastardьн naqtь çaqdaj men esepespej, tьm carcandap ketyvi durьs emes ekenin көrsetip nusqav bergende, çer-çerdegiler vuqan qarсь dyrse qoja verdi. Biraq, Ortalьq Komitet vuqan qaramastan, aqьsqa qarсь çyrди, bizdin partijalь çoldastardьн vetin vurьp, olardь durьs çoloqa salдь. Aqьrь ne volдь? Bizdin partijalь çoldastardь durьs çoloqa salьp, partija өз degenine çetkeni көzir çurtьn vәrine ajqьn. Көzir bizdin caruvalar agasьnan сьqьp, qalqoz qurьsьнда qьzmet etip çyrgen, qalqoz qurьsьна vasьlьq etip çyrgen san mьn tamaca çaqсь kadrlarьmьz var. Bul kadrlar 1930-çьldьн qatalarьн tyzev çolь men yjrenip, tьrvijelendi. Biraq, ol kezde partija өзinin qatalarьн çete uqьnьp, ol qatalarьн vaqьtьnda tyzemese, көzir bizdin ondaj kadrlarьmьz volmas edi.

Өndiris qurьsь çөnindegі çumьstarьmьzdan alьnqan екinci mьsal. Men saqtь zьjankestiginin dövirindegi qatalarьmьzдь ajtamьn. Bizdin qatalarьmьz sol volдь: bizdin өndiristegi kadrlarьmьzдьн teqnijka çyzinde artta qalqandьoьnьн varьlьq qavьrьн eskermedik, viz bul artta qalqandьqqa көndik, ken өristi sotsijalistik өndiris qurьsьн vizge duspan mamandardьн çәrdemi men kycejtemiz, dep ojladьq, syjtip bizdin caruvacьlьq kadrlarьmьzдь vürçuvazijalьq mamandardьн çanьndaoь çaman komijssarlardьн rөlin atqaruvqa qojдьq. Bizdin caruvacьlьq qьzmetçilerimizdin ol kezde өзderinin qatalarьн moььndaqьsь kelmegeñi, өзderinin teqnijka çyzinde

rijvesi men, çumьscь tavьnyь tәçirijvesi men, qalyqьn tәçirijvesi men tolyqtandyruv kerek.

Munьn mәнisi, vьqara men vajlanьstьmьzдь bir mijnet te vosandatrav, al, ol vajlanьstь yzbev onan da әri kerek.

Munьn mәнisi, aqьrьnda, vьqaranьn sөzine rajьmдь tyrde qulaq qojuv kerek, partijanьn qatardaqь myceleriniьn sөzine, «kickene adamdar» dep atalьp çyrgenderdiьn sөzine, qalyqьn sөzine rajьmдь tyrde qulaq qojuv kerek.

Durьs vasцььq etyv degenniьn mәнisi ne? Munьn mәнisi kensede oтьrьp alьp, dijrektijva çaza veryv emes.

Durьs vasцььq etyv degenniьn mәнisi — mьnav voladь:

Birinciden, mәseleniь durьs cecyvdiьn çөniьn tavuv. Al, vizdiьn vasцььqьmьzдьn nәtijçesiьn өз vashьnan kecirip oтьroqan vьqaranьn tәçirijvesiьn esepke almaьnca, mәseleniь durьs cecyvdiьn çөniьn tavuv mymkin emes.

Ekinciden, durьs cecilgen mәseleniьn çyzege asьrьlyvьn uьjьmdastьruv kerek, bir-aq, munь da vьqaranьn tuvra çәrdeminsiz istevge volmajдь.

Uçinciden, ol cecilgen mәseleniьn orьndaluvьn tekseryv isin uьjьmdastьruv kerek, munь da vьqaranьn tuvra çәrdeminsiz istevge volmajдь.

Biz, vasцььlar, nәrseni, oqьjьqanь, adamdardь tek bir çaqьnan qana көremiz, men çoqarьdan qana көremiz degen volar edim, olaj vьlsa, vizdiьn көretin çerimizdiьn көlemi qalajda өlcevli. Al, vьqara—nәrseni, oqьjьqanь, adamdardь ikinci çaqьnan көredi, men olar төmennen көredi der edim, olaj vьlsa, olardьn da көretin çeriniьn көlemi belgili дәreçede өlcevli. Mәseleniь durьs cecyv ucin oсь eki tәçirijveniьn qosuv kerek. Tek, oсьlaj volqanda qana vasцььq durьs volьp cьqadь.

Vьqaranь yjretip qana qojmaj, vьqaradan yjrenyv de kerek degen sөzdiьn mәнisi mine oсь.

Leninniьn bul qaqьjdasьnyьn durьstьqьn көrsetetin eki mьjsal keltirejin.

Ol vudan bir nese cьl vьrьn volqan. Biz, Ortalьq Komijtettiьn myceleri, Donbastaqь qaldь oңdav çөniьnde mәsele qaradьq. Avьr өndiris Qalьq Komijssarijatь usьnoqan isteletin isterdiьn proektisi tipti, öte qanaqattaparьqsьz voldь. Proekti yc ret qajtarьlp tastalьndь. Avьr өndiris Qalьq Komijssarijatьnan yc ret әr tyrli proektiler aldьq. Sonda da onьn ec birin qanaqattaparьq dep tanuvoqa volmadь. Aqьrьnda, Donbastan bir nese çumьscьlardь, caruvacььq çana propsojuvz orьndarьnda istejtin qatardaqь bir nese qьzmetçilerdi saqьrьp aluvдь uьqardьq. Bül çoldastar men yc kyndej әngimelestik. Sonь men viz, Ortalьq Komijtettiьn myceleri, vәrimiz de vizge mәseleniьn durьs cecilyvin tek, oсь qatardaqь qьzmetçiler qana, oсь «kickene adamdar» qana ajьp bergendigin moьjьndavqa tijis voldьq. Ortalьq Komijtet pen Qalьq Komijssarlarь Sovetiniьn Donbasta көmir cьqaruv isin kycejtyvdiьn caralarь çөniьndegi belgili qavььs sizderdiьn esteriniьzde var cьqar. Mine, Ortalьq Komijtet pen Qalьq Komijssarlarь Sovetiniьn, vizdiьn çoldastardьn vәri de durьs çana tipti tamaca dep tanьoqan, oсь qavььsnyьn vizge төmennen çaj adamdar ajьp bergen volatьn.

Taqь bir mьsal, meniьn ajьqalь turqanьm Nijkolajenko çoldas çөniьndegi mьsal. Nijkolajenko kim? Nijkolajenko—partijanьn qatardaqь mycesi. Ol—kәdyvelgi «kickene adam». Kijep partiya uьjьmьnyьn sav emestigi tuvralь ol bir cьl voььna davьl qaqь, tamьr tanьstьqь, qьzmetkerlerge meccandьq-ovьvatьldьq көz ven qaravcььqь, өз ata sьnoqa qььm çasavcььqь, trotskijs zьjankesterdiьn erkinsip ketkenin әckereledi. Onь mazasьz cьььndaj çek көretin voldь. Aqьrьnda, odan qutьlyv ucin, aldь da partijadan cьqarьrьp tastadь. Onьn cьndьqqa çetyvine Kijeptin uьjьmь da, Uvkrayьn В(В)Р-nyьn Ortalьq Komijteti de çәrdemdesken çoq. Bul kyrmelgen tyjin partijanьn Ortalьq Komijteti kirisken son, varьp qana cecilди. Isti anьqtaj kelgende ne көrindi? Nijkolajenkoniki durьs ekendigi, al Kijep uьjьmьniьki

teris ekendigi aıqındaldı. Artıq da çoq, kemi de çoq, däl osıaj boldı. Al, osı Nıjkolajenko degen kim? Ol, әrijne, Ortalıq Komıjettin mıyesi emes, ol parkom emes, ol Kijertin ovılystıq uıymın sekretarı emes, ol tipti bir jacejkanın da sekretarı emes, ol partıjanın qatardaq qaraıym qana mıyesi.

Körıp otırsızdar, kej bir çoqarı däreceli mekemelerden gәri kej-kejde çaj adamdar cındıqqa әlde qajda çaqın keledi.

Mundajdan taq da ondaqan, çuzdegen mısaldar keltiryvge voladı.

Sonь men, vizdin isimizge vascılyq etyv usin çalqyz özimizdin qana tәçirıjvemız, vascılyardıñ tәçirıjbesi, ana qurlym çetkiliksiz volьp cıqadı. Durьs vascılyq etyv usin, vascılyardıñ tәçirıjbesin partıja vıqarasının tәçirıjbesi men, çımьscь tavьнын tәçirıjbesi men, еңбекчилердин tәçirıjbesi men, «kickene adamdar» dep atalatyndardıñ tәçirıjbesi men tolyqtıruv kerek.

Al, bul qajtkende mıymkin voladı?

Bul, eger vascılyar vıqara men өte tolyz vajlanьstь volqan kynde qana, olar partıja vıqarasь men, çımьscь tavь men, carıvalar men, еңбекci intelliğentsıja men vajlanьstь volqan kynde qana mıymkin voladı.

Vıqara men vajlanьstьlyq, ol vajlanьstь nıqajtuv, vıqaranın sөzine qılaq qojılystьq, — volcevıktik vascılyqtın kyси, çenilmejtindigi mine osında.

Volcevıkter qalyqtın qalyñ vıqarasь men vajlanьsın saqtap otıroqanda, olardıñ çenilmejtindigi aqıjrat dep vilyvge voladı. Sonьñ kerisince, volcevıkter vıqaradan qol yzse-aq, onь men vajlanьstan ajьrylsa-aq, olardı vıjrokrattьq tat vassa-aq volqanь, olar varlyq kycten ajьrylyp, dәnenegе çaramajтын volьp qaladı.

Burьnqь grek çurтыннıñ mıjrologıja sıjstemasında Anteј deјtin bir ataqtь geroј volqan, ol Anteј mıjrologıjanın ajtuvnıca, suvdın qudajь — Poseјdon men çerdin әjel qudajь — Geјanьñ ulь volqan. Ol өзін tarqan, asьrap, tәrvıjelegen anasьñ tәtence çaqьsь kәrgen. Bul Anteјdin çenbegen geroјь volmaqan. Ol çenilmeјtin geroј volьp sanalqan. Onьñ kyси nede? Onьñ kyси mьnada volqan, ol çavь men alysqan vaqьtta өзiniñ qalı nasar volsa, өзін tarqan çana asьraqan anasь çerge tijip ketse-aq volqanь, ol çanadan kyс alatyn volqan. Biraq, sonda da onьñ әlsiz çeri volqan—ol, bir sever pen çerden qol yzip ketyv qavрь volqan. Çavlarь onьñ osь әlsiz çerın bilip alyp, onь andьp çyretin volqan. Bir kezde onьñ sol әlsiz çerin rajdalanqan çav tavьlyp, onь çenip ketken. Bul Gerkyvles edi. Ol onь qalaj çendi? Ol çerden onь vәlip әketti, arsanqa kәterip әketip, çerge qolyn çetkizvej ketti, syjtip, onь әvede tuncьqtьryp өltirdi.

Menin oıymca, volcevıkter grek mıjrologıjasındaqь geroј Anteјge uqsajdy. Sol Anteј sьjaqtь, bulardıñ da kyси өзiniñ anasь men, өзін tuvьqьzqan, asьrap, tәrvıjelegen vıqara men vajlanьstьlyqında. Olar өзiniñ anasь men, qalyq pen vajlanьsın yzvej turqanda, olardıñ çenilmeјtin volьp qalıvoja varlyq kerili var.

Volcevıktik vascılyqtın çenilmejtindiginin kilti osında.

7) Aqьrında, taqь bir мәsele. Menin ajtajьñ dep turqanьñ vizdin kej bir partıjalь çoldastarьmьzdın partıjanın çeke mıyelerinin taqьrьnıca, partıjanın mıyelerin partıjadan cıqaruv мәselesine, ja partıjadan cıqarьlqandardı partıjanın mıyelıgine qajta aluv мәselesine pormәldi tyrde, nem qurajdy-vıjrokrattьq pen qarajtyndıqь çajьndaqь мәsele. Әngime mьnada, vizdin vascь partıja qьzmetçileriniñ kej birevlerinde adamqa, partıjanın mıyelerine, qьzmetçilerge көnil vәlmeјtindik var. Onь ajtsan, olar partıjanın mıyelerin zerttep vilmeјdi, olardıñ ne ister, ne qojьp çyrgendigin, qalaj өsip kele çatqandьqьñ vilmeјdi, tipti qьzmetçilerdi vilmeјdi. Sondьqtan olarda partıjanın mıyelerine, partıja qьzmetçilerine, çeke-çeke qarav de-

gen çoq. Däl sonдықтан, olarda partiya mycelerin, partiya qызmetcilerin waqalawanda çeke-çeke алып qaravдын çoқтығынан, olar әдетте көзди қимыр қойып қалады: не оларды қалай bolsa solay, camadan тәс мақтап салады, не қалай bolsa solay, camadan тәс таяқтады, мындар, он мындар партиядан сықарады. Mундај wasылар қасан да bolsa он мындар қана esep-ter ojlavqa тығысады, «қалоқздардын», партиядын çeке mycelerinin қамын, олардын тақдығын ojlamaјды. Мындақан, он мындақан адамдарды партиядан сықаруыды olar tyk emes dep bileди, olar bizdin партияда екі myllijon adam var, партиядан сықарылақан он мындақан kisiden партиядын tygi ketpeјdi деп өздерин-өздері қиватады. Партиядын mycelerine, сыннда, партияда mejlince qarсы adamdar қана осылај qarавы мүмkin.

Adamqa, партиядын mycelerine, partiya qызmetcilerine осындај nem qurajды qarawандықтың salдарын, партиядын bir wөleginde өзinen өzi паразылық, ызалылық тувады, ал tortskijs екі қыздилер мундај ызаланқан қолдastарды ertip ala қојады, syjtip оларды еwin tavыр өздері мен birge trotskijstik зьjankestiktin wатрақына арағыр wатырады.

Trotskijsterdin өздерин алқанда olar bizdin партиядын icinde ес қасан ylken kyc wөлып көрген çoq. 1927-сылы bizdin партиядын icinde wөлақан sonқы aйтсты eske tysirinizder. Bul naқыз partiya reperenduvmy woldy. Партиядын 854 мың mycesinen 730 мың myce сонда davыс берди. Олардын icinen wөlsevikterди, партиядын Орталық Комитетин қақтап, trotskijsterge qarсы 724 мың myce davыс берди, trotskijsterge — 4 мың myce, wasqaca aйтqanda, қарты protsent camалы kisi davыс берди, партиядын 2600 mycesi wijtaraq qaldy. Партиядын 123 мың mycesi davыс берууге қатынаспай qaldy. Олар davыс берууге қатынаспақанда, не қолавсы ketkendikten, не smenadaқы қимыста wөлақандықтан, қатынаса алмады. Eger, trotskijsterge davыс берген 4 мыңқа, олардын да trotskijsterge wujiri wурды-қој деп санар, wijtaraq qалқандардын wарлығын қосса, қана bul sanqa tartip wөлынса ketip, davыс берууге қатынаспақандардын қарты protsentin emes, қатынаспақандардын 5 protsentin, wasqaca aйтqanda 6 мындај partiya mycesin қосса, сонда қай тырде bolsa да trotskijzmgе tilektes wөлақан 12 мындај myce wolady. Trotskijs мырзалардын wарлық kyci mine осы wolatын.

Wuқан taқы мына қақдајды qosыңыздар, bul sannын icindegilerden көр adamdar trotskijzmnen қайтыр odan wezip сықты, сонда sizder trotskijsterdin kycinin тым wөльmsыз ekendigin көресizder. Осылај wөла tursa да, bizdin партиядын төңireginde trotskijs зьjankesterdin bir az rezervi bolsa, ol мынадан, bizdin кей bir қолдastарымыздын партиядан сықаруу қана партиядан сыққандарды қайтадан aluv мәselesi қөніндеgi терис saјasаты, bizdin кей bir қолдastарымыздын партиядын çeке mycelerinin, çeке qызmetcilerdin тақдығына nem qurajды qarajтындықтары өзinen өzi паразы, ызалы адамдар тувоызды, syjtip, trotskijsterge sol rezervini қасајды.

Kөwinese партиядан passijw degen дәлел мен сықарады. Passijwtik degen ne? Eger партиядын mycesi prtиядын programmasıна четик wөлmasa, ol passijw delinip, партиядан сықарылуыға tijis деп esep-teletin көrinedi. Biraq bul durыs emes қој, қолдastар. Bizdin партиядын uvstavын wөлај әrip қattav деп tysinyuge wөлmajды. Партиядын programmasıна четик wөlyw ycin naқыз marksijs сынalқан, teorija қақынан dajarлық kyciti marksijs wөлuv керек. Men wilmejmin, bizdin programmamызды четик wөletin, naқыз marksijs, teorija қақынан dajarлық kyciti, сынalқан marksijs partiya myceleri көр tavыла қојар ma eken. Eger wudan wөлај да осы қол мен қуре bersek, onda wiz партияда tek intelligentterди, оқымысты адамдарды қана қалдыруымызға тувра keler edi. Mундај partiya kimgе керек? Bizde партиядын myceligi тувралы сынalқан, wарлық сыннан сыр bermej өtken lenindik portuvla var. Bul portuvla wөлынса kimde kim партиядын programmasıна moјын usыnsa, mycelik қарна төlese, bir

uıymda çumıs istese, sol, partıjanın mycesi volıp esepteledi. Nazar salıpızdar: lenindik pormıvla programmağa çetik voluv demeıdı, programmağa moıyn usınuv deıdı. Bul ekevi mylde eki vasqa nərse. Bul çende programmağa çetik voluv kerek dep mıçındajtın partıjalı çoldastarımızdiki terıs, Lenindiki durıs ekendigin дәledep turuvdın qaçettigi çoq. Ol özinen özi tysinikti. Eger partıja programmağa çetik, teorıjalıq çaqınan dajarlıq kycı marksıjs çoldastar qana partıjanın mycesi vola aladı degenge sıjense, partıja onda partıja mycelerine marksıjzımdı yjretip otırqan, bizdın programmamızdı yjrenıvge çardemdesip otırqan mındaqan partıja kruvçoktarın, çyzdegen partıja mektepterin asraqan volar edi. Partıja mycelerinin arasında mundaı kruvçoktar men mektepter asır otırsa, onın sevevi, partıja mycelerinin partıjanın programmasına әli çetilmegendigin, әli de teorıja çaqınan dajarlıq var marksıjs vola qojmaqandıqın bilgendikten asır otır.

Demek, partıjanın myceligi tuvralı, partıjadan çoıaruv tuvralı мәsele çonidegi bizdın saıasatımızdı tyzev ycin kәzirgi passıvtık çajındaqı vassızdıq tysinikti çojuv qaçet.

Bul çende bizde taqı da bir kemcilik var. Әngime bizdın çoldastarımızdı eki sektin arasındaqı ortalıqtı eske almajtındıqında. Partıjağa myce çumıscı çenil-çelpi kinalı volıp qalsa, bir-eki ret partıja çajlısına kecigip qalsa, bir sever pen mycelik çarnalı tolemeı qalsa, ajtqanca volmaj partıjadan çoıarıp tastajdı. Onın kinesinın tyrine, çajlısqa kelmevinin sevinine, mycelik çarnalı tolemegen sevevine zer salmajdı. Bul мәseleler çonidegi vıjrokrattıq tipti adam ajtqısz. Osındaı nem qurajdı saıasattın saldarınan partıjadan tamaca kadr çumıscılar, ajavlı staqalıpıscılar çoııp qalıvı mımkin ekendigin tysınuv qajın emes. Partıjadan çoıarmaj turıp, eskertyv çasavqa nege volmajdı, eger bul әser etpese, ne vetine vasıvqa ne sögis verıvge nege volmajdı, eger bul da әser etpese, salqınnan partıjadan çoıarıp tastamaj, tyzelyv ycin nege mursatana vermeıdı, ja tipti volmaqan kynde, kandıjdattıqqa kocırvge nege volmajdı? Әrijne, volar edi. Biraq bul ycin adamqa, partıjanın mycelerine, partıja mycesinin taqıdırına çete kәniı vәletın voluv kerek. Bizdın keı bir qızmetçilerimizde mine дәl osı çoq.

Bul masqaracılıqtı qurtatın mezgil çetti, çoldastar, vajaqı da çetti. (Qol capalaqtav).

Partija orgınlarıның saılavларының uıymdastırıvı tuvralı ВК(в)Р-ның varlıq uıymдарына

1. Partija orgınlarıның saılavларының etkizyvde ВК(в)Р-ның Ortalıq Komıjtetiniń Plenuvımnıń 1937-сılıq revraldın 27-кунги тннадaj qaralın vılсıтраj qoldanıv qacet:

«Partija orgınları saılavında kandidaturanı davısqı tutas tızim men qojıvqa tıjuv saınsın. Kandidaturalar davısqı ceke-ceke qojılatın volsın, onıń ver саоında partıjanıń varlıq myceleriniń usınlıp otırqan kandidattarqa qarıs sıquıv, olardı snav cenindegı pravasına cek qojılmaıv qamtamasız etilsin. Partija orgınları saılavında kandidaturaqı davıs savıq (casırın) turde veriletin tertip belgilsin».

2. Davıstı savıq (casırın) turde verıv colı men saılanatındar:

a) vastavıs partija uıymдарынан avdandıq, qalalıq partija konperensijalarıна saılanatın delegattar cına avdandıq, qalalıq, ekriktik partija konperensijalarıнан ovılstıq, elkelik partija konperensijalarıна cına ult kompartijalarıның sijezerine saılanatın delegattar;

b) vastavıs partija uıymдарының partija komıjtetteriniń myceleri cına partija uıymdastırıvсылar (partkomdar cıq cerde) avdandıq komıjtetterdin, qalalıq komıjtetterdin, ovılstıq komıjtetterdin, elkelik komıjtetterdin, ult kompartijalarıның Ortalıq Komıjtetteriniń plenuvımdarıның myceleri;

e) vastavıs partija uıymдарының partkomdarының sekretarlar, avdandıq komıjtetterdin, qalalıq komıjtetterdin, ekriktik komıjtetterdin, ovılstıq komıjtetterdin, elkelik komıjtetterdin, ult kompartijalarıның Ortalıq Komıjtetteriniń sekretarlar men vıjro myceleri (tıjisti komıjtetterdin plenuvımdarında saılanadı).

3. Saılav etkizerdin aldında, partija konperensiası (partija cıjılsı) saılanatın partija orgınlarıның myceleri men kandidattarıның sanı belgilejdi.

4. Partija orgınları cına sostavına kandidaturalardı delegattar usınadı, olar partija konperensiasıның tuvra ezinde ceke-ceke talqıqa saınadı (partija orgınları myceligine cına kandidattarına ceke-ceke).

Partija konperensiasıның (cıjılsı) tolıq mecilisinen tıs aldın ala tızimder savıvqa, olardı talqıqa salıvqa volmajdı.

Partija orgınları sostavına usınlıqan kandidaturalardıń varlıq tızimge savıvqa tertip vıjınsa, partija konperensiasıның (partija cıjılsı) prezıjıdımne tısyvine qaraj talqıqa saınadı.

5. Kandidaturalardı ceke-ceke talqıqa saılavında partija orgınları sostavına usınlıqan kandidaturalardı qarıs sıquıv pravasına cek qojılmaıv qamtamasız etilyvge tıjis, basqaca ajtqanda er bir delegat usınlıqan kandidaturalardıń qancasına volsa da qarıs sıvqa aladı cına usınlıqan er bir kandidaturanı qanca delegattın volsa da, саqtар ta, qarıs vılp ta, seılevine cek qojılmajdı.

Partija orgınları saılanatın kandidaturalardı talqıqa saılavında partija konperensiasına kenescı davıs pen qatnasqan delegattar cına ВК(в)Р-ның myceligine kandidattar vastavıs partija uıymlarıның cıjılsında kenescı davıs pravası мен rajdalanadı.

6. Qarsy sýojuvsylyg boljan kandidaturalardy talqyja saljannan kejin, davysty çabyq (çasryň) tyrde beruv çoly men partiya oryndarynyň sajlavnyň ötkizuv usin partiya konperensijasý (çylylysy) çasajtyň tizimge kandidaturanyň kirgizuv ja kirgizbev çajndaqy mäseleni er bir çeke rette asyq tyrde davysqa qojyrv bagrv cecuv qaçet.

Bulaj etkende varlyq davysty, qarsy bolqandardy da, qarsy bolmaqandardy da, sanav qaçet.

Çabyq (çasryň) tyrde davysqa qojylatyn tizimderde ec qandaj belgi bolmavqa tijis çana olarqa nimir qojylmavqa tijis.

7. Partija oryndarynyň sajlavlaryň ötkizerdin aldında partiya konperensijasý (partija çylylysy) davystyn nätijçelerin sanav usin konperensija (çylylysy) taqajyndaqan mөлcerde sanavcy komijssija sajlajdy.

Sanavcy komijssijanyň presedatili davysqa qojardyn aldında çabyq (çasryň) tyrde davys beruvdin tärtybin partiya konperensijasynyň delegattaryna tysindiryvge mindetti.

Sanavcy komijssija çabyq tyrde davysqa qojardyn aldında sajlav çäcikterin äzirlep alrv, olardy özderi pecattavqa mindetti.

8. Partija oryndarynyň sajlavnynda davysty çabyq (çasryň) tyrde beruv partiya konperensijasynyň cecuvci davys beruvge pravasy var delegattar çana qatynasqan çabyq mäjilisinde ötkizilyvge tijis.

9. Cecuvci davys beruvge pravasy var er bir delegat konperensijanyň (çylylystyn) partiya ornyna uslyqan kandidaturalarynyň tiziminin bir danasyn alady. Partija mycesinin delegattyq mandatyna, äjtpese konperensijaqa (çylylysqa) qatynasqan partiya mycelerinin tizimderine partiya mycesinin davys beruvge qatynasqandyqy turaly belgi qojyluvqa tijis.

10. Davysty çabyq (çasryň) tyrde bergende kandidaturalardy tiziminen çeke kandidaturalardy öcirip tastavqa, ja partiya ornynyň sostavny çana kandidaturalar qosuvqa er bir delegattyň pravasy var.

11. Davys verilip boljannan kejin sanavcy komijssija sajlav çäcikterin asrv, konperensijanyň (partija çylylystyn) yjinen syqraj turrv, verilgen davystyn nätijçelerin syqarady, bulaj etkende partiya oryndarynyň myceleri öz aldyna, partiya oryndarynyň myceligine kandidattar öz aldyna çeke esepteleli.

Sanavcy komijssija er bir kandidaturaga çaqtar davys bergenderdin, qarsy syqqandardyn varlyqny çeke-çeke eseptevge mindetti.

Berilgen davysty sanav boljannan kejin sanavcy komijssija protokol çasar, er bir kandidaturaga verilgen davystyn nätijçesin çeke-çeke çazady, syjtir ol protokolga komijssijanyň varlyq myceleri qol qojady.

Davys sanalatyn yjde sanavcy komijssijanyň mycelerinen vasqa ec kimnin voluvqa pravasy çoq.

12. Sanavcy komijssija partiya konperensijasynyň (partija çylylystyn) tolyq mäjilisinde er bir kandidaturaga verilgen davystyn nätijçelerin çeke-çeke vajandajdy.

Partija ornynyň sostavny davystyn көрсилгин алqan, viraq, konperensijaqa cecuvci davys pen qatynasqan delegattardyň keminde çartystyn davystyn алqan kandidaturalar sajlanoqan volrv sanalady.

13. Davysty çabyq (çasryň) tyrde beruv çonindegi varlyq materijalдар (kandidaturalardyň tizimi, çazrv verilgen bildiryvler, davystyn sanaluvny çana taqy sol syjaqtylar) partiya oryndarynda çasryň dokummentterdin qatarında saqtaluvqa tijis.

ВК(в)Р-ның Орталық Комитеті

*Sovetterdin, Bykil Qazaqstanda Tötence
X Sijezinin, qavlyb*

**Qazaqtyn Sovetti Sotsijalistik
Respublikasynyn Konstijutsijasyn
(Negizgi Zaңyn) vekityv tuvral**

*Qazaq SSR-yn Sovetterinin, Tötence X Sijezi
QAVLY ETEDI:*

Qazaqtyn, Sovetti Sotsijalistik Respublikasynyn, Konstijutsijasynyn, (Negizgi Zaңynyn) proektisi, Sijezdin, Redaksija Komijssijasyn usynojan redaksijasynnda, BEKITILSIN.

SIJEZDIN, PREZIJDYMI

1937-çyl, 26 mart
Alma-Ata qalasyn.

*Sovetterdin, Bykil Qazaqstanda Tötence
X Sijezinin, qavlyb*

Qazaqtyn Sovetti Sotsijalistik Respublikasynynyn Uly Sovetinin sajlavyn tuvral

*Sovetterdin, Bykil Qazaqstanda Tötence
X Sijezi QAVLY ETEDI:*

Qazaq SSR-ynyn, çañda Konstijutsijasynyn, negizi vojnsa sajlav tuvral ereçe çasap, onyn vekityv çañada Qazaq SSR-ynyn, Uly Sovetinin, sajlavynyn, merzinderin belgilev Qazaq SSR-ynyn, Ortalyq Aıqaruv Komijtetine tapsyrylsyn.

SIJEZDIN, PREZIJDYMI

1937-çyl, 26 mart
Alma-Ata qalasyn.

Qazaqtañ
Sovetti Sotsijalistik Respublikasınñ
KONSTITUTSIJASı
NEGIZGI ZANı)

I TARAV

QOQAM QURıLSı

1-statija. Qazaqtañ Sovetti Sotsijalistik Respublikası-şımısca lar men caruvalardıñ sotsijalistik memleketi.

2-statija. Qazaq SSR-ınñ sajasij negizi—pomeccikterdin, kapijalister men vajlardıñ ökimet vijligin qulap, proletarijat diktaturası ornap, qazaq qalqın patca ykimetinin, onıs imperijalis burçuvazijasın ult qısmısca larınan azat etip, ultca kontrrevolytsiyanı qıratıp çengendiktin netijesinde ösip, nıqajıan enbekciler deputattarınñ Sovetteri.

3-statija. Qazaq SSR-ında varlıq ökimet vijligi qaladaq, avıl men derevnedegi enbekcilerdiki—vulardıñ atınan vijlik çurgizetin enbekciler deputattarınñ Sovetteriniki.

4-statija. Qazaq SSR-ınñ ekonomijkaıq negizi — caruvacsıca ların peodaldıq çana kapijalistik sijstemaların, öndiris quraldarı men saımandarınñ çeke mencigin çojıp, adamdı adam eksploatatsijalavın qurtqandıqtañ netijesinde nıqajıan sotsijalistik caruvacsıca lar sijsteması çana sotsijalistik menciktegi öndiris quraldarı men saımandar.

5-statija. Qazaq SSR-ındaq sotsijalistik mencik ne memleket mencigi (vykil qalqı dävleti) tyrinde, ne kooperativ-qalqoz mencigi (çeke qalqozdardıñ mencigi, kooperativ birlestikterinin mencigi) tyrinde voladı.

6-statija. Çer, onıñ kenderi, suvlar, ormandar, zavıttar, pabriker, caqtılar, ruvnikter, temir çol, suv, öve transporttarı, bankiler, qatnas quraldarı, memleket uımdastırıan iri avıl caruvacsıca lar kәsip orındar (sapqozdar, macijna-traktor stansaları çana vasqa sondajlar), solar men qatar, qalalar men öndiris punktтарындаq negizgi päter uı qorı — memleket mencigi, jaqıñ vykil qalqı dävleti volıp tavıladı.

7-statija. Qalqozdar men kooperativ uımdarındaq qoqamdıq kәsip orındar, mal-mulikteri men, qalqozdardıñ çana kooperativ uımdarınñ öndirip çojarıp otırqan produksijası, sol sıqıldı, olardıñ qoqamdıq postrojkaları — qalqozdar men kooperativ uımdarınñ qoqamdıq, sotsijalistik mencigi volıp tavıladı.

Әr bir qalqozca uıñın, avıl caruvacsıca lar artelinin uvstavı volıca, qoqamdıq qalqoz caruvacsıca larınan alıp otıratın negizgi tavısınan vasqa, öz vасынñ pajdasında uı irgesindegi caqın çer yvcәskesi çana uı irgesi yvcәkesinde өз vасына mencikti көmekci caruvacsıca lar, adam turatın uı, өnim malı, quşı çana usaq avıl caruvacsıca lar saımanı voladı.

8-statija. Qalqozdardıñ qaravındaq çer solardıñ tegin çana srәksiz, jaqıñ мәңgilik, pajdalanuvına vekitilip veriledi.

9-statija. Qazaq SSR-ında caruvasьbьqtың ystem tyғı volьp oтырған sotsijalistik caruvasьbьq sijstemasь men qatar, ceke caruvalar men qol өnercilerinin, kisi enbegin eksploatatsijalamaj, өз enbekterine syjengen usaq ceke caruvasьbьqtarьның voluvьna zaң қol beredi.

10-statija. Azamattardьң enbek pen tapqan tabьstarь men сыjqan-tergenin, turatьң yji men көmekci yj caruvasьbьqьң, yj caruvasьbьqь men yj iciniң vijьmdarьң, өз vasь tutьnatьң, өзine qolajь қақдаj tuvqьzatьң zattarьң өз vasь menciktenyv pravasьң, sol сыqьldь, azamattardьң өз vasьның mencigin murageri aluv pravasьң zaң qorqajdь.

11-statija. Qoqam vajьbьqьң artьruy, enbekcilerdiң turmьs kyji men мәdenijet дәrecesin yzdiksiz өрге vastьruv usin, sotsijalistik memlekettin қatqa қальньсть volmavьң пьqajtuv usin қана onьң otan qorqav quvatьң kycejte берyv usin, Qazaq SSR-ының caruvasьbьq turmьsь qalьq caruvasьbьqьның memlekettik planь voььңca belgilenip, vaqьttalьp oтыradь.

12-statija. Qazaq SSR-ında enbek etyv қumьsqa қarajьң әr bir azamattьң mindeti қана avьroj alatьң isi, mundaqь prinsip: «enbek etpegen — icip-сemejdi».

Qazaq SSR-ında sotsijalizmniң: «әр kimnen qolьnan kelgenine qaraj, әr kimgе — enbegine qaraj» degen prinsivi iske asьyla varadь.

II TARAV

MEMLEKET QURьLьSь

13-statija. Odaqtas respuvlijkalardьң ekonomijka қана sajasat қөni-nen, әri otan qorqav қөninen өз ara қәrdemdesyv isin қyzege asьruv maqsatь men, Qazaqtьң Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkasь vasqa da ten pravаль Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkalar men: Resej SPSR-ь men, Uvkrayьң SSR-ь men, Beloruvьs SSR-ь men, Azerbajqan SSR-ь men, Gruvzin SSR-ь men, Armen SSR-ь men, Tyrikmen SSR-ь men, Özbek SSR-ь men, Tәqik SSR-ь men, Qьrғqьz SSR-ь men өз erki men qosьlp, Sojuvzdbьq memleketke — Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkalar Sojuvzьna virigip oтыr.

Oсыqan syjenip, Qazaq SSR-ь SSSR Konstijutsijasьның 14-statijasьnda көrsetilgen pravalarдь SSSR-qa — onьң atьnan vasqaratьң қоқarоқь өkimet oтындarь мен memleket vasqaruv oтындarьна қamtamasьz etip beredi.

SSSR Konstijutsijasьның 14-statijasьnda ajьloqandardan vasqanьң vәrinde de Qazaq SSR-ь, өзiniң syvberendik pravalarьң toльq saqtaj oтыrьp, memlekettik өkimet vijligin өз beti men iske asьradь.

14-statija. Qazaq SSR-ь Aqtөbe, Alma-ata, Сыqьs Qazaqьstan, Batьs Qazaqьstan, Qaraqandь, Qostanaj, Sol tystik Qazaqьstan, On tystik Qazaqьstan oвььstarьңnan quraladь.

15-statija. Qazaqtьң Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkasь Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkalar Sojuvzьnan erkin сыqьp ketyv pravasьң өзinde saqtajdь.

16-statija. Qazaq SSR-ьna қараqan terrijtorijань Qazaq SSR-ының ьrzalьbьsьz өзgertyvge volmajdь.

17-statija. SSSR zandарь Qazaq SSR-ының terrijtorijasьnda qoldanь-luvqa mindetti.

18-statija. Qazaq SSR-ының әr bir azamatь SSSR-дьң azamatь volьp tavьladь.

Vasqa Odaqtas respuvlijkalardьң varьbьның azamattarь Qazaq SSR-ының terrijtorijasьnda Qazaq SSR-ының azamattarь мен virdej pravalar мен pajdalanadь.

19-statija. Qazaqtьң Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkasьның қaravьna,

оның атынан басқаратын қоғамдық өкімет билігі органдар мен мемлекет басқару органдарының қаравына киретін құрылымдар:

- a) Qazaq SSR-ның Konstijutsijasın belgilev çana sonıń orgındalıvın kontroldev;
- b) ovılystardıń sek araların çana avdan-avdanğa völinyvin belgilev;
- c) Qazaq SSR-ның sostavında çana ovılystardıń qurılıvın SSSR Ulı Sovetinin vekityvine tapsıruv;
- ç) Qazaq SSR-ның zaңdarın sıoıaruv;
- d) memleket tärtivin çana azamattardıń pravaların qoroıav;
- e) Qazaq SSR-ның qalıq sarıvacsılyqınń planın vekityv;
- ə) Qazaq SSR-ның memleket vudçetin vekityv;
- g) SSSR zaңdarına säjkes tyrde memlekettik çana çergilikti salıqtar men alımdardı, salıqtan vasqa doqottardı belgilev;
- o) ovılystardıń çergilikti vudçetterinin iske asırlıvına vascılyq etyv;
- i) saqtıq, çajnaq құрылымına vascılyq etyv;
- j) respublikağa qaraıan bankilerdi, öndiris, avıl sarıvacsılyq çana savda kәsip orgındar men uıymdarın vasqaruv çana da çergilikti öndiriske vascılyq etyv;
- k) Soıuvzğa vadoınatın kәsip orgındarınń çaj-kuji men vasqarılıvın kontroldev, vajdar otıruv;
- l) çerdi, kenderdi, ormandardı çana suvlardı pajdalanıvın tärtivin belgilev;
- m) avıl sarıvacsılyq arteli uvstavının çuzege asırlıvına çana qalqozdardı nıoıajtuv isine vascılyq etyv;
- n) qalalardaı çana qalıq mekendegen vasqa çerlerdegi pәter yj men kommunaldıq sarıvacsılyq, yj salıv men qala kәrkejtyv isterine vascılyq etyv;
- o) çol saldıruv, çergilikti transport pen qatnas orgındarına vascılyq etyv;
- ə) enbek tuvralı zaңdar sıoıaruv;
- p) den savlıq saqtav isine vascılyq etyv;
- q) әlevmettik qamsızdandıruv isine vascılyq etyv;
- r) vastavıs, orta дәreçeli çana çoıarar дәreçeli oquv isine vascılyq etyv;
- s) Qazaq SSR-ındaıq мәdenijet-aqartıv, qılm uıymdarın men mekemelerine vascılyq etyv çana çalır respublikaalıq маңызlı var мәdenijet-aqartıv, qılm uıymdarın men mekemelerin vasqaruv;
- t) dene tәrbijesi men sport isine vascılyq etyv çana uıymdastıruv;
- u) Qazaq SSR-ның sot orgındarın uıymdastıruv;
- v) Qazaq SSR-ның azamattıq pravaların verıv;
- y) Qazaq SSR-ның sot orgındarın uıym etken azamattarına әmnistija çasav çana kecirim verıv.

III TARAV

QAZAQTYN SOBETI SOTSIALISTIK RESPUBLIKASYNIN MEMLEKETTİK ÖKİMET BİLİGININ ÇOQARQY ORNDAR

20-statija. Qazaq SSR-ındaıq memlekettik ökimet biliginin çoıarar qı orgı — Qazaq SSR-ның Ulı Soveti.

21-statija. Qazaq SSR-ның Ulı Soveti Qazaq SSR-ın Konstijutsijasın 13-çana 19-statijalar voinca Qazaq SSR-ına verilgen varlıq pravalar iske asırlı otıradı; yjkeni, Konstijutsija voinca, vul pravalar Qazaq SSR-ның Ulı Sovetine qarajın Qazaq SSR-ın orgındarın: Qazaq

SSR-ның Уль Совети Президумының, Qazaq SSR-ның Qалық Коміссарларь Советиниң қана Qazaq SSR-ның Qалық Коміссарияттарының — компетенсиясына кирмејди.

22-statija. Qazaq SSR-ның заң сықаратын оргы—Qazaq SSR-ның тек Уль Совети қана.

23-statija. Qazaq SSR-ның Уль Советиниң Qazaq SSR-ның азаматтары сайлаудың өкрик өкригинде 4 қыла сайлајды; нормасы: 20 мың адамнан бир депутат.

24-statija. Qazaq SSR-ның Уль Советинде қаж көрсилік дауыс пен қавылданыса, заң бекитілген вольт есептеледи.

25-statija. Qazaq SSR-ның Уль Совети қавылдаған заңдар Qazaq SSR-ның Уль Совети Президумының председатили мен секретарының қолы қойылып қарыжаланып отырады.

26-statija. Qazaq SSR-ның Уль Совети Уль Советке председатил қана оған екі оргынасар сайлајды.

27-statija. Qazaq SSR-ның Уль Советиниң председатили Qazaq SSR-ның Уль Советиниң мәңілістерин басқарып, соның іскі тәртіптерин мөңгеріп отырады.

28-statija. Qazaq SSR-ның Уль Советиниң сессияларың Qazaq SSR-ы Уль Советиниң Президумы қылына екі рет сақрады.

Кезектен тыс сессияларды Qazaq SSR-ы Уль Советиниң Президумы өз қаравы воўныса, немесе Qazaq SSR-ның Уль Совети депутаттарының үстөтө бириниң талап етуви воўныса сақрады.

29-statija. Qazaq SSR-ның Уль Совети Qazaq SSR-ның Уль Советиниң Президумын сайлајды; муның составында: Qazaq SSR-ы Уль Совети Президумының председатили, оның екі оргынасары, Президум секретары қана Президумының 15 мүесі болды.

30-statija. Qazaq SSR-ы Уль Советиниң Президумы өзиниң барлық ісінен Qazaq SSR-ның Уль Советине есеп береді.

31-statija. Qazaq SSR-ы Уль Советиниң Президумы:

a) Qazaq SSR-ы Уль Советиниң сессияларың сақрып отырады;
 б) Qazaq SSR-ның заңдары қөнінен тысиник береді, үкәздар сықарады;
 с) қажыс бир мәсеелер қөнінен үкәл қалықтың пікірин сурастырады (реперендум);

с) Qazaq SSR-ның Qалық Коміссарларь Советиниң қавылары мен қарықтары, соның мен қатар еңбекчилер депутаттарының овълыстық Советтериниң қавылары мен қарықтары заңға түвра келмесе, соларды вузыр отырады;

д) Qazaq SSR-ы Уль Советиниң сессиялары ағасында, Qazaq SSR-ның Qалық Коміссарларь Совети председатилиниң үспнувы воўныса, Qazaq SSR-ның қеке Qалық Коміссарларың қызметинен босатады қана тақайындајды, буларды кейиннен Qazaq SSR-ы Уль Советиниң бекитювине салады;

е) Qazaq SSR-ның қирметти атақын береді қана нағратты лајықтајды;

ө) Qazaq SSR-ның сот оргындарының үкәм еткен азаматтарына кесірім берюв правасын іске асырып отырады.

32-statija. Qazaq SSR-ның Уль Совети Qazaq SSR-ы Уль Советиниң депутаттарының өкәлдигин тексеретин мандат коміссиясың сайлајды.

Мандат коміссиясының үспнувы воўныса, Qazaq SSR-ның Уль Совети не өкәлдикти дуғыс деп тавады, не қеке депутаттардың сайлавын кассациялајды.

33-statija. Qazaq SSR-ның Уль Совети, өзи қажет деп таққан вақтында, қандај мәселе түврағы болса да, тергеви қана тексерюв коміссияларың тақайындајды.

Барлық мекемелер мен қызмет адамдары бул коміссиялардың талаптарың оргындавоқа қана соларға керекти материалдар мен документтерди беріп отырувоқа міндетти.

34-statija. Qazaq SSR-ның Ulı Sovetiniń deputatın Qazaq SSR-ның Ulı Sovetiniń ırzalıqısbız, Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń sessijalarǵa qoǵta — Qazaq SSR-ның Ulı Soveti Prezijdyminiń ırzalıqısbız sotqa tartıvqa ja tutqınoqa alıvqa bolmajdı.

35-statija. Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń ókildik vaqıtı bitkennen kejin, Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń Prezijdymi Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń ókildik vaqıtı bitken kypnen bastap uzasa eki ajdıń icinde çana saılav taqajındajdı.

36-statija. Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń ókildik vaqıtı bitkennen kejin, Qazaq SSR-ның çana saılanqan Ulı Soveti Qazaq SSR-ның Ulı Sovetiniń çana Prezijdymin qurıvqa dejin Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń Prezijdymi óz ókildigine ije vola turadı.

37-statija. Qazaq SSR-ның çana saılanqan Ulı Sovetin Qazaq SSR-ı Ulı Sovetiniń vırnoı sostavın Prezijdymi, saılavdan kejin bir ajdan qaldırmaı, saqıradı.

38-statija. Qazaq SSR-ның Ulı Soveti Qazaq SSR-ның ykimetin — Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Sovetin quradı.

IV TARAV

QAZAQTYN SOBETI SOTSIJALISTIK RESPUBLIKASYNYN MEMLEKET BASQARUV ORNDAR

39-statija. Qazaq SSR-ның memlekettik ókimet vijliginin is atqarılın çana tırtıptejtin qoıarqı orın — Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Soveti

40-statija. Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Soveti Qazaq SSR-ның Ulı Sovetiniń aldında çavartı çana isinen soıan esep veredi; al, Qazaq SSR-ның Ulı Sovetiniń sessijalarǵa arasında — Qazaq SSR-ның Ulı Sovetiniń Prezijdymi aldında çavartı, isinen soıan esep veredi.

41-statija. Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Soveti, SSSR men Qazaq SSR-ның zandartına, SSSR-dıń Qalıq Komijssarlarǵa Sovetiniń qavıylarǵa men çarlıqtartına syjenip, solardı orındav ycin qavıylar men çarlıqtar sqıradı çana vılardıń orındaluvın tekserip otıradı.

42-statija. Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Sovetiniń qavıylarǵa men çarlıqtarǵa Qazaq SSR-ına qaraıan varlıq terrijtorijada orındaluvqa mindetti.

43-statija. Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Soveti:

a) Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarijattarǵa çana ózine qaraıan ózge carıvasılyq, mädenijet mekemelerinin çımbıstarǵa vıriktirip, vaqıt verip otıradı; çarlı Soıuvzdıq Qalıq Komijssarijattarǵa ókilderinin çımbıstarǵa vıriktirip, tekserip otıradı;

b) qalıq carıvasılyqıplıń planın iske asıruv çeninde cara qoldanır otıradı;

c) Qazaq SSR-ның memleket vıdçeti men çergilikti vıdçetin iske asıruv çeninde cara qoldanır otıradı;

ç) qoıam tırtıvın qamtamasız etyv, memleket myddelerin qoıav çana azamattardıń pravalarǵa qoıav çeninde cara qoldanır otıradı;

d) enbekiler deputattarǵa ovılystıq Sovetterinin atqaruv Komijtteterinin çımbıstarǵa vasılyq etip, tekserip otıradı;

e) qacet volqanda, carıvasılyq çana mädenijet qırbılystı isteri çeninde Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarlarǵa Sovetiniń çapınan arnavlı komijtteter men qoıarqı Basqarmalar quradı.

44-statija. Enbekiler deputattarǵa ovılystıq Sovetterinin atqaruv komijtteterinin qavıylarǵa men çarlıqtartına vızuvoqa, sonı men qa-

tar, evbekiler deputattarın ovlystq Sovetterinin qavlyar men qarlyqtarın toqtatır qojuvqa Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetinin pravasy var.

Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarların vujrqtar men nusqavların vuzuvqa Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetinin pravasy var.

45-statija. Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetini Qazaq SSR-ның Ulı Soveti quradı; unın sostavı:

Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetinin predsedatili;

Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Soveti predsedatilinin orgınsarları;

Qazaq SSR-ның Memlekettik Plan Komijssijasının predsedatili;

Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar:

Tamaq endiris Qalyq Komijssar;

Çenil endiris Qalyq Komijssar;

Aqac endiris Qalyq Komijssar;

Çer Qalyq Komijssar;

Astq çana mal sarqozdarın Qalyq Komijssar;

Pijnans Qalyq Komijssar;

Icki savda Qalyq Komijssar;

Icki isterdin Qalyq Komijssar;

Zań, Qalyq Komijssar;

Den savlyq saqtav Qalyq Komijssar;

Oquv Qalyq Komijssar;

Çergiliktı endiris Qalyq Komijssar;

Kommunaldyq saruvaclyqtın Qalyq Komijssar;

Ölevmettik qamsızdandıruv Qalyq Komijssar;

SSSR-dın Dajındatuvcy komijtetinin ökili;

Körkem öner isterinin Basqarmasının vastıq;

Çalır Sojuvdyq Qalyq Komijssarijattarın ökilderi.

46-statija. Qazaq SSR-ның Ukimeti ja Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssar Qazaq SSR-ның Ulı Soveti deputattarın suraqan suravlarına, 3 kypnen qaldırmaı, Qazaq SSR-ның Ulı Sovetinde avızca, nemese çazva tyrde çavap qajıruvqa mindetti.

47-statija. Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar memleket basqaruv isinin Qazaq SSR-ның kompetensijasına kiretin taravlarına vastılyq etip otyradı.

48-statija. Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar, SSSR men Qazaq SSR-ның zandarına, SSSR-dın Qalyq Komijssarlar Soveti men Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetinin qavlyar men qarlyqtarına, SSSR-dın sojuvdyq-respuvlijkalıq Qalyq Komijssarijattarın vujrqtar men nusqavlarına syjenip, solardı orgındav usin, tijisti Qalyq Komijssarijattarın kompetensijasının ceginen cıqraj, vujrıt, nusqav cıqarır otyradı.

49-statija. Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarijattar ja sojuvdyq-respuvlijkalıq, ja respuvlijkalıq voladı.

50-statija. Qazaq SSR-ның sojuvdyq-respuvlijkalıq Qalyq Komijssarijattar Qazaq SSR-ның memleket basqaruv isinin özderine tapsylyqan taravlarına vastılyq etedi; çalqyz-aq, SSSR-dın Ulı Sovetinin Prezidyntı vekitetin tizimde kersetilgen sanavly qana kəsip orgındar vıqan kirmejdi; Qazaq SSR-ның sojuvdyq-respuvlijkalıq Qalyq Komijssarijattar Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetine de, SSSR-dın tijisti sojuvdyq-respuvlijkalıq Qalyq Komijssarijattarına da vaqıpadı.

51-statija. Qazaq SSR-ның respuvlijkalıq Qalyq Komijssarijattar memleket basqaruv isinin özderine tapsylyqan taravlarına vastılyq etip, Qazaq SSR-ның Qalyq Komijssarlar Sovetine tuvra vaqıpadı.

52-statija. Qazaq SSR-ның sojuvzdıq-respuvlijkaıq Qalıq Komijssarijattarı volıp sanalatın Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarijattarı mınalar:

- Tamaq öndiris Qalıq Komijssarijatı;
- Çenil öndiris Qalıq Komijssarijatı;
- Aqac öndiris Qalıq Komijssarijatı;
- Çer Qalıq Komijssarijatı;
- Astıq çana mal sarqozdarın Qalıq Komijssarijatı;
- Pijnans Qalıq Komijssarijatı;
- Icki savda Qalıq Komijssarijatı;
- Icki isterdin Qalıq Komijssarijatı;
- Zan Qalıq Komijssarijatı;
- Den savlıq saqtav Qalıq Komijssarijatı.

53-statija. Respuvlijkaıq Qalıq Komijssarijattarı volıp sanalatın Qazaq SSR-ның Qalıq Komijssarijattarı mınalar:

- Oquv Qalıq Komijssarijatı;
- Çergiliktı öndiris Qalıq Komijssarijatı;
- Kommunaldıq sarıvasılqın Qalıq Komijssarijatı;
- Ölevmettik qamsızdandıruv Qalıq Komijssarijatı.

V TARAV

MEMLEKET ÖKIMET BIJIGININ ÇERGILIKTI ORNDAR

54-statija. Memlekettik ökimet bijiginin ovılbıstardaıq, ökrikterdegi, avdandardaıq, qalalardaıq, poselkelerdegi, avıldardaıq, selenderdegi, stanijsalardaıq, qıstaqtardaıq orndarı—enbekciler depıvtattarıның Sovetteri.

55-statija. Enbekciler depıvtattarıның ovılbıstıq, ökriktik, avdandıq, qalalıq, iri qalalardaıq avdandıq, poselkelik, avıldıq, selendik, stanijsalıq, qıstaqtıq Sovetterin tijisince ovılbı, ökrik, avdan, qala, poselke, avıl, selen, stanijsa, qıstaq enbekcileri eki çılqı sajladı.

56-statija. Enbekciler depıvtattarıның Sovetteri (ovılbı, ökrik, avdan, qala, poselke, avıl, selenderdin) özderine qaraıan terrijtorijada mädenijet-sajasi çana sarıvasılqı qırılısqı vasılqı kersetip otıradı, çergiliktı vıdçetti belgilejdi, özderine vaıpınatın vasıaruv orndarıның isine vasılqı kersetip otıradı, memlekettik tärtpin qorqaluvın qamtamasız etip otıradı, otan qorqav isin kusejtyvge çerdemesip otıradı, zandırdın vılçtırıj qoldanıluvın çana azamattar pravasıның qorqaluvın qamtamasız etip otıradı.

57-statija. Enbekciler depıvtattarıның Sovetteri, özderine SSSR men Qazaq SSR-ның zandırdı vojnıca berilgen pravaldın ceginen cıqraj, qavıl cıqarır, çarılqı verip otıradı.

58-statija. Enbekciler depıvtattarıның ovılbıstıq, ökriktik, avdandıq, qalalıq, avıldıq çana selendik Sovetterinin is atqaratın çana tärtpetjtin orndarı—osılardın özderi sajlap qojatın atqaruv komijtetteri voladı; vılardın sostavında predsdatil, onın orınbasarlar, sekretar çana mıceleri voladı.

59-statija. Kicirek selenijelerde enbekciler depıvtattarıның avıldıq, selendik, stanijsalıq, qıstaqtıq Sovetterinin is atqaratın çana tärtpetjtin orndarı—osılardın özderi sajlap qojatın predsdatili, onın orınbasarlar çana sekretar voladı.

60-statija. Enbekciler depıvtattarı Sovetterinin atqaruv komijtetteri (ovılbı, ökrik, avdan, qala, avıl, selenderdin), özderine qaraıan terrijtorijada mädenijet-sajasi çana sarıvasılqı qırılıstı iske asıqanda, enbek-

ciler depuvtattarының tijisti Sovetterinin җана җоғарғь мемлекеттик оғьндардың қавлыларына syjenedi.

61-statija. Еңбекciler depuvtattarының овьльстьқ Sovetterinin sessijalarы солардың атқарув komijetteri җылына аз degende eki ret caғьыр отьрадь.

62-statija. Еңбекciler depuvtattarының өкrikтик җана avdandьқ Sovetterdin sessijalarы солардың атқарув komijetteri җылына аз degende yc ret caғьыр отьрадь.

63-statija. Еңбекciler depuvtattarының қалаьқ, selendik, avьldьқ, stanijtsalyқ, қьстағьқ Sovetterinin sessijalarы солардың is atқaratьн оғьндарь аьна аз degende bir ret, al, көcpeli avdandarda аз degende eki ajda bir ret caғьыр отьрадь.

64-statija. Еңбекciler depuvtattarының овьльстьқ Sovetteri, өkrikterdin еңбекciler depuvtattarының Sovetteri, еңбекciler depuvtattarының avdandьқ җана қалаьқ Sovetteri өздерinin sessijasь vaғььнда sessija мәҗilisterin vasқарув ycin predseDatil җана sekretar sajlajдь.

65-statija. Selendik, avьldьқ, stanijtsalyқ, қьстағьқ Sovettin predseDatili selendik Sovetti caғьыр, соньн мәҗilisterin vasқарь отьрадь.

66-statija. Еңбекciler depuvtattarь Sovetterinin is atқaratьн оғьндарь өздерin sajlaқan еңбекciler depuvtattarының Sovetine de, еңбекciler depuvtattarының sodan җоғарғь Sovetinin is atқaratьн оғьна da tuvra esep берip turадь.

67-statija. Төmengi атқарув komijetterinin қавлыларь мен җарььқтарьн визувқа җана еңбекciler depuvtattarының төmengi Sovetterinin қавлыларь мен җарььқтарьн тоқтатыр дожуvқа еңбекciler depuvtattarының Sovetterinin җоғарғь атқарув komijetterinin правась var.

68-statija. Еңбекciler depuvtattarының төmengi Sovetterinin җана солардың атқарув komijetterinin қавлыларь мен җарььқтарьн визувқа еңбекciler depuvtattarының җоғарғь Sovetterinin правась var.

69-statija. Еңбекciler depuvtattarының овьльстьқ Sovetteri атқарув komijetterinin вөlimдерin қурадь; olar:

- җер вөlimi;
- pijnansь вөlimi;
- icki savda вөlimi;
- den savььқ saқtav вөlimi;
- oқuv вөlimi;
- җergilikti өndiris вөlimi;
- kommuналдьқ сағувасьььқ вөlimi;
- әlevmettik қамсыздандьруv вөlimi;
- җол вөlimi;
- җарь вөlim;
- kөrkem өнер isterinin vasқarmasь;
- plan komijssijasь;

atқарув komijteti predseDatilinin җанында kadr sektorь, җана, vudan vasқа, овьльс сағувасьььқьның өзгeceliklerine қарaj, sojuvzдьқ-respuvliьkalyқ Qalyқ Komijssarijattarының: җenil өndiris, Tamaқ өndiris, Aқac өndiris, Astьқ җана мал sapқozдарь Qalyқ Komijssarijattarының bekityvi мен, еңбекciler depuvtattarының овьльстьқ Sovetteri:

- җenil өndiris вөlimin;
- tamaқ өndirisinin вөlimin;
- aқac өndirisinin вөlimin;
- astьқ җана мал sapқozдарьның вөlimin қурадь.

70-statija. Овьльстьн җақдаjларьна қарaj, SSSR мен Qazaq SSR-ының заңдарьна syjenip, җарь sojuvzдьқ Qalyқ Komijssarijattarь җана icki is-

terdin Qalıq Komijssarijatı eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq Sovet-terinin atınan özderinin basqarmaların quradı.

Daıyndatıvcs komijtet eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq Sovet-terinin çanında volatın ökilderin taqajındajdı.

71-statija. Eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq Sovetterinin völim-deri men basqarmalar özderinin isinde eñbekciler depıvtattarınñ tijisti ovılystıq Soveti men sonıñ atqaruv komijtetine de, Qazaq SSR-nyñ tijisti Qalıq Komijssarijatına da vaqıñadı.

72-statija. Ökriktegi eñbekciler depıvtattarınñ Sovetteri men solar-dıñ atqaruv komijtetteri, völimderin qurıp, özinin çımystarın Qazaq SSR-nyñ çoqarqı orındarınñ zandıñ men uvkazdarına çana eñbekci-ler depıvtattarınñ ovılystıq Sovetterinin qavıylarına syjenip çyrgizedi.

73-statija. Eñbekciler depıvtattarınñ avdandıq Sovetteri atqaruv komijtetterinin völimderin quradı; olar:

çer völimi;

oquv völimi;

rijnans völimi;

icki savda völimi;

den savlıq saqtav völimi;

älevmettik qamsızdandıruv völimi;

çalıp völim;

çol völimi;

plan komijssijası;

atqaruv komijteti predsedatiline çanında kadr sektorı, çana vıdan vasqa, avdan çaruvacsılıqınñ özgecelikterine qaraj, eñbek- ciler depıvtattarınñ ovılystıq Sovetterinin vekityvi men, eñbekciler de- pıvtattarınñ avdandıq Sovetteri kommunaldıq çaruvacsılıq völimi men çergilikti öndiris völimin quradı.

74-statija. Avdanın çaqdajlarına qaraj, SSSR men Qazaq SSR-nyñ zandıñna syjenip, eñbekciler depıvtattarınñ tijisti ovılystıq Sovetinin vekityvi men, icki ister Qalıq Komijssarijatı eñbekciler depıvtattarınñ avdandıq Sovetterinin çanınan özderinin basqarmaların quradı.

75-statija. Eñbekciler depıvtattarınñ avdandıq Sovetterinin völim-deri özderinin isinde eñbekciler depıvtattarınñ avdandıq Soveti men sonıñ atqaruv komijtetine de, eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq Sove- tinin tijisti völimine de vaqıñadı.

76-statija. Eñbekciler depıvtattarınñ qalalıq Sovetteri atqaruv ko- mijteterinin völimderin quradı; olar:

rijnans völimi;

kommunaldıq çaruvacsılıq völimi;

icki savda völimi;

den savlıq saqtav völimi;

oquv völimi;

älevmettik qamsızdandıruv völimi;

çalıp völim;

plan komijssijası;

atqaruv komijteti predsedatiline çanında kadr sektorı, çana, vıdan vasqa, qaladaqı öndiristin qala çaruvacsılıq men qala mañındaqı çaruvacsılıqınñ özgecelikterine qaraj:

çergilikti öndiris völimi;

çer völimi.

77-statija. Eñbekciler depıvtattarınñ qalalıq Sovetterinin völimderi özderinin isinde eñbekciler depıvtattarınñ qalalıq Soveti men onıñ atqaruv komijtetine de, eñbekciler depıvtattarınñ avdandıq Sovetinin

tijisti völimine de vaqıbnadı, nemese eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq Sovetiniñ tijisti völimine tuvra vaqıbnadı.

Alma-Atanın eñbekciler depıvtattarınñ qalalıq Sovetiniñ völimderi öziniñ isinde, Alma-Atanın eñbekciler depıvtattarınñ Soveti men onıñ atqaruv komijtetine de, Qazaq SSR-ınñ tijisti Qalıq Komijssarijatına da tuvra vaqıbnadı.

78-statija. Eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq, ökriktik, avdandıq, qalalıq, selendik, qıstaqtıq çana stanijsalıq Sovetteriniñ ökildik vaqıtı ötkennen kejin, olardıñ is atqaratın çana tertiptejtin oıındar, çanadan sajlanoan Sovetter çana is atqaratın çana vasqaratın oıındarın qırqan-ça, öz ökildigine ije vola turadı.

VI TARAV

QAZAQTYN SOBETTI SOTSIALISTIK RESPUBLIKASYNYN BYDÇETI

79-statija. Qazaq SSR-ınñ memleket bydçetin Qazaq SSR-ınñ Qalıq Komijssarlar Soveti çasar, Qazaq SSR-ınñ Ulı Sovetiniñ vekityvine saladı.

Qazaq SSR-ınñ Ulı Soveti vekitken Qazaq SSR-ınñ memleket bydçeti çalır çırtqa çarılalanır otıradı.

80-statija. Qazaq SSR-ınñ Ulı Soveti bydçet komijssiasın sajlajdı; bul komijssija Qazaq SSR-ınñ memleket bydçeti çenindegi qortındısın Ulı Sovetke vajandar otıradı.

81-statija. Qazaq SSR-ınñ memleket bydçetiniñ oıındaluvı çenindegi esepi Qazaq SSR-ınñ Ulı Soveti vekitedi; bul esep çalır çırtqa çarılalanır otıradı.

82-statija. Ovılystıq, ökriktik, avdandıq, qalalıq, poselkelik, avıldıq çana selendik Sovetterdiñ bydçetterine çergilikti carıvacılıqtan kiretin doqottar, solarqa qaraqan terrijtorijada tysetin memlekettik doqottardan beriletin sıvaqalar, sonı men qatar, SSSR men Qazaq SSR-ınñ zandıq vojnıca belgilenetin mөлcerde çergilikti salıqtar men alımdardan tysetin tysimder kiredi.

VII TARAV

SOT ÇANA PROKUVRATUVRA

83-statija. Qazaq SSR-ında әdil sottı çyzege asıratındar: Qazaq SSR-ınñ Çoqarqı Sotı, ovılystıq sottar, ökriktik sottar, SSSR-dıñ Ulı Sovetiniñ qavılsı vojnıca qırılattın SSSR-dıñ derbes sottar, qalıq sottar.

84-statija. Zanda әdejiler ajtıloan reitterde volmasa, varlıq sottarda çımsı qalıq zasedatilderiniñ qatnası men qaraladı.

85-statija. Qazaq SSR-ınñ Çoqarqı Sotı—Qazaq SSR-ınñ eñ çoqarqı sot ornı voladı. Qazaq SSR-ınñ Çoqarqı Sotına Qazaq SSR-ındaqı çana ovılystardaqı varlıq sot oıındarınñ sot çımsıtarın vaqlay mindeti çykteledi.

86-statija. Qazaq SSR-ınñ Çoqarqı Sotın Qazaq SSR-ınñ Ulı Soveti ves çyloa sajlajdı.

87-statija. Ovılystıq sottardı, ökriktik sottardı eñbekciler depıvtattarınñ ovılystıq Sovetteri ja ökriktik Sovetteri ves çyloa sajlajdı.

88-statija. Qalıq sottarın avdandıq azamattar çalırqa birdej, tete çana ten sajlav pravası vojnıca davıstı çasın verıv çolı men uc çyloa sajlajdı.

89-statija. Qazaq SSR-ında sot isi qazaq tilinde cyrgiziledi, al, orıns ne uıqıy nemese ozbek qalqı kerpilik bolqan avdandarda tijisince orıns, uıqıy ja ozbek tilinde cyrgiziledi; avdan icindegi qalqı kerpiligini tilin bilmeitin adamdardıń cımsıstaq material men perevotcik arqıy tanysuv, sonı men qatar, sotta ana tilinde sejlev pravasy qamtamasız etiledi.

90-statija. Qazaq SSR-ның varlıq sottarında, zan voynca erekce eskertilgende bolmasa, cımsı asıq tyrde qaraladı, ajykerdin qorqavcy aluv pravasy qamtamasız etiledi.

91-statija. Sodijalar ec kimniń ıqralında emes, olar tek zanqa qana vaqıyadı.

92-statija. Zandardı varlıq Qalqı Komijssarijattarını, solarqa qaragan mekemelerdin cımsı ceke qyzmet adamdary men azamattardıń multik-siz orındavın Qazaq SSR-ның terrijtorijasında ec qorqarqı vaqıylavcylyq mindetin SSSR-dıń Prokuvrorı tuvra da, Qazaq SSR-ның Prokuvrorı arqıy da iske asıy otıradı.

93-statija. Qazaq SSR-ның Prokuvrorı cımsı ovıylystıq Prokuvrorlardı da SSSR dıń Prokuvrorı ves cıyqa taqajıyadı.

94-statija. Okriktik, avdandıq cımsı qalalıq Prokuvrorlardı, SSSR Prokuvrorını vekıtyvi men, Qazaq SSR-ның Prokuvrorı ves cıyqa taqajıyadı.

95-statija. Prokuvratuvra orındarı oz mindetterin orındaqanda tek SSSR Prokuvrorına qana vaqıyır, cergilikti orındardıń qaj-qajıylynda ıqralında bolmajdı.

VIII TARAV

AZAMATTARDYŇ NEGIZGI PRABALARY MEN MINDETTERI

96-statija. Qazaq SSR-ı azamattarını ecvek etyvge, jaqıy enbeginiń sanı men sarasına lajıq arqıy var garantijaly cımsı aluvqa pravasy var.

Envek etyv pravasy qalqı carıvacylyqını, sotsijalistik col men uımdastıylyqandıq, sovet qorqamını endiris kycteriniń yzdiksiz esken-digi, carıvacylyq krijisteginin boluv mumkindiginin qurtylyqandıq cımsı cımsıylyqını cıylyqandıq qamtamasız etip otıradı.

97-statija. Qazaq SSR-ı azamattarını tıylyuvqa pravasy var.

Tıylyuv pravasy cımsı kynini ıqcamdalır, cımsıylardı asa kerpiligi ycin 7 saqatqa tysirilgendigi, cımsıylar men qyzmetcilerge cıy sajn dem als verilip, dem als kynderine envek arqıy qosa telenyvi, ken oris alqan sanatorijalardı, tıylyuv yjlerini, klıvtardı envek-ciler keregin otevege verilyvi qamtamasız etip otıradı.

98-statija. Qazaq SSR-ı azamattarını qartajanda cımsı avıyır ne cımsıqa carımaj qalqanda cırdem als qamtamasız etilyvge pravasy var.

Bul pravasy cımsıylar men qyzmetcilerdi memleket esevine alevmet-tik saqtıq colı men qamsızdandıruvdy ken tyrde orkendetilyvi, envek-cilerge medijsijna cırdeminin tegin kersetilyvi, envek-cilerdin rajdalanıvına ken oris alqan kuvrorıttardı verilyvi qamtamasız etip otıradı.

99-statija. Qazaq SSR-ı azamattarını oqır bilim aluvqa pravasy var.

Bul pravasy carıraj mindetti vastavcy oquv, oquvdy, onı icinde qorqarqı dıreceli oquvdy da, tegin oqıylyv, qorqarqı dıreceli mektepte oquvylardı asa kerpiligine memlekettin stıpendija vevyv sijsteması, oquvdy mektepte ana tilinde oqıylyv, zavıttarda, sarqozdarda, macij-na-traktor stansalarında cımsı qalqozdarda envek-cilerge endiris, teqıjka cımsı agronomija bilimderiniń tegin yjretilyvi qamtamasız etip otıradı.

100-statija. Qazaq SSR-ında carıvacylyq, memleket, mädenijet cımsı qorqam-sajasat tirciliginiń varlıq salalarında da ajelege erkek pen-ten pra-va veriledi.

Әжелдердің бул праваларын иске асырув мүмкінцилгин еңбек етувге, еңбек ақы алувоға, тыльоқувоға, әлевметтик сақтық қолы мен қамсыздандығылувоға қана оқыр билім алувоға әжелге еркек пен бирдей права берилуви, ана мен баладын мүдделерин мемлекеттин қорғауы, әжел еки қават болқанда оқпан дем алыстар бериліп, сол кундериниң тижисти ақысын тыль төленуви, әжел во-санатын уйлердин, бала жаслијери мен вақчаларын тыль кен өрис алуқандық қамтамасыз етір отырад.

Әжелдердің сын азат болуына қарсылық қасавсылықты (ер қетреген қыздарды күйевге берувди қана оларды әжелдикке алувды, қалың төлевди, көр қатын алувды, әмengerlikti, әжелдерди оқувоға, авыл қарувасылық қимысына қана өндіристи кәсіпке, мемлекет басқарув иisine қана қоқам-саясат өмиріне тартувоға қарсылық уйымдастырувсылықты) — заң қазалайд.

101-статия. Qazaq SSR-ы азаматтарын тыль, расасы қандай болса да, қарувасылық, мемлекет мәденијет қана қоқам-саясат тирцилигиниң барлық салаларында қы тең правалылық — булсымайтын заң.

Расасына жа ултына қарар, азаматтардын праваларына тувра жа қанамалар болса да тек қојувсылықты, жа волмаса, расасы мен ултына қарар, олардын биринен бирин тувра жа қанамалар артық көрувциликтин қандайын болса да, сонь мен қатар, раса жа улт ерекцелигин, немесе расасына не ултына қарар тек көрувциликти, қижренувциликти қақтар уғиттевдин қандайын болса да — заң қазалайд.

102-статия. Азаматтардын өңдан востандықын қамтамасыз етув мақсаты мен, Qazaq SSR-ында мечит пен церкев мемлекеттен, мектеп мечит пен церкевден асыратылаң. Дин қирьртарын оғындау востандықын қана динге қарсы пропаганда востандықын райдаланувоға барлық азаматтар ерикти.

103-статия. Еңбекчилердин мүдделерине сәјкес қана сotsijalistik қирьльсть пьоқайтув мақсаты мен, Qazaq SSR-ы азаматтарын тыль:

- a) сөз востандықын;
- в) васпа сөз востандықын;
- с) қылыс қана тижtingi қасав востандықын;
- с) көcede қырп қара көрсетув, demonstratsija қасав востандықын — заң қамтамасыз етір отырад.

Азаматтардын бул праваларын еңбекчилерге қана булардын уйымдарына васпақаналардын, зарас қақаздардын, қоқамдық уйлердин, көцелердин, қатынас қиралдарын тыль қана осы праваларын иске асырувоға қақетти өзге де материялды қақдајлардын берилуви қамтамасыз етір отырад.

104-статия. Еңбекчилердин мүдделерине сәјкес қана қалық виқарасын тыль уйымсылдық талаын, саясий вельсэндилгин өркендетув мақсаты мен, Qazaq SSR-ы азаматтарын тыль қоқам уйымдарына: пропессиялық сојувздарға, кооператив бирlestikтерине, қастар уйымдарына, спорт қана отан қорғау уйымдарына, мәденијет, теқнијка қана қылым қоқамдарына—кирив бирлесув правасы қамтамасыз етиледі; ал, қимыссы тавын тыль қана васпа еңбекчилердин қатарынан сыққан аса вельсэнді қана аса саналы азаматтар Букил сојувздық коммуvнис (волсевиктер) партијасына кирив уйымдасыды; бул партија еңбекчилердин сotsijalistik қирьльсть пьоқайтув қана өркендетув қолында қы кыресинде солардын алдыны қатарда қы әтирети, бул партија еңбекчилердин барлық уйымдарын тыль, қоқамдық уйымдарын тыль да, мемлекеттик уйымдарын тыль да, қетекци уйытысы.

105-статия. Qazaq SSR-ы азаматтарын тыль өз васына ес кимниң тижмеви қамтамасыз етилір отырад. Соттын қавлысы волмаса жа прокуввордын санксиясы волмаса, ес ким тутқыноға алынайд.

106-статия. Азаматтардын вас панасына ес кимниң тижмевицилигин қана қат-қавар қирьјалықын заң қорғау отырад.

107-statija. Eñbekcilerdin myddelerin qorqatqandıq ycin ne qıym qızmeti, ne ult azattıq kyresi ycin quvında cyrgen cet el azamattar-ның ranalavna Qazaq SSR-ı prava beredi.

108-statija. Qazaq SSR-ның әr bir azamat Qazaqtın Sovetti Sotsijalistik Respublikasının Konstijutsijasın vulcitraj qoldanuvqa, zandard oındavqa, eñbek tartivin saqtavqa, qoqamdıq vorısyna adal nijet pen qaravqa, sotsijalistik qoqam tirciliginin erecelerin sıylavqa mindetti.

109-statija. Qazaq SSR-ның әr bir azamat qoqamdıq, sotsijalistik mencikti sovet qurılsının asa ardaq, әri es kim qol suquvna volmaj-тын negizi dep, otannın vajlıq men ajvarlı quvatın kәzi dep, varlıq eñbekcilerdin avqattı çana мәdenijetti turmısın kәzi dep, saqtavqa çana pırajtuvqa mindetti.

Qoqamdıq, sotsijalistik mencikke qol suquvı adamdar — qalıtın duspanı voladı.

110-statija. Çalırqa birdej әskerlik — zaң volır tabıladı.

Çımıscı-Çaruva Qызы Armijasında әskerlik qızmetin atqaruv. — Qazaq SSR-ı azamattarının qurmetti mindeti.

111-statija. Otandı qorqav — Qazaq SSR-ның әr bir azamatının ardaq vorıscı. Otanqa qastıq istev: antı vızuı, çav çaqına sıqır ketuv, memlekettin soqsı quvatına zıjan keltiruv, tıncılıq istev, — varır turqan çavzdıq volır esepelip, zaңın eñ qattı kyсі vojıncı çazalanadı.

IX TARAV

SAJLAV SIJSTEMASı

112-statija. Sajlavda eñbekciler depıvtattarının varlıq Sovetterine: Qazaq SSR-ның Ulı Sovetine, eñbekciler depıvtattarının ovılstıq Sovetterine, eñbekciler depıvtattarının әkriktik Sovetterine, eñbekciler depıvtattarının avdandıq, qalalıq, poselkelik, avıldıq, selendik, qıstaqtıq, stanijsalıq Sovetterine depıvtattardı sajlavcılar çalırqa birdej, ten çana tәte sajlav pravası vojıncı davıstı çasını beruv çolı men sajlajdı.

113-statija. Depıvtattardı sajlavı çalırqa birdej voladı: Qazaq SSR-ның çası 18 ge çetken varlıq azamattarının, gasası men ultı, dini, oquv senzisi, otırqıscılıq, әlevmettik tegi, әl-avqat kyji çana өtkendegi isi qandaj volsa da, depıvtat sajlavqa çana sajlavuvqa pravası var, çalqız-aq, aqılı avsqan çana sot ykimı vojıncı sajlav pravası çojlıqan adamdardı sajlav pravası volmajdı.

114-statija. Depıvtattardı sajlavı ten sajlav voladı: әr bir azamat bir-aq davısqı ije; varlıq azamattardı sajlavqa qatınasuv pravası birdej.

115-statija. Әjelderdin sajlavqa da, sajlavuvqa da pravası erkeker men birdej.

116-statija. Qызы Armija qatarındaq azamattardı sajlavqa da, sajlavuvqa da pravası varlıq azamattar men birdej.

117-statija. Depıvtattardı sajlavı tәte sajlav voladı: eñbekciler depıvtattarının avıldıq, selendik, qıstaqtıq, qalalıq, poselkelik Sovetterinen vastar, Qazaq SSR-ның Ulı Sovetine dejin, eñbekciler depıvtattarının varlıq Sovetterine depıvtattardı azamattardı özderi tuvra, tәte sajlav çolı men sajlajdı.

118-statija. Depıvtattardı sajlavında davıс çasını veriledi.

119-statija. Qazaq SSR-ındaq eñbekciler depıvtattarının Sovetterine sajlavdı әkrik-әkriginde depıvtattar mınadaj norma men sajlavadı:

ovılstıq Sovetke ovılstın kölemine qaraj — az degende 4.000, көp degende 8.000 adamnan bir depıvtat;

ökriktik Sovetke — 2.000 adamnan bir deputat;

avdandıq Sovetke avdannyñ kölemine qaraj — az degende 100, көр degende 300 adamnan bir deputat;

qalalıq Sovetke җана qalalardaıq avdandıq Sovetke qalanıñ ja qala avdannyñ kölemine qaraj — az degende 100, көр degende 400 adamnan bir deputat;

Alma-Atanyñ Sovetterine — 500 adamnan bir deputat;

енбекцилер депутаттарыныñ поселкелик, авылдық, селендик, станицалық җана қыстақтық Sovetterine сол Советтин is җыргизетин авданыныñ kölemine qaraj — az degende 50, көр degende 250 adamnan bir deputat.

Енбекцилер депутаттарыныñ әр бир авдандық җана қалалық Советиниñ сайлав нормасы, осы статияда көрсетилген сайлав нормаларыныñ сегинен сықрай, «Qazaq SSR-ындаық енбекцилер депутаттары Советтериниñ сайлав туыралы ереҗе» воіўнса белгиленеди.

Енбекцилер депутаттарыныñ селендик Советтериниñ сайлав нормасы, осы статияда көрсетилген сайлав нормаларыныñ сегинен сықрай, енбекцилер депутаттарыныñ овлыстық Советтері белгиледи.

120-статия. Сайлав kezinde kandidattar сайлав өкриктеринде usынылады.

Ғуртсылық иўмдары мен енбекцилер қоғамдарыныñ: коммунист партиясы иўмдарыныñ, профессиялық сојувздардыñ, кооперативтердиñ, җастар иўмдарыныñ, мәдениет қоғамдарыныñ — kandidattарды usынуы правасы қамтамасыз етилиди.

121-статия. Әр бир депутат өз җумысынан җана енбекцилер депутаттары Советиниñ җумысынан сайлавсыларына есеп берувге mindetti; депутатты, сайлавсылар көрсилгиниñ иўқарувы мен, қай вақытта bolsa да zандаық тәртип воіўнса қайта сақырр алувоға volады.

X TARAУ

GERBЪ, MEMLEKET TUVЪ, ASTANA

122-статия. Qazaқтыñ Sovetti Sotsijalistik Respublikasыныñ мемлекет гербы кунниң қызы сәвлесине вөлengen җана җижин егин vastары мен қорсар, сартары төмен қаратылыр, ајқыс-ијқыс орнатылған алтын орақ пен алтын валқанлы сыврети volады, онда «Qazaq SSR» җана «Bykil җер җызиниң пролетарлары, биригиндер!» деген җазувлар volады, гербтың қоғары җақында бес тармақты җилдыз volады.

123-статия. Qazaқтыñ Sovetti Sotsijalistik Respublikasыныñ мемлекет тувы қоғары җақ вурьсында тув завьның җанында алтын орақ пен алтын валқанлы сыврети салыноған, вилардыñ қоғары җақында qazaq тилинде, оныñ астында орыс тилинде «Qazaq SSR» деген алтын җазувы бар қызы matadan volады.

124-статия. Qazaқтыñ Sovetti Sotsijalistik Respublikasыныñ astanasы — Alma-Ata qalасы.

XI TARAУ

KONSTIJTUTSIJANЪ ÖZGERTYV TӘRTIBI

125-статия. Qazaq SSR-ыныñ Konstijutsijasы Qazaq SSR-ы Улы Советиниñ кеминде устен екisindeј көрсилги қавылдаған қавлысы воіўнса қана өзгертiledi.

QAZAQTŪN SOBETI SOTSIALISTIK RESPUBLIKASŪ SOBETININ
TÖTENCE X SIJEZININ PREZIJDUMI

Q. AZNAMETŪBA	O. IJSAJŪP	A. POKATIJLOP
A. ASŪLBEKIP	K. BŪBRAJŪP	G. PIJNQASIJK
B. BRATUVQIJN	G. IJBANOP	J. SPIJROP
B. BAJDAQŪP	P. KLIJMENKO	A. SAVŪTŪP
K. BAJSEJITIBA	A. KIJSELŪP	N. STATSVRA
J. BYLPE	N. KALIJNIN	S. SAPARBEKIP
O. GORODOBIJKOP	T. KUZEMBAJŪP	S. SEJPUVLLIJN
A. DAKECIP	I. QURAMŪSŪP	M. SARUVMOP
A. DOSOP	R. QAZAQANŪBA	S. STEPANOP
Z. EDIGENŪBA	K. QŪRŪQBAJŪBA	A. SAAKIJA
P. EREMIJN	U. QULŪMBETIP	S. SBERDLOP
B. EMILIJANOVA	L. MIRZOJA	Ç. SADUVAQASŪP
S. ESQARAJŪP	JA. MIJQAJLENKO	N. SŪROJABEKIP
Ø. ECENQULŪP	P. MOSKATOR	Q. SANDUVROVA
A. ÇYNISIP	A. MURŪNBAJŪP	P. SADŪQBEBIBA
O. ÇANDOSŪP	S. MƏMBETŪBA	B. SLUVÇAK
A. ÇANGELDIJN	A. MUVSIJN	A. TOQTARŪBA
T. ÇYRGENIP	S. NURPEJISIP	M. TRUVBIJTSIJNA
U. ÇAQŪRŪP	Q. NURMUQAMETIP	M. TŪLEVLIJNA
ÇAMBUL ÇABAJŪP	M. ORŪMBAJŪP	D. ÇYKEJIBA
C. ÇYSIPIP	J. OSMANŪBA	A. JAQNOVIC
L. ZALIJN	M. OSPANŪBA	
A. ZABARIJTKO	A. ORLOP	

L. I. MIRZOJAN

Qazaqtnı Sovetti Sotsijalistik Respublikasın nıñ Konstıtutsıjasınnıñ proektisi tuvralı

Sovetterdin Bykil Qazaqstandıq Tötence X Sijezinde 1937-çıl
martnıñ 21-künı çasaqan vajandaması

I

ÇENGEN SOTSIJALIZMNIN KONSTITUTSIJASı

Çoldastar! SSR Sojuzınnıñ Sovetterinin Tötence VIII Sijezı Sovetti Sotsijalistik Respublikalar Sojuzınnıñ çana Konstıtutsıjasın vekitti. Zamanımbızdın ulı adamı Stalin çoldas çasaqan vul çana Konstıtutsıja Stalin çoldas ajtqandajın, SSSR-da sotsijalizmnin çengendik paktilerin, SSSR enbekcilerinin kapitalistik quldıqtan azat etilgendik paktilerin, SSSR-da tolıq, aqırna dejin yzdiksiz demokratiyanın çengendik paktilerin tysinikti etip, qısqaca, protokol stiline çuvıqtatıp, vajandavcı çer çuzilik tarijıj dokumnt.

Stalindik çana Konstıtutsıja ekonomıkada, bizdin qoqamınnıñ tar qurılısında çana ulttar qatnasında volqan orasan zor özgerister men ilgerilegendikterdi ıspattajdı.

Sovetter Sojuzınnıñ 1924-çıl birinci Konstıtutsıjası bekitilgenen beri bizdin elimizdegi sotsijalizmnin asqan zor çenisteri men tabıstarına vaj ulken dävır etti. Eger 1924-çıl bizdin öndiristi kəsivimizdin, әsirese avır öndiristi kəsivimizdin kuji camalı bolsa, ol әlsiz, nasar bolsa onıñ produksıjasınnıñ mөлceri patcalı Resejdin soqısqa dejingi mөлcerinen de төмен bolsa, kәzir ulı quvattı sotsijalistik industriyamız var SSSR-dın öndiristi kәsivi çalır produksıja çaqınan kәzir Evropada birinci oın alıp oın. 1913-çıl men salıstırqanda, elimizdin öndiristi kәsivinin produksıjası çeti eseden de artıq өsti. Macıjna çasav, qıjmıja avıjatsıja, transport çana taqı-taqılar çeninde birinci dәreçeli öndiristi kәsip çanadan çasaldı.

1924-сылы бизде авыл саруvasьыоь чөнинде теқнијкасы пасар қана кувлак зорьоь қуғып тұроян ұсақ жеке қара саруvalar туқьйтъ болса, кәзир бизде «варьоьн қармар отьроян қалқоздар мен сарқоздар sijstemасы сықьлдъ қер қузындеги ең ири, масijnаланқан, қана теқнијка мен қуралданқан өндирисимиз бар» (Stalin). Ол вақытта елевли кыс болқан кувлактар кәзир қоьылдъ. Ал, ұсақ жеке қара саруvalardьн egis көлеміндеги салмақь не варьоь 2-3 protsent қана воьлр отьр.

Lenin 1919-сылы РК(В)Р-ның VIII sijezinde вьлај деген:

«Eger viz kyni erten birinci дәрежелі 100 мың трактор берсек, оларға бензин қетистирсек, оларға масijnистер қетистирсек (мының әзирге қьјал екенін sizder қақсы билесizder), орта қара саруva сонда «мен коммуvнијальқрын» (вьлајса ајтқанда, коммуvнијзмдикpin) дер еді. Бірақ, мыңы итев үсин, әвели қер қузылик бирқувазияны қенуv керек, оларды бизге осы тракторларды беруvге ылақсыз көндируv керек, әјтпесе сол тракторларды өзимиз қеткize алатьндај етір өз өндирисимизди көтегуvимиз керек. Бул мәсеle тек осылај қана дурьс қоьылқан воладь». (В. I. Leninnin РК(В)Р-ның VIII sijezinde 1919-сылқь martьн 23-кynи сөјлеген сөзинен, XXIV том, 170-бет).

Содан бері көр вақыт өткен қоқ, қузыдеген мың трактор еңди биздин авыл саруvasьыоьмыз үсин қьјал емес. Еңди биздин авыл саруvasьыоьмызда 400 мыңнан аса тракторлар, ондақан мың комбайндар, ондақан мың aptomobilder қана қузыдеген мылліон сомның басқа авыл саруvasьыоь масijnаларь қумьс итеп қур.

Тавар овороть чөнинде де осындај ири өзгеристер волды. Көпестер, ирили-ұсақты спекувләнттар тоьлқ қоьылдъ, вькил тавар овороть мемлекеттин, кооператсияның қана қалқоздардың қолына қарады. «Қана, совет savдасы, спекувләнттарысыз savда, капиталистерсіз savда, тувьр, өркендеді». (Stalin).

«СССР қалық саруvasьыоь чөніндеги осы ајтылқан варьлқ өзгеристердин нәтијесінде-деді Stalin қолдас Советтер Sijezіндеги өзинин ваяндamasьнда — биздин экономіјкамьз кәзир қана, сotsijalistik экономіјка, кријзистер мен қумьссыздықты билмејтин, қоқсылқ пен кызевциликти билмејтин қана азаматтардың авқатты, мәденіјетти турмысқа қетуvine керекти варьлқ мүмкincilikтерди беруvci экономіјка воьлр отьр».

Одан соң Stalin қолдас вьлај деді: «СССР-дың экономіјкасы чөніндеги осы өзгеристерге сәјкес биздин қоқамьмыздың тар қурылысы да (struktuvрась да) өзгерді.

Ромесиктер тавь өздеринизге мәлим, азамат соқысының ојдақыдај қер ајақталуv нәтијесінде қоьылқан. Басқа експлоататор тартарға кelseк, олар да ромесиктер тавьның ајақың қуцқан. Өнерлі кәсіпте капиталистер тавь қоқалды. Авыл саруvasьыоьнда кувлактар тавь қоқалды. Тавар оворотьнда көпестер мен спекувләнттар қоқалды. Соны мен, експлоататор тартардың вәри де қоьылды.

Қумьссы тавь қалды.

Қара саруvalar тавь қалды.

Интелијгентија қалды.

Бірақ, осы вақыттың icinde бул әлевметтик топтар ес қандај өзгериске иеьрақан қоқ, вular бирьн, мәсelen, капитализм дәвирінде, қандај болса, сол кыјінде қалды, дер ојлав қате волар еді».

Бул өзгеристер, Stalin қолдас ајтқандајын, қумьссы тавь мен қара саруваньн ағасындақы, сол сықьлдъ осы тартар мен интелијгентијаның ағасындақы сектердин өсір вара қатқандьоьнда; осы әлевметтик топтардың

arasında ekonomik faaliyetlerini kemir, öbür tarafta çatışmalarında; aynen, öbür tarafta, arasında siyasî faaliyetlerinde de kemir, öbür tarafta çatışmalarında.

Uzun-uzun arasında katnas çözümlerinde, burjuvaziya men ulusal partiyalar arasında dünya savaşlarında, arasıp uysuqların öçürken bir birine senbeytin eski sezim çözümler, bir yanda Soyuşlarda memleketin, sisteminde Sovyetler Soyuşlarında tolu çatışmalarında, nazım tuvsuqlarda yntımaqlar çarastı.

«Ösünün netijesinde kəzir əvden quralar, varlıq sınıpın syrinbey ötkən kəp ulti sotsiyalistik memleketimiz var, bu memleketin be-riktigi dnyjenin qaj çerindegi qandaj ult memleketin volda da qy-zyqlarında» (Stalin).

Stalindik çana Konstiyutsiya mejlince internatsiyonalı, yitkeni ol varlıq ulti men nəsildin (rasalardı) tolu ten pravalyqlar prinsivine syjenedi.

Çana Konstiyutsiya sotsiyalistik demokratizmin varlıq çarınan öristevin qamtamasız etedi, çimses tabını, diktatuvrasını, vazasın uluqlarda, sytir, on çimses tabını qoqlama memleketik vascıqlar etyvini, burunlardan da kucti sisteminə aynaldıradı. SSSR-din Konstiyutsiyası dnyjedegi aqlına dejin demokratiası çalqlar çana Konstiyutsiya.

Çoldastar, bu tabıstardı ulı kommunis partiyasını vascıqlar men vizdin elimizdin çimseslar çana çana çarularını erlik kyresi qamtamasız etti. Sovyetler Soyuşını san myllijondaqlan qalqlar progres çolı men, ölev çolı men, sotsiyalistik tabıstar çolı men tek kommunis partiyası çana, Lenin-Stalin partiyası çana vastaj aladı.

Ulı Stalinin kemenger, danıcran vascıqlar men vizdin elimiz sotsiyalizmge kiristi, sytir ulı Otanmızdaqlar varlıq evbekcilerdin, varlıq ultiardı çana qalqlardı vaqlıtı, kəndi turmasını qamtamasız etyvede. (Qol çaralaqlar).

Burın artta qalqlar, tozlar ketken, qurur, bityvede aynalqlan qalqlar vizdin kommunis partiyasını çana Stalin çoldastın vascıqlar men çana ömirge aralasar, öz memleketin quruvqa çolı çetir, Sovyetler Soyuşındaqlar qalqlardı ulı semijasını içinde ten pravaly muce volda.

II

BURUNOQLAR AVUR TURMASI BIR ÇOLA KELMESKE KETTI, QAZAQ QALQLAR SOVET ÖKİMETİNİN VASCILAR MEN ÖRKENDER, ULI BOLUR QURALDI

Qazaqstan stalindik Konstiyutsiya veynca avtonomiyalı respublika kadan Odaqlar respublikaqla aynalar, ten pravaly on bir odaqlar respublikanın qatarında Ulı Sovyetler Soyuşına enir otur.

Patcanın cenevnikteri, orıstın imperiyalı burjuvaziası çana qazaqların çarın peodaldar men vajlar qazaqların adam aytqlar tyrd eksploatatsiyalqlan burunıqlar nəlet turması bir çola kelmeske ketti. Birac qazaqların quldaqla, vıqlavda volqlan, ultiqlar çana əlevmettik çarın çansılqlan, azır-tozlar, qurur bityvede aynalqlan ol nəlet zamandı kəp çur kərgen çol çana vilmejdi, əsirese, qazaqların Öktəvrdən kejing vuvunı — vizdin çastar vilmejdi.

Qazaqstanın revolyutsiyaqla dejin orıstın əskeriy-peodaldıqlar imperiyalızmının artta qalqlar, qaranıqlar, ajuvandıqlar pen eksploatatsiyalqlar koloniası volqlandıqlar məlim. Patca ykimetinin qaruv çimsar, çan təgi adam aytqların zulmıqlar istep, çergiliktı qazaqların qalqlar arasında çol

qyloqan qunarь qerlerinen ajdar syqьp, oьkenin qol qaqьna ciburьtp qibergeni, tartьp alьnoqan qerdi generaldarqa, opijtserlerge, pomessikterge, qazaq oьsь askerine qana pereselenderge ylestirgeni melim.

Qazaq qalqьнын munь, onьн zarь men qьlavь, ezinin qonьsьnan ajьl-oqandьqь qonindegi qьjanat tuvralь patca ykimetinin qeke adamdarьna qana patcanьn ezine alde nese qajtara ajtqan arьzь, tьndalqan qoq, qajta onь virьnoqьdan veter kyseje tysti.

Patcanьn qendetterinin qazoqan dokumentteri men bildiryvleri qyz qьl vojьna dävrendegen adam ajtqьsьz ezyvdin, qorlavdьn qandaj vol-oqandьqьn bir az sьpattajdь. Mәselen, Oьrnborqьn general gubiratorь Ijgelstrom patcaqa qazoqan bildiryvinde mine vьlaj dejdi:

«Olgence oьctesip kektesken qьrtozь-qajsaq qalqьнын arasьna tьpьstьq ornativqa qumsalqan quraldь ajtsaq, ol varьmtanь (ruv-ruvdьn qana ata-atanьn arasьnda mal alьsuvdan volatьn savьnsьlьq E. M.) mejlince kysejtip, sijelenistire bergyv voldь, qьrtozь-qajsaqtardь vijlev ycin olardь qьrьp-qojuvdan vasqa qol qoq degen Ijvan Ijvanovic Neplyveptin (Oьrnborqьn virьnoqь general-gubiratorь) әdisin qoldanuv voldь. Onьn ystine, Neplyveptin qьrtozь-qajsaqtardь qek koretindigi sonca, Neplyver olardьn atьn atavdьn ezinen qerkenetin, munь ajta ketpejince volmajdь».

Patcanьn qendetteri yjez nasәlnikteri qana olardьn alac-ordacь malajlarь men vajlar qazaq qalqьнын enbekci vьqarasьn ec bir ajavdь vilmegen. Birine birin oьsiktirip ajdar saluv, talan-taraq, caruvacьn talap aluv, ezin qьrьp-qojuv — kolonija volqan Qazaqьstannьn tarijьнын belgisi mine osь.

Qazaq qalqьнын azьp-tozьp, qurьp vityvge ajnalqandьqьn ezinin «Ajdar» degen qornalьnda qazaqьn vьrquvasiacьl-ultcьl toptarь da vьlaqьsьz moьndadь, qazaqьn enbekci vьqarasьn talap, ezyvde bulardьn ozderi de ec kimnen qalьsa qojmaqan.

Bul qornaldьn 1911-qьlqь 4-ci nәmirindegi redaksija maqalacьnda vьlaj dejdi:

«Egerde kәzirgi qal vudan vьlaj da sozьla beretin vьlsa, onda bir qasьrdan kejin, jaqьnj qyz qьldan kejin qazaq atavьdan bir qan da qalmajdь» dedi.

«Ajdar» qornalьнын maqajьndaqь ultcьl toptar qazaq qalqьнын patca ykimetine qarьsь kyresin vasuv vьlaj tursьn, ozderi de patcanьn sajasatьn qurgizyvcь voldь, qazaq enbekcilerin tonavqa virge qatьnastь. Bөkejqanьp, Duvlatьp, Vajtursьnьp mьrzalar qana «alactьn» ozge vascьlarь әvden acьnoqan qazaq qalqь qoldarьna qaruv alьp, patca ykimetine qarьsь cьqqanda da predatildik aram sajasat qoldandь.

1916-qьlь qazaq qastarьn maьdannьn qara qumьsьna aluvqa qarьlq cьqqanda, dalada enbekci vьqaranьn patca ykimetine qarьsь stьjqijalь kәterilisi vastaldь, alac-ordanьn qana onьn vascьlarьнын predatildik rәli osьnda ote-mөte ajqьn kәrindi, alac-ordanьn vascьlarь ozderinin «Qazaq» degen gazetinin 8-yjildegi vas maqalacьnda qazaq qastarьn maьdanьn qara qumьsьna aluv tuvralь vьlaj dep qazdь:

«Patcanьn әmiri vьlqьmajdь, әmir qattь, qan tәtti degendejin, oqan qarьsь sөz volmavь kerek. Әmirди viz oьndamaj oьra almajmьz. Dynije bul qalьnda qalmajdь. Soqьs ta vitedi, әr kimnin enbegi vaqalanadь. Kimde kim egin ekrej, uьjqtar qatsa, oqan tyk tijmejdi, ol qana ec nәsege de ortaқ vola almajdь. Eger vizdin tendik aloqьmьz kelse, onь kәzir әvden ojlar tolqavьmьz kerek. Biz alactьn

ortasında patcanın әmirin ес bir қарсылықсыз іске асырув қақында-
мыз»-dedi.

Әлиқан Бөкейқанұр, Ақымет Байтұрсынұр ғана Мірқақыр Дувлатұр қол
қойып, қазақ қалқына қазылаған бул үндев алақ-орда еңбексі қазақ буқа-
расының арасында патса үкіметінің саясатын іске асырувсы болқандықын,
алақ-орда Ресејдің әскері-реодальдық имперіјалізмнің қазақ даласын-
дағы саясатын виле тура қақтавсы болқандықын көрсетеді. Бул мырзалар
үндевде патсаға адал қызмет етсек, теңдік алувоға воладь-мыс деген
сүлув сөздер мен қазақ қалқына қасаған предалдигін бүркемеледі. Бі-
рақ, алақ-ордасылардың көкसेген теңдигі қазақтың еңбексі буқарасын
қазақ вайларының, реодальдардың, ғана түвүр кеде қатқан қазақ буқува-
зіясының оғыс ромесіктері мен, кәріјталістері мен қатар експлоататсіја-
лауына права алуынан васыа тук емес екендігін кім вилмејді.

Патса үкіметінің алақ-ордасылардың қәрдемі мен қазақ қалқын азды-
ғыр-тоздырув, қуртув саясатын улъ Өктәвр револютсіјасы қойды. Өктәвр
револютсіјасы қылдық пен ултық езувдін буқавын вузыр, қазақ қалқын азат
етті.

Сығым-сығым воһүр вөлініп кеткен Қазақстан, қазақтың җеке
урақ, туқындары Ленин-Сталин вастақан волевіктер партијасының васы-
сылық мен оғыстың қимысы тавының қенуінің нәтїјесінде қана, Совет
өкіметінің саясатында қана, васын қурап, ел вольды.

Қазақстанның Өктәвр револютсіјасына дејін вөлек-вөлек воһүр тозыр
қурғандығы, вїрі мен вїрі араз вьтырақан җеке рувлар болқандық мөлім.
Терріјторіјасы вїрікреген, економіјкалық турмысы мен мәденіјеті вїр
арнаға салынады, вьтырап қурған қазақ туқымы васын қурап, улт воһүр
өргендеј алмады.

Ултың қуралув протсіесіне қол бермеј, кедергі қасавоға вадьтталқан
оғыс имперіјалізмнің економіјкалық, мәденіјеттік әкімсілік саясаты
қазақтың улт воһүр қуралуына вөгеіт болқан өлевлі фактор вольды. Патса
үкіметінің тусында қазақ терріјторіјасын вїрлеудің әкімсілік сіјстемасы
қазақ қалқының җеке урақ-туқындарын вөліп ьдыратув мақсатын көз-
dedi, туқым қуवालудь, рувсылдық антогоніјзм тувөзүвудь көзdedi.

Улт воһүр қуралув үсін «ултың җеке вөлектерін тутастығыр, васын вї-
ріктіретін іскі економіјкалық вайланьсы» керек екендігін Сталин қолдас әлде
несе рет көрсеткен вольатын.

Бурыноқ колоніја, қарты реодальдық, рув қігіне вөліген Қазақстан-
да ултың җеке вөлімдерін тутастығыр, васын вїріктіретін мундај іскі еко-
номіјкалық вайланьстың вольмақандық, өзінен өзі белгілі. Қазақтың
улт воһүр қуралуы Өктәвр револютсіјасынан соң совет үкіметінің тусында
васталды.

Осы мен вайланьсты ајта кетув керек, қазақтың улт воһүр қуралуы
револютсіјадан көр бурын васталып еді дејтін қолдастардың, оның вер қа-
қында улт воһүр қуралув қазақ қандарының заманынан васталып еді деј-
тіндердін пікірі дұрыс емес.

Реодальдық-рувсылдық стріјда қазақтың улт воһүр қуралуы мүмкін
емес екендігін дәлелдер қатувдың қажеттігі қоқ. Мундај пікір дұрыс
емес.

Қазақ қалқының улт воһүр қуралуына ғана да Орта Азіјадағы қа-
лықтардың улт воһүр қуралуына кезінде реаксіјасы пантыркізмнің іде-
ологытарь да мықтар қарсы вольды. Пантыркіс мырзалар өз алдына қазақ
қырқыз, тугікпен, өзбек деген ултыр қоқ, бул қалықтардың варлық тугік
деген вїр улт воладь дер дәлелдемексі вольды.

Пантыркізм ідеологытарының бул пікірлерін вїр кезде Тәкентте воль-
қан мусылмандардың өлкелік 3-сі конперенсіјасының қавылдақан қарары
ајқын көрсетеді, ол қарарда мынадај істердін қажеттігі ајтылған:

«Tyrik qalyqtarynyn tatar, qyrgyz, tashik, ozbek shana taqy-taqylar der atqa belinir, oz aldyna kikkene respublikka boluqqa tyrysuvyn shoyuv ijdejasyn ygittev kerek, tyrik qalyqtaryn yntymaqtastygyr, RSPSR sostavyna kirmeytin basqa tyrik qalyqtaryn tyriktin sovet respublikasynyn tontiregine biriktiryv kerek, bul mymkin bolmaqan sherlerde shoke tyrik qalyqtaryn ozinin sheginin ynciqajyna qaraj basyn qosyr biriktiryvdi qamtuv kerek»-degen.

Synnda pantyrkisterdin catasqan bul qaragy iri savdeger burshuvaziyany myddesin kozdegendik edi.

Pantyrkis myrzalar, pantyrkistik ijdeologiyany yqpalnda bolqan ultsy uklonister tariqtyn dungelegin keri segerip, qajta tuvqan ulttardyn, orta qasyrlyq qalyrqa qajtary, ul Oktabr revolytsiyasynyn Qazaqstanda, Orta Azijadaqy ozge ult respublikalarynda shenir alqan tavystarynyn vegin shoy qyluqqa areket shasady.

Azamat soqysynyn ot pen shalynynyn icinde, 1918-19-shana 20-shyldardan bulyn vshyrap shyrge qazaq qalqynyn bir ult volyr vas qosyr, qazaqtyn ult memlekettigin shasav isi vastaldy. Bolsevizmyn ul koshemderi— Lenin men Stalinnin konil veluyi arqasynnda, oqys qalqynyn sherdemi arqasynnda, qazaq ulty quralyr, damyr, orkendej vastady, tariqta birinci ret qazaqtyn ult memketi ujymdastyryldy. (Qol shapalaqtav).

Bolseviker partiyasy vastaqan oqystyn shumyssh tav shenir shoyr, qazaq qalqyn azat etyvdi tuvyn koshergende, «Alas» partiyasy Kolcak pen, Denijkin men Duvtop pen shana Annenkor pen birigip, romessikterdin, kapijtalisterdin shana vajlardyn okimetin qajta ornativ usin, qazaq qalqyn odan armen eze veyuv usin qoldaryna qaruv alyr kyresti. Qazaq qalqynyn ataqt shatyr, bolsevik Amangeldi Ijmanovty qshjanat pen predatildik ister oltirgende osh, «alac» partiyasy.

Kolkak, Annenkor, Duvtop, Denijkin, Brangel tek oqystyn shumyssh tav men enbekci qara shuvalarynyn shana emes, shon men birge Resejdegi vasqa ulttardyn enbekci vsharasynyn da vashyr turqan shavz shav volqandyqy, oqystyn romessikteri men kapijtalisterinin okimetin qajta ornativdy, bir ynciqaj, belinbeytin burshuvaziyalyq-romessiktik Resej degendi saqtar qaluvdy koshegen adamdar ekendigi belgili.

Qazaq, ozbek, tyrkpen, tashik shana vasqa solar shoyldy bulyn kolonija bolqan qalyqtardyn osh orkendevi, olardyn artonomija aluv aq generaldardyn shana olardyn qorqavshylyar kapijtalistik dershavalardyn oshna kirip te shoyraqan shavshz. Aqtardyn shaqyna, set el imperijalisterinin shaqyna shoyr kyresken alac-ordashyldar qazaq qalqyna, onyn ult memlekettigine, onyn ult volyr quralyr, qajta tuvyr, orkendevine, onyn ult madenijetinin orlevine vashyr turqan duspan volqandyqy ajqyn emes pe.

Shasynynqan, vetin vyrkegen alac-ordashyldard shakereler, qazaq qalqynyn vashyr turqan shav retinde ajdar shoyr oshyuv usin Qazaqstannyn enbekshileri, aldy men qazaq qalqy, qazaq shastary muny este ustavqa tijis.

Qazaq enbekshileri ozine myldem shana devir acqan Oktabr revolytsiyasy ekendigin, qazaq qalqynyn shana qazaq ultynyn naqyz tariqy Oktabr revolytsiyasynyn shenyvnen vastalatyndyqyn, ozderinin shana savletti turmysha, vashyq enbekshilerdin ul vashytna oqystyn shumyssh tavynyn, Lenin-Stalin partiyasynyn vashylyqy men shana shetkendigin viledi. (Qol shapalaqtav).

Sholdastar, vajandamanyn bul belimin qorqta kelgende, qazaq qalqy alac-ordaqa qarshy, pantyrkisterge qarshy, ultsy uklonqqa qarshy shana ultsy shikter men aqymdarqqa qarshy kyreste, Sovet okimetinin shajasynnda, bolseviker partiyasynyn shana ul Stalinnin vashylyqy men, ult volyr quralyr, orkender, shynqy. (Qol shapalaqtav).

III

QAZAQTŪN APTONOMIJALŪ RESPUBLIKASŪNŪN QURŪLUVŪ

1918-сый әpreldin 7-de ult avdandarŷnŷn sovetterine bergen dijrektijvasŷnda Stalin çoldas calojaj çatqan avdandarŷn enbekilerin, eksploatatsijalanqan vudaranŷ revoljtsijalyq çol men örkendevege kiristiryv, bul vudaranŷn qolŷn sovet ökimetine çetkizyv ycin en tavylqan çol calojaj çatqan avdandarqaj aptonomija bergyv volŷr tavylady dep nusqav bergdi. Ol RSPSR-dŷn sovetterinin III-sijezi Sovetti Resejdin Federatipti qurŷlŷŷn osŷ tyrde çarŷjalap otyrqandyqŷn atar ajttŷ.

«Aptonomijaqa qarŷ volmaj, onŷ qavyldav-dedi Stalin çoldas-sovet ökimetinin kezektegi mindeti. Bul aptonomijanŷ otyndardaqŷ sovetter negizine syjenip qana çasav kerek, yjtkeni tek sonda qana ökimet qalyqtiki, vudaranŷn öziniki vola alady, vasqaca ajtqanda, aptonomija ökimeti sol ulttŷn ystem toptarŷniki volmaj, ezilgen toptarŷniki voluvŷn qamtamasŷz etetin voluvŷ qaçet. Öngimenin asŷl osŷnda. Mine, sondyqtan, Sovet ökimeti tatar-bacqurt terrijtorijasŷnŷn aptonomijasŷn çarijalap otyr. Qazaq terrijtorijasŷnŷn, Turkistan ölkesinin çana vasqalardy aptonomijalary da osŷ tyrde çarŷjalanvacsŷ».

Çet avdandarda ulttŷq sovet respublikalaryn quruvqa әzirlepyv tuvralŷ Stalin çoldastŷn osŷ dijrektijvasŷnan kejin, 1920-сыйaqŷ aqustŷn 26-kyŷni Qazaqtŷn aptonomijaly Sovetti Sotsijalistik respublikasŷn quruv tuvralŷ Bykil Resejlik Ortalyq Atqaruv Komijtetinin Lenin men Kalijnin qolqojqan dekreti сыqtŷ. Sonŷ men Qazaqŷstannŷn ult memleketi volŷr qurŷlqan vaqŷtŷ 1920-сыйdyŷn orta cenŷ volady.

Budan eki ajdaj vaqŷt ötkennen kejin, 1920-сыйaqŷ öktävrдин 4-de Qazaqtŷn aptonomijaly respublikasŷnŷn tynqŷs qurŷltaj sijezi çaqŷrlydy, bul sijez Qazaqtŷn aptonomijaly respublikasŷndaqŷ enbekilerin pravalarynŷn deklaratsijasŷn qavylady. Bul deklaratsijada sijez vylaj dedi:

«Qazaqtŷn aptonomijaly Sovetti Sotsijalistik respublikasŷnŷn sovetterinin birinci qurŷltaj sijezi myllijondaqan enbekçi vudaranŷn erkit bildirip, Qazaqtŷn aptonomijaly Sovetti Sotsijalistik Respublikasŷnŷn icinde respublikadaqŷ varlyq enbekçi vudara ycin ruvqaniŷ, sajasŷ çana çaruvacsŷlyq örkendevidin tolyq voluvŷn çaqŷs qamtamasŷz eterlik çaqdajlar çasavdy közdep, mŷnadaŷ qavly сыqarady: Qŷrŷz ölkesinin terrijtorijasŷ — enbekçi qŷrŷz qalqŷnŷn çumŷsçylarŷnŷn, qara çaruvalarynŷn, qazaq otystardŷn çana Qŷzyl Armijanŷn depvuttarŷ Sovet terinin respublikasŷ. Qazaqtŷn aptonomijaly Sovetti Sotsijalistik Respublikasŷn vasqaratŷn otyndar depvuttardŷn çergilikti sovetteri, Qŷrŷz ortalyq atqaruv komijteti çana Qazaqtŷn aptonomijaly Sovetti Sotsijalistik Respublikasŷnŷn Qalyq Komijssarlarŷnŷn sovet volady».

Sonŷ men, Kolcaktŷn, Denijkinnin, Annenkortŷn, Duvtoptŷn çan vasqalardy velogvardejis vandylarŷn çyratŷr, qurtqannan kejin, Qazaqŷstannŷn terrijtorijasŷ bir ыdaj Qazaqtŷn aptonomijaly respublikasŷ volŷr birikti, ças respublika sovet ökimetin nyçajtuvqa, vasqaruv apparattarŷn quruvqa kiristi.

Çañadan qurŷlqan ças respublikanŷn asa maŷzdy birinci minde sovetter ökimetinin töniregine enbekçi qazaq vudarasŷn çana vasqa ulttady enbekçi qara çarivalarŷn цымдastŷruv voldŷ.

Ulan vajtaq dalada vŷtyrap çatqan avdandar men ovŷlystardŷ biriktŷyvde, memleket apparatŷn çasar, memleket qurŷlŷŷ men çaruvacsŷlyqŷn

varlyq taravlarыn basqaruv qolыnan keletin kadrlar vavlyp esiryvde ças sovet respublikasының alqacqь qurьlqan etarыnda orasan zor qьjыncыlyqtardь çenyvine tuvra keldi.

Sol dävirde respublikа bir sьryra partiya çana sovet qьzmetcilerinin arasыnda kucti volqan, qazaqtыn ultыq aptonomijasыn is çyzinde tanuv ыljaj tursыn, romaldı tyrde tanuvdan da vas tartqan ulь orьscыl pikirlerge kez voldь.

Ol kezde çekelenyv, ortalyqtan vojdy avlaq saluv tendensijalarының kucti volqandьqь sonday, tipti vykil ovьlystьq uьmdar, ulь orьscыl sovijnisterdin çetegine erip ketip, respublikаның ökimetin tanuvdan vas tartьp, ortalyq orьndar men tuvra vajlanьs çasavdy talap etti. Bul elementter Oralдың gyvирnelik ekinci partiya konperensijasыnda gyvирnelik komijettin, tek BK(B)P-ның Ortalyq Komijetine çana vaqьpuvьn talap etken qarar sьqartь.

Mundaj pikir sol kezdegi Semej çana Aqmola gyvernesindegi bir sьryra qьzmetcilerdin arasыnda da voldь.

Çalqьz gyvирnalar emes, tipti çeke avdandar da көp vaqьtqa dejin respublikalyq orьndar men sьpьnda vajlanьsraj, onь tanьmaj keldi. Bul ulь orьscыl sovijnizimdi, onь көksevcilerdi vatyl qurtьp, ökelik ökimet orьndarь men ökenin partiya basьlyqьның töniregine ovьlystar men yjezderdi toptav ycin partijamьzдың Ortalyq Komijetinin kucti çärdem verip, bul iske aralasuvь kerek voldь.

Bular men qatar, respublikаның quralьp, ньqajuvьna — aptonomijanь evbekci vudaranь ezyvdin quralьna ajnaldьruvqa tьrьsqan, avьlda vajlar men virçuvazijalyq karijtalıs elementterdin ökimetin ньqajtuvqa tьrьsqan әr tyrlı virçuvazijasы-ultcыl toptar (alac-ordacыldar çana vasqa dusran elementter) kedergi voldь.

Sondьqtan, Stalin çoldas kyn sьqьstaqь cet avdandardьn çergilikti sovetterine mezgili men тьnanь eskertti:

«Virçuvazijalyq-ultcыl toptar aptonomija talap etkende, onь өз vudarasыn quldanuvдың quralьna ajnaldьruv ycin talap etip çyr; mine, sondьqtan, olar ortalyq ökimetti tanьqan men, sonь men virge çergilikti sovetterdi tanьqьlarь kelmejdı, özderinin icki isterine aralaspavdy talap ötedi».

Bolseviker partijasының, Stalin çoldastыn basьlyqь men, qazaq evbekcileri bul virçuvazijalyq-ultcыl toptardь da tas-talqan etip qьjratьp, sovet ökimetin varlyq çerlerde ньqajttь, qazaq evbekcilerinen sovet ökimetine verilgen çana kadrlar vavlyp sьqardь.

1925-çыlqa dejin osь kungi On tystik Qazaqьstan çana Alma-Ata ovьlystarь Turkistan ajmaqьның sostavыnda volqandьqtan Qazaq respublikasының sostavыna kirmegen volatьn. Qazaq qalqьның varlyq ovьlystarь men varlyq velimderi 1925-çыль Orta Azija respublikalarь völingenpen kejin tolyq bir ыңqaj respublikа volьp virikti. Bul völikte kәzirgi On tystik Qazaqьstan çana Alma-Ata ovьlystarь Qazaq respublikasыna bir çola qarady.

Birigip volqannan kejin, Qazaqьstannың evbekcileri çana qazaq bolsevikeri orьs proletarijатының, bolseviker partijasының çärdemi men, sovet ökimetin ньqajtuv, çer völigin çyrgizyv, çergilikti orьndar men vajlanьstь, basьlyqь çolqa qojuv çөnindegi çumьstь kycejtti.

Respublikаның ol dävirdegi asa maңызdy mindeti bir sьryra qьzmetcilerdin icindegi ortalyqtan vojdy avlaqtaqьsь keletin tendentsijalarды, ruvcыl çikterin bir çola qurtьp, çojuv voldь.

Qazaqьstannың tarijыnda qoçanьrcыldьq, saduvaqasьrcыldьq çana mençecircildik dep atalьp ketken çikter çergilikti ruv qabьnasының, әsi-

rese, vajcyl çana alac-ordacyl elementterdin partija, sovèt uýmдарындағы қызметчилердин çеке тоptарына etken әseri ekendigi davсыз.

Bul uvkloncyl çikter ultтық momentterdi asьra vaqalar, onь vәginer çoqarь qojdь, qazaq avьындағы tartьq qajcьыqtardь byrkemeledi, en-vekcilerdin internatsijonaldьq birligin nasarlatuvqa tьrьstь.

Alajda, BK(В)P-ның Ortalyq Komijtetinin çana Stalin çoldastьn vas-cьыqь men Qazaqьstannьn partija uýmь, envekcileri bul çikterdin var-lyqьn tas-talqan etip qьjratть, sovetter men partija uýmдарының appara-тып ньqajтть, vajlarqa, çartь peodaldarqa, avь-derevnedegi kapijtalistik elementterge qarsь kyresti kycejtti.

Peodaldardь konpijskalav, derevnede kuvlaktь çojuv, kapijtalistik elementterge savuvьdь kycejtyv, avь caruvacьыqьn sotsijalistik çolqa salьp qajta quruv, orьstьn çumьscь tavь men volcevikter partijasьның orasan zor çәrdem kәrsetyvi Qazaqtьn aptonomijalь respuvlijkasьның odan әrmen әrlevin qamtamasьz etti, qazaq qalqьның sovetti sotsijalistik memleketin ньqajтть, әnerli kәsipte, avь caruvacьыqьnda, мәdenijet çәninde, vurnoqь lәnet turmьstьn sarqьncaqtarьn çojuv çәninde vurnь volьp kәrmegen çana tavьstarqa çetkizdi.

Qazaq qalqьның, Qazaq respuvlijkasьның әzinin Odaqtas respuvlijkaqa ajnalqan qarsandaqь caruvacьыqь pen мәdenijet çәnindegi sol tavьstarь qandaj?

IV

KYRESTIN QORTЫNDЫЛАРЬ

Çoldastar, men endi qazaq qalqьның osь 16 çьl icindegi kyresinin qortьndьlarь tuvralь мәselege kәcemin. 1921-çьль Lenin vьlaj degen vo-latьn:

«PSPSR-dьn kartasьna qaranьzdarсь. Bologdadan sol tystikke qara-j, Dondaqь Rostop pen Saratoptan on tystik-cьoqьsqa qaraj, Orьn-vor men Omььdan on tystikke qaraj, Tomskijden sol tystikke qaraj kәsilip çatqan ucь-qьjьrь çoq çerler var, bul çerlerge мәdenijetti ylken memleketterdin әlde nece onь sьjьp keter edi. Dәl osь çerler-din vәrinde de patrijarqalcijna, çartьlaj taqьыqь, varьp turqan naqьz taqьыqь ystem volьp otьr».

Vladimir Ilijic, RSPSR kartasьның osь vәlegi tuvralь ajtqanda, Qazaqьstan tuvralь ajтть, yjtkeni, Saratoptan on tystik-cьoqьsqa qaraj, Orьnvor men Omььdan on tystikke qaraj kәsilip çatqan qazaq dalasь.

Leninnin bul sөzderdi ajtqanьna var volqanь 16 aq çьl voldь, osь çьldardьn icinde Qazaqьstannьn ucь-qьjьrь çoq ken dalasь myldem өзge-rip ketti. Sovetti ças respuvlijka 10-15 çьldьn icinde ekonomijka çana мәdenijet çәninen әsip-әrkendevede kapijtalistik elderdin qajcьsьның vol-sa da talaj 10 çьldarda çetkeninen ana qurьm asьp tysti.

Budan az vaqьt vurnь patrijarqalcijna, taqь adamdarca çoq nәsege senyv mьqtap ornaqan, çoldarь çoq dalada çana temir çoldar salьndь industrijanьn orasan iri qurььstarь әrkendedi, çana zavьttar, saqtьlar quvdnikter ornadь.

Patca ykimetinin kolonijasь volqan Qazaqьstannьn әndiris kycterinin orasan әrkendeви vizdin partijamьzдың ult sajasatьның tikelej nәtijçes voldь. Partijamьzдың ult sajasat әndiristi kәsip pen avь-caruvacьыqьның Qazaqьstannьn bykil ekonomijkasьның typ negizinen qajta qurьluvь arqa sьnda, qattь әrkendevin qamtamasьz etti. Bul sajasat çumьscьlar men qal-qozcьlar çurtcьыqьның vaqьтть, quvanьcьть, avqattь turmьsqa çetyvin qam-tamasьz etti.

Stalin çoldas 1923-çыль partijаның XII sijeziñe arnaqan tezisterinde vьlaj dep çazqan volatьn:

«...Is çyzindegi tensizdiktin sebepteri osь qalyqtardьn tarьjьnda qana emes, munьn sebebi cetkeri ajmaqtardь endiristi kəsivi erken-degen endiristi kəsipti avdandar eksploatatsijalajtьn tek qana sijki zat avdandarьna ajnaldьruvqa tьrьsьp otьroqan patca ykimetri men orьs burçuvazijasынын sajasatьnda». (J. Stalin. «Marksizm çana ult maselesi, 107-vet).

Bul tensizdiktі orьs proletarijatьнын Sovetter Sojuvzьndaqь artta qaloqan qalyqtardьn mädenijet çeninde ösyvine is çyzinde uzaq çerdeminin arqasьnda qana çenyvge voladь dejdi Stalin çoldas. Stalin çoldas çana vьlaj dejdi:

«Resej proletarijatь cetkeri ajmaqtarda, burьn mädenijet çeninen artta qalyр kelgen respubliikalarda,—al, bular öz kinäsinen artta qal-qan çoq, burьn bulardь sijki zat çьqatьn көz dep qaraqandьqtan artta qaldь, — osь respubliikalarda endiristi kəsiptin ocaqtarь ornаты-luvьna çetyvi kerek, osьqan varьq caralardь isteви kerek».

Qazaqьstannьn ösip-örkendezgen 16 çыльнын icinde endiristi kəsiptin mьqtь ocaqtarь salьndь. Kəzirgi zamannьn en çaqьsь teqnikasь men qural-danqan көр pavriktar men zavьttar salьndь; bul pavriktar men zavьttar-dьn vizdin respubliikamьz ycin qana emes, vьkil Sovetter Sojuvzь ycin erekse manьzь var.

1924-çылдан bastap Qazaqьstannьn qalyq caruvасыьoьna 5 millijart som çamasьnda qarçь çumsaldь, munьn icinde 1.600 myllijon som birinci ves çылдыqtьn icinde çumsaldь, al, munьn 431 myllijon somь endiristi kə-sipke çumsaldь. Ekinci ves çылдыqtьn 4 çыльнын icinde qalyq caruvасыьoьna 2.513 myllijon som çumsaldь, munьn icinde endiristi kəsipke çum-saloqanь 1.172 myllijon som.

1937-çыль 800 myllijon som çumsaloqaly otьr, munьn icinde endiristi kəsipke arnalьp otьroqanь 381 myllijon som.

Respubliikanьn endiristi kəsivinin produvksijasь soqьsqa dejingi men salьstьroqanda 13 eseden asa көbejdi. Al, SSR Sojuvzьnda endiristi kəsiptin varьq produvksijasь çeti çarьm ese көbejdi. Qazaqьstanda endiristi kə-siptin negizgi taravlarь: tьsti metallurgija men көmir endiristi kəsivi qattь örkendedi.

Stalin çoldastьn dijrektivasa voьnca Qaraqandь Sovetter Sojuvzьнын 3-ci көmir vazasьna ajnaldьryldь. Munda çanadan көр saqtьlar salьndь çana 2,5 myllijon tonna көmir çьqaratьn çana alьp saqtь salьnьp çatьr. Munda 100 mьn qalqь var çana qala salьndь.

Сimket qorqasьn zavьtь salьnьp, çumьs istep çatьr, bul zavьt 120 mьn tonna çьqaradь.

Aqtөve qijmija komvijnatь salьndь. Gərijep-Orski nepteprovodь salьnьp vitip, çumьs istep çatьr.

Улваньн tamaca gidro stansasь salьnьp vittі.

Accь-sajda, Qantaqьda, Altajda çana vasqa ovьbьstarda çana ruvnik-ter salьndь

Munь men qatar, tamaq endiristi kəsivi, çenil endiristi kəsip çana əsirese temir çol qurьbьsь örkendez otьr.

Tamaq zattarьнын ondaqan çana endiris orьndarь çumьs istep çatьr; bulardьn icinde erekse orьn alatьn Semejdegi, Gərijepтеgi, Petropavьlda-qь et komvijnatтарь, Talдь-qorqandaqь, Mirzojandaqь, Merkedegi çana vasqa qant zavьttarь.

Balqac mьs komvijnatьнын qurьbьsь qьzuв çyrip çatьr, bul komvij-nattьn birinci seksijasь osь tajav çetilerdin icinde mьs берyvge tijis.

Өндирistin бурьн Qazaqьstanda volьp көrmegen қаңа таравларь tuvдь: vorat, syrme, volgram, тьсijак, mөлivden, qalajь қаңа басқа сондаjлардьн qazyluvь kycejdi.

Qazaqьstanda әsirese altьn өnerli kәsivi qattь өrkender, қы сайьн metalda көр altьn verip oтьr. Osьnьн varьoь vizdin sovetti Otanьmьzдьн kyc-quvatьн ньoajtady. Öktәvrdegi sotsijalistik ulь revolytsijadan son, iri krijtalis. Konsessijoner Leslij Urkvart қоғарqь konsessija komijtetine vьlaj dep qat қazqan:

«Qazaq dalasьн, Balqactьн маңajьн, sodan arqь қerdi menin cu-қылар көryvime mymkincilik vermessizder me eken? Bәri bir, 50 қы-сьз, mymkin tipti 100 қысьз, sizder vul қerlerdi qoloqa almajсьzdar. Al, men izdep көremин, mymkin, бирdeme tavarmьн».

Alajda, anglijcanin тьrzanьн ajtqanь volmaj сьqть. 50 қысьз emes, бирinci ves қыдьqтьн өзinde Urkvart ajtqan «qazaq dalasьньн» mol vaj-льqтарьньн vәrin тексерip, izdep, Balqactьн қағasьнда sovettin тьс өndi-risti kәsiviniң iri альвьньн қurьльсь bastaldь.

En tajav vaқьttьн icinde Ortalьq Qazaqьstannьн екinci қағьнда— Қez qazaqandь тьс сьqaratьн бурьнoьдан da iri komvijnatтьн қurьльсь bastalady. Ortalьq Qazaqьstannьн қumдь cөlderinde kәzir iri өndiris kәsipteri men қuvattь elektir stansalarь qavlap көvejip keledi.

Qazaqьstanda әsirese temir қol transportь orasan qattь өrkendedi. Qazaqьstannьн ucь-қьjьrь қоғ ken dalasьньн mol vajльqтарьн көр қerler-de temir қoldar kesip өtti. 1913-қыль Qazaqьstannьн kәzirgi terrijtorija-сьнда 2 тьн kijlometir temir қol var edi, al, 1937-қыloь қьnuvardьн бирinde Qazaqьstandaоь temir қoldardьн uzьndьoь 6168 kijlometirge қetti.

Kәzir Qazaqandь — Қez qazqan, Aqtөve — Emva temir қoldarь саль-ньр қatьr, Rijddirge қol tartьльр қatьr, al kelesi қылдан bastap taқь da bir qatar temir қoldar қurьльсь bastalady.

Өve transportь мен qatьnas қumьсь da orasan өsti.

Өндирisti kәsip pen temir қol қurьльсьньн ken өris aluvь oьстьн ulь qalqь мен Lenin-Stalin partijasьньн qajta tuvqan qazaq qalqьna көrsetip oьtьqan ajьqca көmeginiң тikelej пәtijқesi volьp oтьr.

Өндирisti kәsip pen transportьн өrkendevi arқasьнда, көртеgen қьz-metciler kadрь даjьндaldь, iңener-teqnijk қьzmetcilerinин kadрь даjьн-daldь. Qazaqьstannьн өndiris oьндarьнда 600 тьн camasьнда қumьсьлар мен қьzmetciler var, vulardьн 43 protsenti qazaq қumьсьларь мен қьzmetcileri.

Қumьсьлардьн, iңener-teqnijk қьzmetcilerdin arasьнда mamandьc alqan qazaq қumьсьларь мен aldьнoь qatarь tamaca iңenerler kadри көр.

Аvь-caryvasьльq қөninde de iri өзgerister var.

Öktәvr revolytsijasьнan kejin 50 myllijon gektar camasьндаoь қe-romeccikтерden, vajlardan, қartьlaj peodalardan, kuvlaktardan, qazaq oььs atamandarь мен vojskolарьнan tartьp альнды. Vul қerdin көvi, os қerlerdin заңдь қоғasь — еңбекci qazaqtarqа verildi.

Epijskop Mijtropan qazaqтьн қerin aluvдь қақtap сөjlegen memleke дуvmasьндаoь сөzinde vьlaj degen: «Qazaq tuqьmь eki tensiz vөling vөlinedi: тunьн az қағь oьrьqсьлар—vularдьн қatьн ojlav керек, al, кө қағь — көcpendi qazaqtar. Tyркstan ajmaqь — eskiliktegi Oksuvстьн qalь көce bastaqan ojpaнь, vizdin polovsalar мен pecenektar osь aradan сьc qan voluvь da mymkin. Mine, syjtip, бурьнoь zamandaоь tyркilikти qaly-тьн қerine qazaqtar қоньр oтьr. Qajtkende de, olar, qazaqtar өte көlemi mol қerdin, өзderi pajdalana almajтьн қerdin kezdej соq ijesi volьp oтьr

Patcанын kolonizatorlary qazaq qalqyn ыerдин kezdey soq ijesi dep sanap, мыqtap qatelesti, yjtkeni, Өktavr revolytsijasь pomeccikterdi, generaldardь, portar men cenevnikterdi quvьp сыqьp, qazaqtardan alьp qojqan ыerin tartьp alьp qajtadan zandь ijelerinin qolьna tapsьrdь. Avьl-caruvacsььoьn sotsijalistik ыol men qajta quruvdьn nәtijcesinde vurnoьy ыuzdegen, мындаqan usaq, vьtьrandь ыeke caruvalardьn ornьna ыaңa zamannьn aldьnoьy qatarlь teqnikasь men qaruvlanoьan 8019 qalqoz ven 233 sapqoz ornadь.

Avьl-caruvacsььoьn qajta quruv dәvirindegi qьjьncsьььqtaroя qaramastan ыana sol kezde volqan iri vurnalavcsьььqtar men qatelerge qaramastan, qazaq avьlьnda qalqoz qurььsььь bir ыolata ыenip сыqtь. Derevne men avьldaoьy qara caruvalardьn 95,6 protsenti qalqozda. Qalqozdar varlьq egistik ыerдин 99,6 protsentine ije volьp otyr.

Ras, vizdin qalqozdarьmьzdьn icinde seriktikter edәvir ornьp aladь. Biraq, vul seriktikter Өziniн nьoajuvьna qaraj avьl-caruvacsьььq әrtelinin uvstavьna kәcip ыatьr. Kәzir seriktik mycelerinin Өzderi caruvacsьььqtь әrtel tyri men uьmдastьruvdьn varlьq artьqcsьььqь men rajdasьna tьsin-gen, sondьqtan da, seriktik myceleri әrteldin uvstavьna kәcyvge talьnuvda. 1937-38-ыьldardьn icinde vizdin varlьq seriktikterimiz tygel avьl caruvasьььq әrteline kәcer dep ajtuvoя voladь.

Volcevikter partijasьнын ыana ulь Stalinnin yzdiksiz ыerdeminin arqasьnda, vizdin qalqozdarьmьz aldьnoьy qatarlь macijnalar men quraldanoяnьn ajtьp Өttim. Bizdin avьl-caruvacsьььoьmьzda 21000 traktor var, 2720 komбайн ыana 3130 apto-macijna var.

Bizdin qalqozdarьmьzda egis kәlemi edәvir arttь. Soqьsqa dejingi men salьstьrqanda, egis kәlemi 2 myllijon gektar Өsti, 33-34-ыьldardaoьy men salьstьrqanda egis kәlemi 1937-ыьь 1 myllijon gektar Өsti. Buqan qalqozdarьmьzdьn traktorlary men macijnalaryнын kәvejgendigi zor sever voldь. Soqьsqa dejingi ыana 1933-34-ыьldardaoьy men salьstьrqanda, egis kәlemi Өskende, kәvinece, teqnikalьq egister men vьjday ыeninen Өsip otyr. Өsip nьoajqan qalqozdarьmьz sonqь bir ыarьm ыьidьn icinde ыartь myllijon gektar tьn ыer ыьrttь.

Sonqь ыьldardьn icinde mal caruvacsьььoьy da edәvir Өrkender Өrge vastь. Mal caruvacsьььoьy 1930-33-ыьldarda caruvacsьььqtьn icindegi әsirece kәp oьsьraoьan taravь ekendigin sizder vilesizder. Mal caruvacsьььqtь avdandarda qalqoz ыolьna kәcyv men vajlanьstь voloqan qьjьncsьььqtardan basqa, mal caruvacsьььoьnьn orasan oьsьravьna Qazaqьstanda sol kezde volqan asьra siltevler, vurnalavcsьььqtar men qateler orasan yiken sever voldь. Biraq, екinci ves ыьldьqtьn vasьnan veri avьl men derevnede mal-dьn sapь kәveje vastadь. Mal caruvacsьььoьnьn Өskendigin мыnadaj сыpьrlar kәrsetedi:

1934-ыьlqь	1-qьnuvarda	4.500	мын	vas	mal	voldь
1935-ыьlqь	«—»	5.250	»	»	»	»
1936-ыьlqь	«—»	6.922	»	»	»	»
1937-ыьlqь	«—»	8.431	»	»	»	»

Maldьn edәvir Өskenine qaramastan Qazaqьstandaоьy maldьn ыalьp sanь әlde volsa onca kәp emes. Bizdin qalqozdarьmьz, sapqozdarьmьz, qalqozcsьььlarьmьz, qalqozcsьь әjelderimiz mal caruvacsьььoьn Өrkendetyv ycin, tajay birer ыьldardьn icinde maldьn ыalьp sanьn, en kem degende, 18-20 myllijon vasqa ыetkizyv ycin мыqtap kyresyvleri kerek.

Өndiristi kәcip pen avьl caruvacsьььoьnьn ыalьp kәterilyvinin arqasьnda respuvlijkamьzdьn ыumьsьььlary men qara caruvalaryнын turmьs qalь edәvir ыaqartьldь. Bir kezderde basqa Өlkeler men ovььstaroя kәcip ketken qara caruvalardьn Qazaqьstanoя qajtьp kelyvinin әli toqtalmaqandь-

оқ қалқозсы қара қарулардың турмыс қалы едәвир қақсартылаандықын көрсетеді.

Қалқоздардың еңбек кынине қарай вәлетин ақсадай қана заттай тавыстары өсті. Теқниқалы егіс егетин авдандарда: мақта, қант қызыласы, темекі егетин авдандарда әр-бір еңбек кынине ақсадай тавыстың өзinen 8-10 сом қана одан да көр верип отыраған қалқоздар қыздеп саналады.

Кәзир бир несе бас малы қоқ қаруға мылде қоқ девге волады. Авыл-қаруғасылық әртелінің дапысқан сталндік ивставының негізінде биздің қалқоздарымызда ортақтастырылаған мал қана емес, қалқозсылардың жеке пайдасындағы мал да көр өсіп келеді. Биздің деревнелериміз вен авылдарымыз едәвир қаңағыр, өзгерді. Қалқозсылар қаңа уй салыр алыр қатыр. Қалқоздар монса, склат, мал қорасы, мектеп, клуб қана басқаларын сала бастады.

Авыл мен деревненің заттық қақсадаларының қақсаруы мен бирге мәденијеті өркендеді. Барлық авдандарда дерлік қалқоз театрылары, клубтар, кижно, драма қана қор крувоқтары, басқа да сондай крувоқтар, оркестр қана басқалар көвеје бастады.

Ратса укіметі қазақ даласын өз қол астында ұстаған барлық дәвирінде, жақпыз Өктәвр революцисиясына дејингі қыз қыл қамасында ақартуы исіне қаң басына 6 сом 60 тыжынан қарғы қумсапты, ал совет укіметі Қазақстанда мәденијет қумасына 1936-қылдың өзінде қана қаң басына 60 сомнан қарақат сықарды. Ратса укіметінің бир қылда истеген ісін совет укіметі бир ажда қана истеп тастады. **(Дув қол қаралақтай).**

Сталин қолдас Сырғыс еңбекчилерінің коммунисттик университетінің студенттерінің сыналысында 1925-қылғы мајдың 18 күні вылај деген волатын: «ульт мәденијетін өркендетуы, қергілікті адамдардан партија-совет, пропессиялық-қаруғасылық кадрларын дайындап сықаруы үшін ана тилинде қалпы билім веретін, пропессиялық-теқниқалық билім веретін күврс пен мектептерді көвејте ақув керек. Осы міндетті орындау, Сырғыстағы советті респувлияларда сotsијалисттик қуғылыс ісін қенілетуы деген волыр сықарды».

Совет укіметінің тусында Қазақстанның мәденијет қенінен өркендегендігін көрсететін сырғыларды келтирејік:

1911-қылғы барлық мектептердің саны 1475 еді, онда 81400 оқувсы бар еді, бул мектептердің көрсілігі қалаларда волатын, ал кәзир 7.731 мектеп бар, оларда 929 мың оқувсы оқыды.

Улттық составын алқанда: 1911-қылғы баставыс мектептерде қазақ оқувсылары 6.100 еді, ал 1936-37-қылғы 312.700 волыр отыр. **(Қол қаралақтай).** Орта мектептерде 1911-қылғы қазақ оқувсылары волаған қоқ, ал кәзир орта қана орталық мектептерде қазақ оқувсылары 33.000.

Революцисияға дејингі дәвирде қазақ қыздары оқыған емес, ал кәзир барлық оқувсылардың 45 протсенти қазақ қыздары. **(Қол қаралақтай).**

Өткен вақытта Қазақстанда қоқарғы дәрежелі оқув орындары мен теқниқуындар волаған қоқ қана Қазақстаннан тысқары оқыр қырген қазақ оқувсыларын бармақ пен санавға волатын еді. Кәзир Қазақстанда қоқарғы дәрежелі 14 оқув орны бар, несе тырлі мамандық веретін 100 дең аса теқниқуындар бар (Педагогика, авыл-қаруғасылық, өндірісті кәсіп теқниқуындары қана басқалар). Қоқарғы дәрежелі оқув орындарында кәзир 5.196 адам оқыр қатыр. Қоқарғы дәрежелі коммунисттик авыл қаруғасылық мектептерінде 2.179 адам оқыр қатыр, теқниқуындарда 23.517 адам оқыр қатыр. Қоқарғы дәрежелі оқув орындарында қазақ оқувсылары 46,7 протсент. Қоқарғы дәрежелі коммунисттик авыл-қаруғасылық мектептерінде — 70 протсент, теқниқуындарда—48,3 протсент.

Қоқарғы дәрежелі оқув орындарының, теқниқуындардың қана мектептердің көвејуының арқасында, қазақ қызметчилерінің қас кадрлары — советтің қас интеллијентсисиясы өсті.

Respublikаның алғашқы ұймдасқан кезінде Qazaqstandaғы мәдениет майданы ұлтты элементтердің ұлысында болды. Олар әдебиетте, ішкі-қуысствода толық қоға болып алып, осы ардан өздерінің совет сараларына қарсы-савуылы ұймдастығыр отырды. Мәдениет майданының тырлі ұвсаскелерінде қасығыпыр алып, олар қастароға ұлттыдығы ұвтың қажуыға тығысты, өздерінің роzijsijasың нықайтув үсін қастардың сана-сеzimin ұвландыруыға тығысты.

Кәзир биз, мәдениет майданы ұлтты элементтерден қутқарыды деп айта аламыз; мәдениет майданының кәзирги қызметцileri биздің партиямыздың өсиріп сьқароған адамдары, совет дәвирінде, қоғароғы дәрежелі оқуу оғындарымыз вен теқниқуымдарымызда оқыр сьққан адамдар.

Қалықтың мәдениеті өскендігіннің бир белгиси васпа сөз. Революtsijaға дейін кәзирги Qazaqstанның терриtorijasында газеттердің саны 10 нан асқан соғ. Оның ісінде қазар газеттері 1-2 қана болды. 1936-сылы варлық газеттер 350, оның ісінде қазар газеттері 144, ұқыр газеттері 4, дунқан газеттері 1 болды, вилардың бир кунги орта тыжрась 571 мың данаға қетті.

Qazaq тилинде китар, китарцалар сьқаруы ісі өгис алды. 1919-сылы 8 китар сьқарылоған болса, 1936-сылы 700 китар сьқарыды, вилардың тыжрась 6.829 мың данаға қетті.

Partija мен үкiметтің мәдениетті өркендетувдін қамың қалай ойландырып мәдениет ісине қумсалоған вуджет айқын көрсетеді. 1927-28-сылы мәдениеттің вуджети 11 мылліон сом еді, 1937-сылы 430.300 мың сом болды.

Өктәврдеги сotsijalistik ұлы революtsijадан вурғын Qazaqstanda 98 волнијтса, оларда 1660 оғын вар еді. 196 қана дәригер волоқан, вилардың вивеvide авыlda қумыс істемеген. Балалардың өлими 50 протсент болып, әлеуметтік аврувлар авыlda тықтар оғын теркен волатын.

Совет үкiметі орнақан сьлдардың ісінде емдевци мекемелердін саны әлде несе есе көвејді. Qazaқтың Советті Sotsijalistik respublikасында 368 волнијтса вар, оларда 12.600 оғын вар. 1000 нан аса емдевци оғындар асыды. Respublikамызда 1000 нан аса дәригерлер қумыс істер қыр, вилардың арасында совет мектевінен вилим алқан қазар дәригерлері аз емес.

Stalin қолдас партияның 16-сijезінде вьлај деген волатын:

«SSSR-дағы пролетарият диктатуврасының қана сotsijalizm құрылысының дәвирі мазмунь сotsijalistik; тыри ұлттық ұлт мәдениетінің гылденетін дәвирі волады»-деген.

Менің айтыр өткен сьпырыларымының варлық осылы айқын көрсетіп отыр.

Вурғын колониялық езувциликтін қана вајлар експлоататсijasының қысымында волоқан қалық творcestvosь мен таланттар вил кунде сotsijalizmнің қенуви арқасында, қайта туыр ерексе көркемдік маңызы вар тамаса ұгилерді көрсетіп отыр. Qazaқтың нақыз қалық творcestvosының асыл қазынасы волоқан ертегилер, куйлер (мувзыкалық рижесалар), сырлар қалыққа белгисіз болып қалып қојыр еді. Совет үкiметі оларды қарыққа сьқарып, мазмунь мен тыринің әдемилігін толық көрсетіп қана қојқан соғ, тақырғы мен мазмунь өзгертті. Авыр азар, сарь вајымды өленге қосатын вақыт өтті, кәзир қана Qazaqstan туvралы, өз Отаның сын сыжетіндік туvралы, ұлы Stalinge өлсеvсиз берілгендік туvралы қана, саттық куйлері сьқыр қатыр.

Вурғын бир де театры соғ қазар қалыңың кәзир көртеген қалқоз театрлары, талапкерлерден құрылоқан театрлары, рижармониясы қана 18 ири театры вар. Будан 3-4 сылы вурғын ұймдастырылоқан мувзыка театры Отанымыздың астанасы—Мәскеуде аса ұлкен тавьстароға қеткендігін қуртқа айқын көрсетті. Ең асылы сол—қазар қастарынан ондақан, сьздеген тамаса талантты адамдар өсиріп қетіліп келеді. Вәјсейитова Күләс, Қандарбекіп Қурманбек сьқыды (Қол саралақтау) ішкі-қуысствоның тамаса мастирлерінің қатарына толып қатқан

çana ças talanttar qosylar, bulardyn qataryn tolyqtaryr çatyr. Qazaq qalqy revolytsiyadan birin orys çazuvçylary tygil, tipti öz çazuvçylaryn da, olardyn syqarmalaryn da vilmevci edi. Sovet ykimetinin tusynda qazaq çazuvçylarynny çyzdegen syqarmalary basylar syqaryldy. Qalyqyn tamaca ertegileri çaryqqa syqarylar, qajta basyldy, Markstin, Engelstin, Leninnin, Stalinnin, Puvskinnin, Lermontortyn, Gögildin, Lep Tolstojdyn, Maksim Gorkijdin, Serapijmovictin çana basqalardyn syqarmalary qazaq tiline avdaryldy çana avdarylar çatyr.

Sonqy 16 çyldyn icinde qazaq tilinde tek kerkem ädevijetten 450 kitap syqaryldy. 1910-1916-çyldarda ne var 15 kitap syqarylan bolsa, 1936-çyldyn icinde çana 93 kitap syqaryldy. (Qol capalaqtav).

Sovet ykimetinin tusyndaqy çyldarda qyzmetciler kadry, äsirese qazaq qyzmetcilerininin kadry, Lenin-Stalin partiyasy tervijelep ösirgen qyzmetciler kadry orasan östi. Qazaqstan Ortalyq atqaruv komijtetinin basçy qyzmetcilerininin icinde qazaq kadrlary 66,6 protsent; Narkomattardyn basçy qyzmetcilerininin icinde qazaq kadrlary 64 protsent; ovylystyq atqaruv komijtetlerininin basçy qyzmetcilerininin icinde 53 protsent, ovylystyq atqaruv komijtetlerininin predsedatilderininin 55,5 protsenti qazaq. Avdandyq atqaruv komijtetlerininin 786 basçy qyzmetcilerininin 546-sy qazaq, bul 69,4 protsent, avdandyq atqaruv komijtetlerininin predsedatilderininin icinde qazaq kadrlary 68 protsent volyr otyr. Avyldyq çana selendik sovetterdin 2.554 predsedatilderininin 1.678-i qazaq çoldastar, bul 65,7 protsent.

Budan basqa, ijskuvstvo, aqartuv, muzyka çana ädevijet çeninde qazaq qyzmetcilerininin talaj-talaj kadrlary ösir çyqt.

Çoldastar, Qazaqyn Sovetti Sotsijalistik Respuvlijkasynny çana Konstijtutsiyasy osy tavystar men çetistikterge syjenip, osylarqa negizdelgen. Qazaq respuvlijkasynny çana Konstijtutsiyasy çenip alqan tavystardyn qortylysy volyr tavylady. (Qol capalaqtav).

V

QAZAQYSTAN—ODAQTAS RESPUBLIKA

Bizdin respuvlijkanyn çana Konstijtutsiyasynny varlyq puvnkitterin tolyq kersetip çatuvdy çaçeti volmas, dep oylajmy. Men tek asa maңызды puvnkitterge toqtap ötrekpin.

Qazaq SSR-ny Konstijtutsiyasynny birinci statiyasy SSSR Konstijtutsiyasynny birinci statiyasy men birdej. Bul puvnkitte Qazaqystannyn çumbyçylary men qara çaruvalarynny ul tavystary tuvraly aytylan.

Qazaq SSR-ny Konstijtutsiyasynny 2-statiyasy vylaj deydi: «Qazaq SSR-ny sajasij negizi pomecikterdin, kapijalister men vajlardyn ökimet vijligin qulaty, proletarijat diktatuvrasyn ornaty, qazaq qalqyn patca ykimetinin, orys imperijalis birçuvaziyasynny ult qybymbylyqynan azat etip, ulty kontrevolytsiyanı çyraty çengendiktin nätijesinde ösir, nyqajqan enbekciler depuytattarynny Sovetteri».

Bul statija Qazaqstan enbekcilerininin orys imperijalis birçuvaziyasyna qarasy, duvtoptarqa, annenkoptarqa, kolcaktarqa qarasy, alac-ordacyldarqa qarasy çana qazaq birçuvaziyasynny ultylyqyna qarasy ajanvaj kyrese otlyr çetken ul tavystarynny vejnesi.

5-statija vylaj deydi: «Qazaq SSR-nydaqy sotsijalistik mencik ne memleket mencigi (vykil qalyq dävleti) tyrinde, ne kooperativ-qalqoz mencigi (çeke qalqozdardyn mencigi, kooperativ birlestikterinin mencigi) tyrinde volady».

6-statija vylaj deydi: «Çer, onyn kenderi, suvlar, ormandar, zavyttar, pravikter, saqylar, ruvnikter, temir çol, suv, äve transporttary, bankiler,

qatъnas çoldarъ, memleket uýmdaytırdan iri avıı carıvacылыq kәsip orыndarъ (sapqozdar, macıjna-traktor stansalarъ çana vasqa sondajlar), solar men qatar, qalalar men әndiristi kәsip pıvnikterindegi negizgi pәter-uy qorъ — memleket menciği, jaqııj vykil qalыq dәvleti, volъp tabыladъ».

Otanьmьzдың çana qalqьmьzдың kycin, vajlyqьn onan saıjn arttırıv ucin, vykil qalыq volъp bul vajlyqtardъ dıspandardan, trotskij-zıjnovıjercil pacisterdin тыңсы, dijbersant çana zijankes vandьsьnan qorqav kerek, bul vajlyqtъ tartıp pen çana durьs pajdalanıv kerek. Qazaqьstan еnbekcilerinı kәzirgi mindeti, çoldastar, mine, osь volъp otьr.

13-statija vьlaj dejdi: «Odaqtas respıvlijkalardьn ekonomijka çana sajasat çәninen, әri otan qorqav çәninen өз ara çәrdemdesıv isin çyzege asьrıv maqsatъ men, Qazaqtьn Sovetti Sotsijalistik Respıvlijkasь vasqa da ten pravaly Sovetti Sotsijalistik Respıvlijkalar men: Resej RSPSR-ь men, Uvkrajьn SSR-ь men, Belarıvs SSR-ь men, Azırbajçan SSR-ь men, Gruvzin SSR-ь men, Armen SSR-ь men, Tyrikpen SSR-men, Özbek SSR-ь men, Tәçik SSR-ь men, Qьrğqьz SSR-ь men өз erki men qosьlp, Sojuvzдыq memleketke — Sovetti Sotsijalistik Respıvlijkalar Sojuvzьna birigip otьr.

Osьqan syjenip, Qazaq SSR-ы SSSR Konstitutsijasының 14-statijasыnda kәсетilgen pravalarđ SSSR qa, onьn atьnan vasqaratьn çoqarqь әkimet orыndarъ men memlekettik vasqarıv orыndarьna qamtamsьz etip beredi.

SSSR Konstitutsijasының 14-statijasыnda ajtylqandardan vasqanьn vәrinde de Qazaq SSR-ы, өзiniң syvberendik pravalarьn tolyq saqtaj otьrьp, memlekettik әkimet vijligin өз beti men iske asьradъ».

Bul statija Qazaq respıvlijkasының Odaqtas respıvlijka ekeni, vasqa 10 Odaqtas respıvlijkalar men qosьlp, ten pravaly tyrde Ulь Sovetter Sojuvzьna kiretini ajtylqan.

Өzderiniң respıvlijkasының aptonomijalyq respıvlijkadan Odaqtas respıvlijkaqa ajnalıvьna vajlanьstь qazaq qalqьның çana Qazaqьstannың varlyq еnbekcilerinin Lenindik internatsijonalizm tıvьn, sovet qalyqtarьның dostьq pen birge çasav tıvьn onan saıjn çoqarъ kәterip, Lenin çana Stalin partijasь tәniregine, sotsijalizmniң ulь mamany, çana Konstitutsijasы çasavcsь Stalin çoldastьn tәniregine onan saıjn kyeti uýmdaytatьның дәleldер ajtyp çatıvдың qaçeti çoq. (Qattь, uzaq qol caralaqtav).

Qazaqtьn Sovetti Sotsijalistik Respıvlijkasының Konstitutsijasь proektinin 19-statijasыnda Qazaqtьn Sovetti Sotsijalistik Respıvlijkasының qaravьna, onьn atьnan vasqaratьn çoqarqь әkimet vijligi orыndarъ men memleket vasqarıv orыndarьның qaravьna qandaj çımьstar kiretini kәсетilgen. Respıvlijkamьzдың varlyq qorlarьn asьp pajdalanıv, respıvlijkamьzдың әl-avqatьn arttırıv, еnbekcilerdin turmьs çaqdajlarьn onan saıjn ondav, olardьn мәdenijetin arttırıv, çanadan ças kadrlar tәrbijeler әsirıv çәninde bul statija asa zor mymkincilikter beredi.

Konstitutsijasының 22-statijasь vьlaj dejdi: «Qazaq SSR-ының zaң сыqaratьn orың Qazaq SSR-ының tek Ulь Soveti qana»-dejdi.

Burьn zaң сыqarıv mindetin çımьs atqarıv orың volъp otьrdan Qalыq Komıjssarlarъ soveti de atqaratьn edi. Al, çana Konstitutsija vıoqan ajqьn cek qojьp, zaң сыqarıv mindetterin tek Respıvlijkanьn Ulь Sovetine qana çyktep otьr.

49-statija vьlaj dejdi: «Qazaq SSR-ының Qalыq Komıjssarijattarъ ja Sojuvzдыq-respıvlijkalyq, ja respıvlijkalyq voladъ»-dejdi.

52-statija vьlaj dejdi: Qazaq SSR-ының sojuvzдыq-respıvlijkalyq Qalыq Komıjssarijattarъ volъp sanalatьn Qazaq SSR-ының Qalыq Komıjssarijattarъ mьnalар:

Tamaq әndiristi kәsibinin Qalыq komıjssarijatъ;

Їenil  ndiristi k siptin Qalьq Komijssarijatь;
 Aqac  ndiristi k sivinin Qalьq Komijssarijatь;
 Їer-isterinin Qalьq Komijssarijatь;
 Astьq  ana mal sarqozdarьnlь Qalьq Komijssarijatь;
 Pijnansь Qalьq Komijssarijatь;
 Icki savda Qalьq Komijssarijatь;
 Icki isterdin Qalьq Komijssarijatь;
 Zan isterinin Qalьq Komijssarijatь;
 Den savlьq saqtav isterinin Qalьq Komijssarijatь».

53-statija vьlaj dejdi: «Respuvlijkalьq Qalьq Komijssarijattasь volьp sanalatsьn Qazaq SSR-гь Qalьq Komijssarijattarь mьnalар:

Oquv isterinin Qalьq Komijssarijatь;
 Їergilikti  ndiristi k siptin Qalьq Komijssarijatь;
 Kommunalsьq saruvacsьlьqtьn Qalьq Komijssarijatь;
  levmettik qamsьzdandьruv isterinin Qalьq Komijssarijatь».

Sojuvzďьq-respuvlijkalьq Komijssarijattar Sovetter Sojuvzьnlьn  zderi men attas Komijssarijattarь men vajlanьstь voladь  ana sojuvzďьq Komijssarijatqa da, Qazaq respuvlijkasьnlьn Qalьq Komijssarlarь sovetine de vaqьnadь.

Respuvlijkalьq Qalьq Komijssarijattarь tolьqьnan Qazaq Respuvlijkasьnlьn Qalьq Komijssarlarь sovetine vaqьnadь.

89-statija vьlaj dejdi: «Qazaq SSR-ьnda sot isi qazaq tilinde  yrgiziledi, al, otьs ne uьqьr, nemese  zbek qalьq k pcilik volьqan avdandarda tiji-since otьs, uьqьr ja  zbek tilinde  yrgiziledi; avdan icindegi qalьq k pciliginin tilin vilmejtin adamdarьnlьn  umьstaqь materijal men perovot-cik arqьlь tanьsuвь, sonь men qatar,  otta ana tilinde s jlev pravasь qamtamasьz etiledi».

Sot isterin Qazaq respuvlijkasь elinin k pciligi volьp otьrqan qazaq qalьqnlьn tilinde  yrgizyv men qatar, bul statija vasqa ulttar azamattarьnlьn pravalarьn da qamtamasьz etedi.

100-statija vьlaj dejdi: «Qazaq SSR-ьnda saruvacsьlьq, memleket, m denijet  ana qoqam sajasat tirciliginin varlьq salalarьnda da  jelge erkek pen ten prava veriledi.

 jelderdin bul pravalarьn iske asьruv mьmkinciligin enьek etyvge, enьek aqь aluvqa, tьnlьquvqa  levmettik saqtьq  olь men qamsьzdandьrьtlьuvqa  ana oqьr bilim aluvqa  jelge erkek pen virdej prava verilyvi, ana men valanьnlьn mьddelerin memlekettin qoqavь,  jel eki qavat volьqanda oqan dem alьstar verilip, sol kynderinin tijisti aqьsьnlьn t lenyvi,  jel vosanatsьn yjlerdin, vala jaslilьeri men vaqcalarьnlьn ken  ris alqandьqь qamtamsьz etip otьrdь».

 jelge, anaqa  ana valaqa qarasьr qamqorlьq etyv memleket otьr-darьnlьn  ana vykil eldin en ardaqtlь  ana en manьzďь mindeti volьp otьrqan bizden vasqa el vykil  er  yzinde  oq. Burьuvazija demokratijasьnlьn elderi degen elderde de  jel sajlav pravasь  oninde de erkek pen ten emes. Mundaj tendik,  jel men valaqa mundaj qarasьr qamqorlьq etyv tek sovet ykimeti tusьnda qana mьmkin volatsьn is.

101-statija vьlaj dejdi: «Qazaq SSR-ь azamattarьnlьn ultь, gasasь qandaj volsa da, saruvacsьlьq, memleket, m denijet  ana qoqam sajasat tirciliginin varlьq salalarьndaqь ten pravalsьlьqь — vulьmtajtlьn zan.

Rasasьna ja ultьna qarap, azamattardьnlьn pravalarьna tuvra ja  anamalar volsa da, sek qojuvcsьlьqtьn, ja volmasa, gasasь men ultьna qarap, olardьnlьn virinen-virin tuvra ja  anamalar artьq k ryvciliktin qandajьnlьn volsa da, sonь men qatar, gasa ja ult  rekceligin, nemese, gasasьna ne ultьna qaraj  ek k ryvcilikti,  jrenyvcilikti  aqtap ygittevdin qandajьnlьn volsada — zan  azalajďь».

Kapital elderinin birevinde de, onьn icinde burçuvazija demokratizminin elderinde mundaь tendik es vaqьtta volьp kergen emes çana volьvь mymkin emes. Qajta kapitalizmniн varьq elderinde, әsirese, pacizm elderinde adam valasьna әcigyv, bir rasanьn екinci rasadan erekeligin ygittev, az ulttardь ajuvanca quvdalav, ezyv, antişemijizm çana vasqa osь sьjaqtь qьsьmсььq keң әris alьp otьr.

103-statija, 113-statija, 114-statija, 117-statija, 118-statija vizdin eldi sovet demokratizminin сьпьna çetkizip, qalьn vuqara tek sotsijalizm tusьnda çana, tek çumьscьlar men qara caruvalar çengen elde çana demokratijaьq keң pravalar ala-alatьpьn vykil çer çyzine kersetip otьr. Bul sotsijalistik demokratija proletarijat diktaturasьnьn vazasьn kenejtedi, sovet memleketinin kycin ньqajtadь, ajvarьn çana атаqьn kycejtedi, sovet memleketin pacis төbetteri çolaj almajтьn berik çamalqa ajnaldьradь.

Çoldastar, sovetter elinde vizdin Konstitutsija тьjanaqtь sotsijalistik demokratizminin әrkendevin çamtamasьz etedi. Al, kapitalizm elderinde burçuvazijaьn vutarlanqaн colaq demokratijasьnьn qaidьqtarь ajaqqa taptalьp, çojьlp çatьr; pacis elderinde demokratijaьn qorlap, quvqьnqa usьratьp otьr. Çengen sotsijalizm elinde, vizdin Ulь Otanьmьzda sotsijalistik demokratizm vizdin turьmьsьmьzdyн negizgi prinsivi çana kelesekte aloqa vasuvьmьzdyн negizgi zaпь volьp otьr. Kapital elderinde demokratizm tek vajlarqa soqьs çumar—pacist vandijttarqa çana qьzmet etedi, al, çumьscьlar men qara caruvalar soqьs—pacistik macijnanьn qьs-raoьna tysirilip, demokratizminin qandaj volьsa da bir belgisin kersetkeni ycin ajavsьz atuvqa vujьrьladь.

Vizdin Konstitutsija çana onьn тьjanaqtь sovettik demokratizmi vykil çer çyziniң еңбекilerin kapitalizmge çarsь, pacizmge çarsь kyreske caqьratьn çarьq çuldyz volьp otьr. (Qol caralaqtav).

Konstitutsijaьn 110-statijasь vьlaj dejdi: «Çalьrqa birdej әskerlik mindet—zaпь volьp tabьladь.

Çumьscь-qara caruva Qьzьl Armijasьnda әskerlik qьzmetin atqaruv—Qazaq SSR-ы azamattarьnьn qurmetti mindeti».

Munan kejingi 111-statija vьlaj dejdi: «Otanь qorqav—Qazaq SSR-ыньн әr bir azamatьpьn ardaqть vorьcь. Otanqa qastьq istev: antь vizuv, çav çaqьna сьqьp ketyv, memlekettin soqьs quvatьna zьjan keltiyv, тьncььq istev—varьp turqaн çavьzdyң volьp eseptelip, zaпьn en qattь kyci voьnca çazalanadь».

Çoldastar, vizdin ajьndь Çumьscь-Qara caruva Qьzьl Armijasьnda qьzmet etyv—әr bir azamatтьn ardaqть mindeti. Aldьnqь qatarь teqniьka men, el qorqav isiniң kәzirgi zamandaqь varьq quraidarь men quraldaqaн Qьzьl Armija sotsijalistik memlekettin varьq duspandarьna çarsь erekke ajvarь kyc. Vizdin el ynemi vejitcilik sajasatьn çyrgizedi. Biraq, pacistik memleketter vizdi ьlaçьzdan soqьsqa сьqarsa, ol vaqьtta Qьzьl Armijaьn çavdy onьn өз çerinde qьjratuvьna es bir kymәnimiz çoq. (Duv qol caralaqtav). Biz Qьzьl Armiamьzdy erekke syjemiz, onь kәzimizdin qaracьqьndaь saqtajmьz. Biz er çyrek letcikerimizdi, tankisterimizdi, artellerijsterimizdi, podvodnikterimizdi olardьn ulь Otanьmьzoqa seksiz сьn verilgendigi ycin, qalqьmьzdyн ulь olçalarьn qorqav isindegi erekke gerojььqь çana qorquvdь vilmejtin vatьrььqь ycin syjemiz. (Duv qol caralaqtav).

Biz mundaь tamaca, vaj çana kycи otanьmьz varьqьna maqtanamьz. Mundaь Otanь qorqav isin ньqajtuv, onьn kycin artьtyv, onь duspandardan qorqav, san myllijon еңбекilerin vaqьttь çana quvanьcь turьmьsьn qorqav—әr çajsьmьzdyн, әr bir çumьscьnьn, qara caruvanьna, әr bir çumьscь әjeldin, әr bir qalqozcь әjeldin, әr bir intellijenttin en zoc, en qurmetti, en ardaqть mindeti.

VI STALIN ÇOLB MEN — ÇANA TABÛSTARQA

Çoldastar, SSR Sojuvzъ Konstitutsijasънынъ qavъdanuvъ çana Qazaq SSR-нынъ qaravъnъzoqa verilip otъroqan Konstitutsijasънынъ qavъdanuvъ vizdin sovet memleketininъ turmъsъnda, olaj volsa, Qazaq respuvlika-sънынъ turmъsъnda da tarijqij çana vet als volvep tabylady. Bul Konstitutsija qazaq qalqънынъ tarijqynda çana Qazaq respuvlika-sънынъ kergejyv tarijqynda tamaca çana dävirdi vastajdy.

Çana Konstitutsija vizdin sovet çana partiya uymdarъ aldъna, sol sьjaqtъ respuvlika-mъzdyнъ varlъq enbekileri aldъna bir sьryga çana mindetter qojady. Sovet orъndarънынъ çumъsъn, respuvlika-lyq orъndardan vastap, avъl-selen sovetterine dejin, qajta quruv çuvьqtaoqъ en, negizgi mindetterimizdin biri. Sovet orъndarънынъ çumъsъn qajta quruv çana çaq-sъlar çolqa qojuv, sovetterdin qalyн vьqara men vajlanъsъn kenejtip, nъqajtuv, vizdin vasъlardъn çavartъlъqъn arttъruv, sajlavdy çana sijs-tema men etkizyvge dajarlanuv çana bul sajlavdy volcevikce etkizyv, sovet orъndarъndaqъ vujrokratijizm elementterin, vastьqqa çaoьmprazda-nuv, qujьrcьqtanuv elementterin çana vasqa sonday keselderdi tajъlvaj çojuv—vizdin kәsip orъndarънынъ, qurъls orъndarънынъ qalqozdardъn, ma-sijna-traktor stansalarънынъ, sovetterdin, sot orъndarънынъ varlъq çumъ-sъn çaq-sъlar çolqa qojьp, çana vijik satъoqa sьqaruv degen sөz volvep ta-vylady. Çumъstъ çanaca qajta quruv arqasъnda, sotsijalistik qurъlstъn varlъq majdandarъnda zor tabъstarqa çetyvimiz kymәnsiz.

Qazaqъstannъn çumъsъlarъ çana qalqozsъlarъ Stalindik çol men aloqa vasъp, zor tabъstarqa çetti. Bul tabъstar vizdin Konstitutsija-mъzqa çazъldy. Dapъcran kәsemimiz çana ustazъmъz Stalin çoldas kәrsetken çol men aloqa vasa otъgъp, viz sovet qurъlsънынъ kycin onan sajъn nъqajta-mъz, qalqъmъzdyнъ vajlъqъn onan sajъn kәvejtemiz. Çana tabъstarqa çetyv-ycin, Stalin çoldostъn vizge ynemi yjretip otъroqan aqъln ec vaqьtta esten sьqar-mavъmъz kerek. Bizdin aloqa attaqan әr bir qadamъmъz sotsijalij-zmniн әr bir tabъsъ duspandarъmъzdyнъ ьzasъn, duspandъqъn onan sajъn kycejte tysedi; sovet ykimeti men kyreste, çer çyzindegi birinci sotsija-listik memleket pen kyreste ducpan birden birge qattъ caralar qoldanuvqa kәcedi.

Bizdin eldin çumъsъ tabънынъ çana qalqoz qara caruvalarънынъ duspandarъ çavъzdyq istin qandajъnan volsa da tartъnvajtънынъ çaqъn arada trotskijsterdin paralel sentrine çasalqan sot ajqъn kәrsetti. Bul mьrzalar pacijstik memleketterdin provokatorlarъ, dijversanttarъ, terro-risteri, tьncsъlarъ volvep qъzmet etyv men çana çanaqattanvaj, Sovetter So-juvzъna qarsъ virigip kyresyv ycin, german pacijzmininъ vasъlarъ — Gijtler men, Gess pen, sol sьjaqtъ Çaponijannъn imperijalistik-pacijstik toptarъ men odaq çasasqan. Bul çavъz vandъ nemis çana çapon pacijsterine So-vetti Uvkrajnanъ, Sovetti Qьjьp Sьqьstъ vermek volqan. Bul pacijs prova-katorlar çana tьncsъlar ec bir çavъzdyq isten tartъnvajqan: ravrikterdi, zavъttardъ ertegen, qьjratqan, rojъzdardъ qulatqan, çumъsъlardъ uvlar ertirgen çana qalqъn kәsemderin ertiryvge dajarlъq çasaqan. Adam va-lasънынъ bul silimtikteri qъlmъsъ mojnъna qojъlp, әckerelenip, ustalqan-nan kejin, ulъ sovet qalqъna qarsъ istegen qъlmъstarънынъ vәgin mojnъna aldъ. Sovet qalqънынъ duspandarъna qarsъ kyresyv, trotskis-zijnovijercil-derdin pacijstik vandъsъna qarsъ kyresyv, Rьjkör, Buvqarъjn, Uvglanop çana vasqalarъ vastaqan kontrrevolytsijalъq-djversanttъq vandъoqa qarsъ, çapon-nemis-trotskijs pacijsterdin agentine ajnalqan qazaq ultsъldъqъna qarsъ kyresyv — vizdin respuvlika-nъn әr bir azamatънынъ ardaqтъ mindeti. Sovet çerine qol suquvqa, ulъ sovet qalqънынъ kәsemderininъ әmirine çana

qalqymыздын menciği — zavıttarqa, pavrikterge, kәsip orыndarына, temir coldarqa qastyq isteveyge vатыл varqan bul çavыз dıspandarqa es bir raqym çoq çana es bir raqym volmavь kerek.

Kontrrevolytsiyasy trotskijsterge çana zijnovijerçyldarqa sot çasalqannan kejin sovet qalqynың bul çavыз dıspandarына qarсы kyres ajaqtaldы, dep oılav durыs volmas edi. Kapijtal dınyjesi tiri turqanda, pacijs memleketter var turqanda, olar çojыqan kapijtalistik taptarдын qaldыqtarын satыqan trotskijsterdi uımdastыr, sovet әkimetine qarсы çımsajтынын esten çoqtarmav kerek. Sovet qurылысы çer çyzınıń altydan bir vөleginde çana ornaqanын, çer çyzınıń altydan bes vөliminde kapijtalistik qurылыс çana pacijslik memleketter ystemdik çyrgizip otyrqanын esten çoqtarmav kerek. Bizdiń ajnalatмызды kapijtalistik memleketter, çımsıç tabынын çana qalqoz qara çaruvalarын, dıspandarы qorçap otyr. Pacijslik memleketter çana kapijtalistik dınyje var turqanda, olar es vaqıtta vizge qarсы kyresti toqtatpajdy. Olar тыңсыларын, dijversantтарын, зыянкестерін çana trotskijcil vandijtterin çiveredi.

Sovet qurылысына qarсы kyresyv ucın kerek volatын тыңсыларды, terroristerdi, dijversanttardы pacijslik agranka trotskijs silimtikterdin arasыnan alady.

Sovet eliniń kyci ne qurым nyqajqan sajың, bizdiń el qorqav kycimiz ne qurым artqan sajың, qalqymыздын çaruvасын çana mәdenijeti ne qurым көterilgen sajың, dıspan sol qurым әcigetiniń, bizdiń qurылыс orыndarына, transportqa, sovet mekemelerine çana partija uımdarына kirip alыр, зыянкеstik isteveyge, vyldiryvge тырсыатынын Stalin çoldas vizge ynemі ajтыр, yjretip keledi. Barыq uımdarымызда, kәsip orыndarында, transportta, qalqozdarda, MTS-tarda çana mekemelerimizde qyraqыlyq ne qurым kycejte bersek, çımsıçлар мен qalqozçылар arasыnan Otanмызqa сып verilgen çana çаның salыр qызmet etetin adamdardы ne qurым көр tәrbijeler әsirip, olardy çımsıçмыздың varыq yvcaskelerindegi vascыlyq qызmetke qojсаq, sovet qalqynың, çavыз dıspandarы sol qurым tolyq әckerelenip arамызdan alastalady, зыянкеstik әreket çyrgizyv ucın bizdiń arамызqa әtip ketyvge qancama тырсыssa da dıspanqa çol verilmeјdi.

Çoldastar, dıspan volceviktik qyraqыlyq çoq çerge, volceviktik ara сып orына әzderin әzderi maqtар arqаны kenge salqan adamdardың arasына, vijrokrattыq tәrtip çajlaqan çerge ujalajdy, çımsıçлар qalyң vıqarasы мен, qalqoz qara çaruvalarы мен çetkilikti vajlanыs çasamaqan çerge, çımsıçлардын, qalqozçылардын çana çımsıç әjelderdiń сынына qılaq qojmaqan çerge, qalyң vıqara мен vajlanыstы yzgen, qalyң vıqarаның insijativasıна çana velsendiligine vascыlyq etpegen çerge ujalajdy. Dıspan bizdiń qызmetçilerge çaqыр, olardy maqtар, olardy өзine sendiryvge тырсыady. Bul kemcilikterge qarсы kyresyv, bul kemcilikterdi tajыvaj çojyv, qalyң vıqara мен eki aradaqы vajlanыstы kycejtyv, qatardaqы adamdardың ajtqan sözine qılaq qoja vilyv—bizdiń varыq uımdardың, kәsip orыndarында, transportta, qurылыс orыndarында, qalqozdarda, MTS-tarda, sapqozdarda çana vasqa сондай orындarda çımsıç istep çyrgen vykil aktijptin ең manызды çana тырсы mindeti.

Dıspan көsemimiz çana ustazмыз Stalin çoldas vizge ynemі осыны yjretip keledi. Stalin çолы мен alqa vasa otyr, оның nusqavлары esten çoqtarmaj, is çyzinde orындаj otyr, viz çana tabыstarqa çetemiz çana elimizde sotsijalizmniń çana tabыstarqa çetyvin qamtamasыз etemiz. (Qol çapalaqtav).

Qazaqstanнын çana Konstitutsijaly volqan çımsıçлары мен qalqozçылары, qalqozçы әjelderi мен çımsıç әjelderi, intellijgentteri мен qыз-

metciferi, vykil adam balasъnъn ulъ isi. ycin kyreste çana kommunistizm ycin kyreste en aldъnъqъ qatarда voluvъ kerek.

Ulъ Stalin çoldas bizdi çaçа dävirdе alqa vastap keledi. Çer çyzi pacijzmi men kyreste bizdin çenyvimizge, kelecekte, bizdi bqtъjarsъz qatъnastъroqan soqъsta sovet elinin duspandardъ qъjratъp, çer çyzi kommunistizminin çenyvin qamtamasъz etyvine Stalin çoldastъn basъlyqъ keril.

Bolcevikterdin ulъ partijasъ çana onъn kösemi, ustazъ ulъ Stalin çasasъn!

Elimizdin qalъqtarъn onap sajbъn çigerlendirip, tamaca erlik isterge umъlyçratъn Stalindik çaçа Konstijtutsija çasasъn! (Qol capalaqtav).

Partija oğyndağyňyň sajlavy çana partija sajasat çumьsьndağy mindetterimiz

«ВК(в)Р-ның Орталық Комитети Plenumьның qavlyсь, Stalin çoldastьn vajandamasь — vizdin partija tarьjьndağy çumьsь tabьnyň sotsijalizm çolьndağy kyresinin tarьjьndağy asa iri kezenderi, partija sajasat çumьsьnyň kemciliklerin çana qatelerin qaldьrmaj tolyq tekserip sьnağan bul vajandama эr bir uьmьqa, эr bir kommunistike qatelerdi çojuv çoldarьn, wejqamьdьq çana çajbaraqattьq, degen esuvastьq dertterdi emdep çazuvdьn ol dertterdin aldьn alyp, taratpavdьn durьs çoldarьn kørsetti» («Pravda»).

Орталық Комитет Plenumь, Stalin çoldas vykil partija uьmьdağyna, kəzirgi çaqdajdьn sajasij mənin tereң uqьnuvdь aьrьqca eskertti. Ol çaqdajdьn sajasij məni: SSR Sojuvzьnyň çana Konstijutsijasьnyň qavьldanuvь men vajlanьstь elimizdin sajasij əmirinde ylken əzgerister volьp otьr. Çana Konstijutsija volьnca elimizde en demokratijalyq sovet sajlavy ətedi, çasьrьn davьs berguv çolь men çalьrьqa birdej, ten, təte sajlav pravasьnyň iske asьrьluvь sotsijalistik memlekettin vijley çumьsьna qalyň vudqaranьn belsendiligin mejlince əsiredi. Mine osь ulь əzgeriste partijanьn əzi çetekci rəl ala vilyv kerek, onьn ycin partija əzi demokratijalyq prinsipterdj aqьrьna çetkize, tolyq çyzege asьruv kerek.

Elimizde sotsijalizm qurьlyсьnyň kyn sanap alqь vasьp, orasan tavьstarьqa çetyvine qьrattyloqan qanavсь tapardьn qaldьqtarь camasьnan kelgenince qarьlyq kørsetedi, olar kapitalistik elderdin çibergen tьncь, dijbersant, zьjankesteri men avьz çalasьp, ulь qurьlyсьmьzqa vəget çasəoьsь keledi, zьjankestik, qastьq əreketterin istep vaqadь.

ВК(в)Р-ның Орталық Комитети çana Stalin çoldas, elimizdeki sajasij çaqdajlardan tuvatьn mindetterdi atar kørsetip, çumьsьmьzdьn эr bir adьmьnda əte-məte qьraçьlyq kerek ekenin, aldьn ala, əlde necə ret eskertip aьtqan volatьn. Biraq bir qatar partija uьmьdarь kəzirgi kezennin sajasij mənin, onan tuvatьn kyrdeli mindetterdi çete tysinbedi, osьdan kelip sajasij aьqavlyqqa, çajbaraqattьqqa, tavьsqa mastanuvсьlyqqa salьnadь; kadrlardь taqajьndaj salьp, artьnca çulьp alyp tastavсьlyq praktikasьna salьndь. Partijanьn icki demokratijalyq prinsiptterin, uvstaptaçь egeçelerdi əgeskei vurmalaдь; kəp partija uьmьdarь partija oğyndağyňyň vasçylarьn sajlav çojuvdь, ol vasçylardьn uьmь aldьnda esep berguciliklerin umьttь; partija apparattarь bir ьnoaj çaruvacьlyq məseleleri men aьnalьsьp, partija uьmьdarьnyň en vastь çumьsьnyň biri partija uьmьdastьruv, sajasij tərvije çumьsь ekenin mylde esinen sьoqarьp aldь; osьnyň nətiçesinde bir qatar partija uьmьdarь, sajasij qьraçьlyqtarьn pasarlattь, perdelengen eki çyzdь — trotskijsterdi, oncy azoьndardь, kontrrevolytsijasь ulьcyldardь, taçь sol sьjaçtь qalyq çavlarьn kezinde əckerelej almadь, syjtip Stalin çoldas aьtqandaj, sajasij wejqamьdьqqa salьndь.

Sajasij wejqamьdьqqa salьnuvсьlyq çana icki partija demokratijasьn soraçь tyrde vurmalaвсьlyq vizdin Qazaqьstan partija uьmьnda da kəp voləqandьoьn tolyp çatqan paktiler dəleldejdi. On tystik Qazaqьstanda Cimkent qalalyq, Qoqoqasьn zavьtь çana Accь-saj partija uьmьdarь, tьn-

сылқ, дйверсанттық, зьжанkestик әрекеттерин қыргизип келген trotskijs — Kelmensondardь, pacisterdin әgenti — ultсы! Bekarьсыртardь көр вақытқа дейин сезбеген.

Batьs Qazaqьstan овьльсьньн партија иьмь, овьльсьтқ партија komij-tetinin apparatьnda отьрқан Balqanьjazьp pen овьльсьтқ партија komijte-tinin тили «Ekrindi qurьls» gәzetinin redaktorь—Bjmanqulьptardьн өзderi ultсылдықты қажувқа dem берген қыьқтарьн kezinde әckereleр, соққь vere билmedi.

Qazaqьstan қер қалық komijssarijatьньн apparatьnda eki қыдан veri trotskijs—Bjvanop, narkomньн отьрvasarь, belimderdin nasalnigi volьp, қavartь қьzmetterde отьрқан, партија veletin vetke uстар, narkom Сырқа-vekiptin aldьnda qurdaj қorқalar, қаоьmprazдьқ — patqalimdik pen өзin әvden senimdi adam қьp көрsetip алып, ьлқьз зьжанkestik қумьсьн қыргизип келген. Narkomzemnin vascьларь, оньн көллективи de көр вақытқа de-jin Bjvanoptьн зьжанkestik қыьқтарьн әckerelej билmedi, қajta оқан көр қерде қamқorsьp keldi. Kontrrevolyvtsijacyl trotskijster қана olar men ьмь-қьмь virikken qazaq ultсыldarь vizdin қумьсьмьздьн қaj uvcaske-sinde volьn зьжанkestik әрекеттерин қыргизyvge тьрсқан, Оң tystiktegi ultсыldar, әsirese қalқoz, sapқoz qurьльсьна зьжанkestik қasar, sotsijaldь avьl caruvacьльоьмьздьн әsip kele қatқан zor kycin қьjратьp, byldirmek volьqan.

Munьн varьoь da Stalin қoldas ajtқandaj, sajasij vejqamдьққа сальn-қandьoьмьздан, partveletti vetke uстар, byrkengen қалық қavларьн әcke-relevdin отьнпа қajbaraқattьққа, vosandьққа, tavьсқа қeligyvцilikke sa-льnқandьқтан volьp отьr. Munьн vәri, vizdin партија иьмдарьньн sajasij ijdejalьқ дәrecesi төmendiginen, partijalьқ қьрақьльoьньн nasarьoьnпan volьp отьr.

Bizdin партија иьмдарьньн ось сьjaқты sajasij vejqamдьқтарьн, асьқ avьздьқтарьн, дьsrandь tanьz билmegен sajasij соқьрльқтарьн Stalin қoldas қattь сьnadь. Mundaj sajasij аnқavльқтардьн сеvevi қandaj, тамьрь nege vajlanьсть ekenin асьp ajтьp verdi. Sondьқтан Stalin қoldas: — «Kәzir viz-din tyjindi мәselemiz kadrlarьмьздьн teqniьkalьқ қаоьнпan artta қalқan-дьoьн қojuvda emes, yjitkeni ol negizinde ось kynde аq қojьльp voldь, vizdin tyjindi мәselemiz sajasij vejqamдьқты қана партија veletin қарьль-та қoльна тьsирip аlқан зьжанkesterge sajasij қаоьнпan sengictikti қojuvda volьp отьr» dedi.

BK(B)P Ortalьқ Komijteti Plenuvтьньн қavльсьнда, bir қатар партија иьмдарьньн қумьсь қана Konstijtutsijanьн қavьldanuvь мен vajlanь-ть elimizdegi иь өзgeristerge saj emes ekendigin, bir talaj партија иьм-дарьньн партија uvstavьндаоь демократияльқ prinsipterdі өreskel vuzьp kelgendigin қattь сьnadь, atар көрsetti: «Partija uvstavь voььnca, партија отьндарь sajlаньp қojьluvқа tijisti volьsa, bir қатар иьмда ось тәrtip vu-зыльp отьr. Partija отьндарьньн партија uvstavьнда belgilengen sajlанuv sroктарьн партија иьмдарь қoldanvaj қыр. Tyrli vascь қьzmetcilerdi av-dandьқ komijtetterdin, қalalьқ komijtetterdin, овьльсьтқ komijtetterdin, ит kompartijalarьньн ortalьқ komijtetterinin, plenuvmdarьньн mycelerin kooptatsija қoль мен өtkizyv сьқыды ec bir қьjсьньн соқ практика ken өris алып keledi» (BK(B)P Ortalьқ Komijteti Plenuvтьньн қavльсьнпan), Ortalьқ Komijtet Plenuvть көрsetken vul кемcilikter vurmалavсьльқтар vizdin Qazaqьstan партија иьмьнда da өte көр voldь. Partija иьмда-рьньн vascьларьн sajlар қojuvда, avpartkom, ovkomньн vujrosьндаоь мәselelerdin қalaj қaraluvьнда, қalpь қьjnaльstardьн өtyvinde, passip, kom-muvnisterdi partijadan сьқaruvда, партијақа қаңadan adam aluvда, кадр-lardь irikter қojuvда тақь vascь мәselelerde partijanьн демократияльқ prinsipterin, uvstartьн negizgi ereçelerin, Ortalьқ Komijtettin naқты nusqavларьн өreskel vurmалadь.

Məselen: Bats Qazaqstan ovlybьsь Çana qala avpartkomьnьn çumьs stijlin alajьq. Bul rajkom, çyzdegen caruvacьbьq, məselelerdi vujroda qarar, qavlьlar alqanda vujro məçilisiniң tərtivinen, məçilis qat, qavlьnьn çazьluvьnan ec bir min sьqartmajьdь, əvden çetik, təselip alqandьqьn kərsetedi. Al, partijanьn uьmdastьruv-kəpcilik məselelerine kelgende, əlgi təselgendigin, ьsьlqandьqьn kərsete almajьdь, vurmalyacьbьqtan vurmalyacьbьqqa urьnadь. Revral ajьnьn icinde avpartkom vujrosьnda Tavvujrat avlyndaqь vastavьc partija uьmьnьn çumьsьnan esep tьndajьdь, vajandamacь avpartkomьnьn nusqavcьsь. Vastavьc uьmьnьn part orgьsь, ne sol uьmьnьn çaj bir mycesi vujroqa qatьstьrgьlmaqan. Uьm çumьsьnьn atco-tьn sьrtьnan aьp, sьrtьnan qavlь sьqarqan. Taqь osь rajkom vujrosь partija kandidatь Qurmacьpьtь partija myceligine ətkizyv tuvralь qarar, məçilis qatqa: «aqartuv vəliminiң çapьndaqь partkom sekretarь Qurmacьpьr qatьsьp otyr» dep çazqan. Bul çerde avpartkom ylken eki qatalьq çasaqan. Biri: Qurmacьpьr partija kandidatь, ol ec vaqьtta partkom sekretarь vola almajьdь. Elkinci vastavьc uьmьnьn bir adamь partija qatarьna əterde, uьmьnьn partkomь, ne partorgьsь rajkom vujrasьna qatьsuvь kerek. Avpartkom osь eki əreskel qatalьqtь sezvegen.

Partorgьlardь, partkom sekretarlarьn sajlamaј taqajьndaj saluv, çoqarьdan belgileј vevyv ədetteri vizdin partija uьmdarьmьzda əte çaman praktijkaqa ajnalьp ketken volatьn. Avpartkom vujrosьnьn qavlьsь men partkom, partorgьlardь belgilev ьlaj tursьn, keј çerde avpartkom sekretarь vujrьq pen de belgilengen. Məselen: Kəkcetav avpartkomьnьn vugьnqь sekretarь Saqьndьqьrtьn kezinde Kəkcetav stansasьnьn partkom sekretarь, əkimcilik orgьndarьnьn qьzmetkeri sьjaqtь, vujrьq ven taqajьndalqan.

Keј bir partija uьmdarь BK(B)P — Ortalьq Komijtetiniң plenuvьnan keјinde partija demokratijasьn vurmalyacьbьqtь toqtatraqandьqь sezildi. Məselen: Sarqant avpartkomьnьn osь çьbь 11-marttaqь vujrosьnda, daјьndavcь komijtet əkildiginiң çapьndaqь vastavьc uьmьnьn esep-ti vajandamasьn tьndar uьmьnьn çumьsьn pasar istegeni ycin ç. Pijsmen-nijdi partorgьlikten aьp, orgьna Bavajьpьtь belgileјdi.

Mine, bul sьjaqtь iri kemcilikter vizdin Qazaqstan partija uьmьnьn daј ovlybьstьq, avdandьq partija uьmdarьnda volsa da kezdesip otyr.

Partijanьn uvstavьn vurmalar, partijanьn icki demokratijasьn vizuv vacь partija uьmdarьnda da volmaj qalqan çoq. Əkelik, ovlybьstьq partija komijtetteriniң əzderinen vastar, avdandьq komijtetterge deјin kooptat-sija praktijkasь keң əris aьp keldi.

Olaј volsa, kəzirgi çyrıp çatqan partija orgьndarьnьn sьjlavьnda bul sьjaqtь vəlsevijzmnin uьmdastьruv prinsivi men sьjьsprajьn zьjandь praktijkalar bir çola çojьlatьn voluvь kerek.

* * *

Qazir vykil partija uьmdarьnda sajlav çyrıp çatьr. BK(B)P Ortalьq Komijtetiniң «partija orgьndarьnьn sajlavlarьn uьmdastьruv tuvralь» varьbьq partija uьmdarьna çazqan qatь sajlav qalaj ətkiziledi degenge aьp, ajqьn çavar veredi.

«Partija orgьndarьn sajlaqanda kandidatuvranь davьsqa tutas tizim men qojuvqa tьjuv salьnsьn. Kandidatuvra davьsqa çeke-çeke çojьlatьn volсьn, onьn ver çaqьnda partijanьn varьbьq myceleriniң usьnьbьp, kandidatuvralarqa qarsь sьquv, olardь sьnav çənindegі pravasьna cek çojьlmauv qamtamasьz etilsin. Partija orgьndarьn sajlaqanda kandidatuvra-qa davьs çavьq (çasьrьn) tyrde veriletin tərtip belgilensin».

Səz çoq, bul sajlavdьn çana tərtivi partija orgьndarьn sajlav sьqьldь asa manьzdzь çana negizdi məselelerinde partijanьn icki demokratijasьn əreskel tyrde vizuvcьbьqqa tьjuv saladь.

ВК(в)Р-ның Орталық Комитетинин реврал пленумының қавлысында: «partija uյmdarының вәрінде де vastavьc partija uյmdarының partkom-darынан vastap, өлкелик, овьльстьq komijtetterge, ult kompartijalarының орталық komijtetterine dejin, partijanың varық орындарының sajlavь өtkizilsin, sajlav majдын 20-нан qalmaj vitirilsin». dedi.

Marтта volьp өtken ВК(в)Р Өлкелик komijtetinin пленумы: Орталық Komijtettin реврал пленумының qortындьларын talqылаj kelip, ВК(в)Р Орталық Komijtetinin qavлысының negizi men partija орындарын sajlavдын naqtь srokterin belgiledi. Bastavьc, qalalyq çana avdandyq uյmdardын sajlavь әpreldin 1-nen majдын 5-ne dejin өtkiziledi. Majдын 5-nen 20-na dejin овьльстьq konperensijalar çana ВК(в)Р Өлкелик komijtetinin konperensijasь өtkiziledi.

Qazirgi çyrip çatqan vastavьc partija орындарының sajlavьnda ne көrinip отьr? Sajlavдын alqacqь qortындьларь, bir qatar partija uյmdarының sajlavдь çasьын davьs çolь men çanaca өtkizyvdegi Орталық Komijtet Plenumының qavлысына, naqtь nusqavlarqa tysinbegendigin көрсетip отьr. Көр çerde çasьын davьs берyv — teqnijkelik qana çumьs деп, oqan onca maңыз vermegen, çьjnalyь prezidynderine partija kandidat-tarында sajlavqan çerler voloqan. Esepci komijssijaqa sol vastavьc partija uյмының mycelerinen sajlamaj, rajkom, gorkomnan kelgen adamdardan sajlavь ketken; kej bir uյmdarda kandidattar da mycelerdin qatarында davьs bergen, kandidaturalar durьs çete talqylanvaqan, çasьын davьsqa tysken tizimderi tyzyv çazьlmaqan, davьs verilgen vaqьtta durьs өcirilmej qalьp отьrqandarь voloqan. Osь sьjaqtь sajasij maңызь zor ylken кемcilik-terdin vәri de, vizdin partija uյmdarымыздын partija орындарын sajlavqa toльq dajarlana almaqанын көрsetti. Әsirese, çoqarьoь partija орындарының sajlavqa vascььoь çetkiliksiz ekendigi көrindi.

«Орталық Komijtettin sajlavдь uյmdastьruv çajьndaqь nusqavларын vizuv paktileri (partkomqa usьныloqan kandidaturalardь talqьqa sal-mastan vuryн sanavьc komijssija sajlav, sanavьc komijssijanың vөлmesine vөten adamdardын kiryvi), өз ara sьnqa qьsьm çasav paktileri, ras virli-çarьm volsa da, partijaqa çat adamdardын partija орындарына өtir ketken paktileri, — osьның vәri sajlavqa vascььoь kycejtyv qaçettigin, varық partija uյmdarының qьraçььoь artьruv kerektingin көrsetedi. Partija-ның Орталық Komijtetinin sajlav çajьndaqь nusqavларын vizoqandyqьn qan-dajьna volsa da vatьl tьjьm saluvь qaçet, varық çerlerde kandidaturalardь çasьын (çavьq) tyrde davьsqa saluvдь qamtamasьz etyv qaçet, par-tija mycelerin zaңdь pravalarынан aьruvoqa tььsqandyqьn, өз ara sьnqa qьsьm çasavqa tььsqandyqьn, sajlavдь çaj pormәldi tyrde өtkize saluvqa tььsqandyqьn qandajьn volsa da ajavьsьz acьp, әckerelep оть-ruv kerek». («Pravda»).

Partija uյmdarь uյmь myceleri aldьnda esep берip, solardын sьнның тындаj, usьныsьn ala отьrьp çumьs çyrgizyv—partija çumьsьn qajta quruv-дын negizi volьp tavьladь. Өz ara sьn partija çumьsьn mejlince kycejtip, çandandyrьp отьratьn ylken qaruv. Bastavьc uյmdardын vascьларын, av-partkom, gorkom sekretarларын en çaqьsь adamdardan sajlav qojuv men is ajaqtalmajdь, sol vascьlardын kynve kyngi isin tekserip, sьnar отьruv kerek, Stalin çoldas ajtqandaj çoqarьdan vastaqan tekseryv, төmenen vastaqan tekseryv men uctasьp отьruv kerek. Çoqarьdan verilgen vascь-ьq төmenen ajtьloqan usьныstar men uctasьp отьruv kerek.

«Partijanың qalьn vьqarasь өзderinin vascьларын aktijpterde, konperensijalarda, sijejderde tekseredi, olardын esepтерin тындаv çolь men

kemcilikterdi sьnav ьolь men aqьr ajaqьnda, qajsь bir basь ьoldastardь basьььq orьndarqь sajlav ja sajlamay ьolь men tekseredi. Partija icinde demokratijalьq sentralizmdi, partiya uvstavьnyь talap etyvince, vulььtraj iske asьruv partiya orьndarьn sajlav qojuv prinsipin vulььtrav, kandidatlar kьrsetyv ьana olarqь otvod beruv pravasь, ьasьrьn davьs beruv, sьn ьana ьz ara sьn vostandьqь,—mine osьnyь vьrin ьana osь sьjaqtь vasqa caralarдь parijanьn qalьn vuqarasь partiya basьlarьn tekserip otьruv ycin ьana vaqьlavьna ьenildik keltiruv ycin iske asьruv kerek» (STALIN).

ВК(в)Р Ortalьq Komijtetі Plenuvnyьn qavlyьsьnda da, Stalin ьoldas ьziniь vajandamasь men qortьndь sьzinde de partiya sajasat ьumьsьna, propagandь ygit ьumьsьna ajььqca kьnil avdaruvдь tapsьrdь. Sajlav kezinde partiya mycelerinin sajasij kyrescendigin, ijdejalьq dьrecesin mejlince artьruv; partiya oquvьn ьoloqьa qojuv, ьte-mete Stalin ьoldastьn vajandamasь men qortьndь sьzin varььq kommunisterge ьete uqьndьruv, kyndelik iste qьraoqььqть, sajasij sezgictikti kycejtyv—kьzirgi partiya uььmdarьnyьn en vastь mindetterinin biri volьp tavьladь.

Bir ьnqaj caruvasьььq navqan men ajnalьsьp, ьmirinin kьvin ьkildik ren ьtkizetin avpartkom nusqavcьlarь, partkom sekretarlarь, partorgьlar, endigi ьerde partiya ьumьsьna vetti mьqtar vuruv kerek. ьana qala sьjaqtь avpartkomder partiya ьumьsьndaqь olaqьqть, nadandьqть, endigi ьerde, ьsirese sajlav kezinde vytindej ьojuv kerek. Partija kьpcilik ьumьstarь, tьrvije isteri—partiya orьndarьnyьn negizgi qьzmetteri. Munь ec vaqьtta umьtuvqьa volmajdь. ьrijne munan, caruvasьььq mьseleler ekinci orьnda volьnyь degen uqьm tuvmajdь. Partijanьn sajasat ьumьstarьn kycejtyv arqasьnda caruvasьььq mьselelerge de basьььqть sijratuvqьa, nьojajtuvqьa toльq mymkindik tuvadь.

Partiya uььmdastьruv, kьpcilik isteri, propagandь-ygit ьumьstarь, ьndigi ьerde vytindej ьana stijl men, Stalindik ьana Konstijtutsijanь iske asьruv negizi men ьurgizlyvge tijis. Onьn ycin partiya uььmdarьmьz partijada ьoq kьpciliktin arasьnda sajasij tьrvije isterin, ygit nasьjqat isterin mejlince kycejtyvdi, ьaqsь ьoloqьa qojuvдь kerek qьladь. Stalindik Konstijtutsijanь ьziniь zьjankestik, kontrrevolyvtsijacьььq ьumьsьna rajdalanqьsь keletin qalьq ьavlarьnyьn qaldьoqьna, trotskijs, ultcьldardьn qaldьoqьna qarьsь vatь kyres acьp, volceviktik qьraoqьььq ren ьumьstьn varььq uvcaskelelerinde sajasij vejqamдьqть, sajasij anqavььqть ьajuvьmьz kerek.

Kontrrevolyvtsijacьь qazaq ultcьldarьna ьana soqan qaraj ava ьajььqan elementterge qarьsь kyrestin salmaqьn varьnca avdaruv, kommunistterdi, partijada ьoq qalьn vuqaranь internatsijonalizm ruvqьnda tьrvijelev ьumьsьn kycejtyv—qazaq volcevikterinin vygin tандаqь vastь mindetj volьp tavьladь. Bul mindetti ec bir vьsendetyvge, bul ьondegi kyrestі ьsiretkisi kelgenderge qattь soqqь verilyvge tijis.

Partiya orьndarьnyьn sajlavь, partiya uььmdarьnan ylken ьavartьььqть, ylken iskerlikti kerek qьladь. Sajlav kezinde ьtkir, volceviktik ьz ara sьnqьa, ec kimniь vet aqьrьna qarajajьn ьz ara sьnqьa ken ьris vere otььp, sajlav ystinde kьterilgen kommunisterdin adam ajtqьsьz ьigerli, ьntalь velsendiligin vastaj otььp, partijanьn basь, ьetekci orьndarьna qoььnan is keletin, sajasij tavandь, qьraoqь, partiyaqьa verilgen adamdardьn ьtyvin qamtamasьz eterliktej ьumьs istelyvi kerek. Ol ycin, sajlavoqьa basьььq ьumьsь, sajlavda demokratijalьq prinsipti iske toльq asьruv mindeti vulььmaj orьndalatьn volьnyь. Sonda qana ortalьq komijtet plenuvnyьn qararlarьn oqьdaoqьdaj toльq iske asьra alamьz.

SAVRANRAJYP SULTAN

БК(В)Р-ның Cet avdandyq
komijetiniñ sekretary.

Konstitutsijaqa sәjkes çumbs istejik

БК(В)Р Ortalyq Komijetiniñ revral plenuvnyñ qavlysy vykil partiya uymdarynyñ ömirindegi ylken çañalyq, ylken özgeris volyp otyr. Bul plenuv, partiya uymdarynyñ aldyna çaña mindetter qojdy. Ol mindet: vol-seviktilik propagandanı da, ygit çaña uymdastyruv çumystaryn da çaña satyqa köteruv volyp tavyladı. Ol mindet, elimizdin sajasij ömirine ylken özgeris çasaqan Stalindik Konstijutsijanı işke asyruvqa vejimder, varlyq çumbsymyzdy soqan negizdey qajta quruv volyp tavyladı.

Bizdin Cet avdandynda Ortalyq Komijettin plenuvnyñ kersetken kemcilik, qatelikter voldy ma? Sөz çoq voldy. En aldın men partiya turmysynyñ vulçymajtyñ negizi — partijanıñ icki demokratijasyn vuzuvçylyq voldy, vuqan tolyp çatqan paktylar keltiryvge volady. Avdandyq çer veliminin çandyndaqy vastavys uymnyñ partorgysy Әvenip, Bәnke çandyndaqy vastavys uymnyñ partorgysy Segizvajyp, «Bntaly» qalqozynyñ çandyndaqy partiya uymnyñ partorgysy — Әlimvajyp, MTS çandyndaqy uymnyñ partorgysy Alpsvekyp, — «Qara-Saz» partorgysy Syzdyqvekip 35/36-çyldardyñ icinde өз uymdarandyqy kommunister aldında istegen çumystarynan ec bir esep vermegen.

Avdandyq atqaruv komijetiniñ çandyndaqy partiya uymnyñ, partorgysy Satvvaldyjn vyljı oquvqa çiberildi, viraq ol ketkende istegen çumbsy tuvraly partiya uymnyñ aldında esep vevyvdi mindetim der sanamaqan. Osy sajaqtı Potrebsojuz çandyndaqy vastavys uym partorgysy Çandyqulyp, «Ijgilik» qalqozyndaqy partorgy Salyqvajyp, «Ajojy-çaldaqy» — Nurpejisip 36-çy volj çumystarynan ec bir esep vermegen.

Partijanıñ uvstavyn vuzuvçylyq paktylar da az emes, «Nura-Taldy» sarqozyndaqy partiya uym, partiyaqa kirem der, aryz vevyvcilerdin aryzyn toptap qaraqan, munda partiyaqa ötem devcilerdin materijaldaryn, qyzmeti çenindegi minezdemesin, әnketsiz qarap, qavyldej bergen. Ondaqy partkom sekretary Vodamerskiy, partiyaqa ötyvcilerge kepildemeni сыrttan çazdyгыр vevyv syjaqtı soraqylyqtardy da istegen.

Ortalyq komijettin sonqy plenuvnyñ qavlysy — sөz çoq, varlyq uymnyñ çumbsyn Stalindik Konstijutsijaqa vejimder, çyrgizyvdi mindetter otyr. Konstijutsijanıñ әr puvnktterin vulçytraj çyzege asyruvda, bizdin partiya uymdarı әr kommuvis, öziniñ vascylyq, avangarttyq rolin kәsete vevyvi kerektiligi plenuv qavlysynda asyq öte ajqyn ajtyldy.

Bizdin Rajkom sostavında 35/36-çyldary koortatsyja çoly men ötkender de volmaj qalqan çoq. 36-çylyñ bir-nese vujro myceleri tek plenuvda çaña vekitildi. Avpartkom vujrosyna bir myse, bir kandiјdat osy retten ötti.

Kej bir partiya uymdarynyñ çalan çaryvacylyq çumbsy men ajnalysyp, partiya çumbsyn umytqandyqyna «Nura-Taldy», «Qyzy-Tav» sarqozdaryndaqy partkomder mysal vola alady. «Nura-Taldy» sarqozyndaqy partkom sekretary Vodamerskiydin, partiya çumbsyna mejlince nem qurajdy, qarajtyndyqyna çoqarqy ajtylqan paktilderdin özi aq çetkilikti. Onysyn «Qyzy-Tav» sarqozynda da partijanıñ sajasij көpçilik çumstary oјdaqydej çyrgizilmej keledi. Ondaqy partkom Sekretary Ordavajyp çoldas öziniñ kypvekyngi çumbsynyñ salmaqyn, çaryvacylyq çumbsyna avdaryp keledi, vul көvi-

nese sarqoz derektirinin mindetin atqaradь. Al partiya sajasat çumьsьn partiya vuqarasьnьn avangarttьq rəlin kətere oтьrьp çyrgizvej, tek əkimcilik çoiь menen çyrgizgen.

Ortalьq Komijtetinь sonьqь plenuvьmьnьn qavlyсь, vizdin varlyьq çumьsьmьzda is programь, partiya uьmьmьnьn qoloqa ustajtьn ylken quralь. Bul sьjaqtь tarьjьqьj dokummenti vulьctraj orьndaj oтьrьp, çumьsьmьzdaoь volьp kelgen qatelikterdi tez tyzetyvge varьnca kyc çumsavьmьz kerek. Qazьrde avdanьmьzdaoь partijada var çana partijada çoq volceviktgerge plenuvьm qavlyсьn tolyьq çetkizyv çana uьndьruv çumьsьna erekce kənil vəlip oтьrmьz. Plenuvьm qavlyсьn alyсь men avpartkom vujrosьnda, ol qavlyсьn partiya kərciligine çetkizyv saralarьn velgiledikь. Vujro myceleri men avdandьq aktijpter tygel avьl, qalqozqa çiverildi. Avdan ortalyьqьndaoь vastavьc uьmdarda çana keckij partiya-sovet mektevinde plenuvьm qavlyсь talqьlanьp, kommunisterge tysindirilyvde.

Marttьn 19 kьni partiya-komsomol aktijpterinin çьjnalyсьnda plenuvьm qavlyсь çana talqьlandь.

Plenuvьm qavlyсьn talqьlar, yjrenyv, iske asьruv ystinde, partiya orьndarьnьn sajlavьna kirisyvde əz ara sьnoqa keq əris vere oтьrьp, çoqarьda ajtьloqan sьjaqtь kəp kemcilikterdi asьp çatьrmьz. Avdandьq partiya uьmdarь varlyьq kommunister volьp plenuvьm qavlyсьn kyndelik çumьsьna programma ete oтьrьp, osь vaqьtqa dejingi volьp kelgen kemcilik, qatelikterdi tyzevge, syjtir qalyьn vuqaranь Stalindik Konstitutsijanь iske asьruv, kyresine çumьldьruvoqa var kycti, volceviktik çigerdi çumsav,—en vastь mindet volьp sanaladь.

ӨТӨРПӨРГӨНІР ІКЕМБАІ.

ВК(в)Р-ның Маңауыстау авдандық
комитетінің секретарь

Partijaqa adam aluv çumьsьndaoь aloqacьqь təçirjiveler

ВК(в)Р-ның Ортальq Komijtetininь 36-çьloь 29-sentəvirdegi çana 21-əktəvirdegi qavlylarь voьnca, varlyьq partiya uьmdarьnda partiyaqa çaңadan kisi aluv çumьsь vastaldь.

Ortalьq Partija Komijtetininь vul qavlylarьnda partiyaqa kisi aluvdaoь bir qatar partiya uьmdarьnьn kemcilik, qatalьqtarь kərsetilip, ol kemcilikterden, qatalьqtardan partiya uьmdarьn aldьn-ala saqtandьrqa volatьn.

Bul çənde ВК(в)Р ньн Маңауыстау авдандық комитети ne istedi?

Avdandaoь partiya uьmdarьna aldь men Ortalyьq partiya Komijtetininь maңьzdy qavlyсьn çete uьndьruvoqa asa kənil vəlindi. Bul məsele çajьnda partiya uьmdarьnьn 24 çerde çьjnalyсь ətkizilip, avdandaoь kommunisterdin varlyьq tygel qatьstьrlyьdь. Munьn ystine avdan kəlemindegi partorglardьn rajkom çanьnda arnavly məçilisi saqьrlyьp ətti. Partijaqa çaңadan kisi aluvda asьqьstьq, ja ystirttik qьlyqtarqa çol vernev ycin, avdandьq partiya komijtetini varlyьq partiya uьmdarьna arnavly nusqav verdi. Dekəvir ajьnьn ajaqьnda partiyaqa ətyv tuvralь arьzdar tyse vastadь. Aloqacьqь arьz veruvçilerdi partiya qatarьna ətkizyvde, vastavьc partiya uьmdarьnьn bir qatarьnda tolyьp çatqa kemcilikter voldь. Ol uьmdar, ВК(в)Р Ортальq Komijtetininь qavlyсьnda kərsetilgen naqtь nusqavlardь çete tysinbegen. Partijaqa adam aluv çənindegi partiya ustavьnьn ereçelerin əvden uьpvaqan.

Avdandьq partiya komijtetininь çanьndaoь vastavьc partiya uьmь

partija kandidatъ Muqamvetip Tolevajdъ mycelikke өtkizerde, materijalъn durъs тексеріп qaramaqan. Әnket qaqazdardъ toltъruvda, kepildemeni берyvde minezdeme qaqazdarъnda toльp қатqan кемcilikter, uқыpsъздъq-tar varъoь аjqьndalъp, өkriktik partija komijteti Muqamvetipti mycelikke өtkizyv çөnindegі avdandъq partija komijtetinin materijalъn qajta qaravoя qajъrdъ.

Muqamvetiptin mycelikke өtyvdegi materijalъnda qandaj кемcilikter bolqan: Kandidattan mycelikke өtyv ycin kepildemesinin çeke kepildik qaqazъ, çumъs istep çyrgen çerinen alqan minezdemesi (otъъbъ), vastavъc partija uъmъnъn mәçilis qatъnъn көcirmesi volmaqan.

Qъnuvar-reviral ajlarъnda partija qatarъna өtyvge 4 kandidat, 4 tilektes, 1 komsomolis arъz verdi. Kandidattъn ekevi partija myceligine, tilektes pen komsomolstan ekev partija kandidattъoьna өtti. Qalqandarъ partijaqa өtyvge dajarъoь kem volqandъqtan çana dokuymentteri durъs tyzetilmegendikten kejinge qaldъryldъ.

Mъsalъ: Balъq-tiresi çanъndaoь partija uъmъ tilektes Roginip çoldastъ partija kandidattъoьna өtkizerde materijalъn çete тексерmej, qalaj bolsa solaj partijaqa ala salqan. Roginiptin materijalъ vastavъc partija uъmъnъn çьjalъsъnda qaralqanda, kepildeme берyvci 4 kommunistin birevi qatnasraqan. Çumъs istep çyrgen çerinen minezdemesi (otъpъ), kepildeme берyvçilerdin өз aldъna çeke kepildik qaqazъ volmaqan. Mine bul кемcilikterdi avdandъq partija komijtetinin vujrosъ qarap, vastavъc uъmъnъn өзine atap көrsetip, materijalъn kejin qajъrdъ.

Ekinci: «Mavъnъ» Balъq-zavъtъnъn çanъndaoь partija uъmъnda tilektes Caqajpъrtъ partija kandidattъoьna өtkizerde Roginiptiki sьjaqtъ materijalъn qalaj bolsa solaj toltъpъ çivere salqan. Caqajpъrtъn әnketinen vasqa materijaldъn varъoь qara qarъndac pen çazъpъ toltъpъlqan. Yc kepildeme берyvçinin ekevi әnketke qolъn qojъp, ycincisi qol qojmaqan, olardъn өз aldъna kepildik qatъ çoq. Çumъs istejitin çerinen otъъbъ volmaqan. Vastavъc partija uъmъnъn mәçilis qatъnъn көcirmesi materijal men birge tirkelmegen. Әrijne, bul sьjaqtъ partijaqa өtetin adamъnъn dokuymentine çavarsъz qaraqandъq, bul sьjaqtъ dokuyment pen partija qatarъna adamъnъn aluvoya volmajdъ. Sondъqtan avdandъq partija komijteti Caqajpъrtъn materijalъn vekitrej vastavъc uъmoяa kerі qajъrdъ.

Ycinci: Eralijip atъndaoь valъq zavъtъnъn çanъndaoь partorgi yc kisinin arъzъn bir çьjъbъsta qarap, ic bir naqtъ тексерyvсiz, dajъndъqsъz partijaqa өtkize salqan. Bul өtken adamdardъ çeke alatъn bolsaq mъnadaj:

Qoçanpъrtъn әnketindegi ves kepildemecinin ekevi, өkriktik partija komijtetinin propagandisi Luqpanъ çoldas pen partorgi Amanepesip, birinin ornъna biri avъstъpъp qol qojqan. Munda çoqarъdaoь eki çoldastiki sьjaqtъ kepildik qat minezdemesi, çьjalъs protokolъnъn көcirmeleri çoq. Partija kandidatъ Çoldaspajpъrtъn da kepildik qatъ, minezdemesi, mәçilis qat көcirmesi volmaqan. Tilektes Tolъbekiptin әnketten vasqa materijaldarъ qara qarъndac pen qalaj bolsa solaj toltъpъla albqan. Munъn da çumъs ornъnan alqan minezdemesi, kepildik qattarъ, mәçilis qat көcirmeleri çoq. Ycevinia partija çьjalъsъnъn mәçilis qatъ tygeli men bir aq tirkelip çiberilgen. Mәçilis qatta kepildemecilerdin tygel qatnasqan-qatnaspaqanъn aьq көrsetilmegen. Partijaqa өtyvcilerge verilgen surav çana kepildemecilerdin, taoь vasqalardъn sөjlegen sөzderi çazылmaqan, sondъqtan avdandъq partija komijteti bul ycevinin de materijalъn kerі qajъpъ, mundaj кемcilikti vudan vъlajoь çerde qajtalamav kerекtigin partorgiler men avpartkom nusqavçylarъna qattъ eskertip tapsъradъ.

Partijaqa çanadan kisi aluv çөnindegі bir qatar кемciliktin ekinci bir tyri, kepildik берyvçilerdin partija uvstavъ voъnca өзderinin çavаркerciligin umъtqandъoь volъp көrinedi. Mъsalъ:—«Eralijip» valъq-zavъtъndaoь

partija uьmьnda kandidattan mycelikke, tilektesten kandidattьqqa өtken uc adamьn ucевine de Gorijir Ökrucьkomьnьn Maңoьstav avdanьndaqь ctattь propagandisi Luqraьp çoldas kepildeme bergен. Luqraьp çoldas 1920-çьldan partija mycesi, kepildeme берyв çөninde partija uvstavьndaqь çavarkercilikti әvden viledi. Sajasiь vilim çaқьnan savattь. Solaj völa tur-sada, ol vul çөnde partija uvstavьna çatrajьn, partijanьn nusqavlarьn көrine vurmajьn is-ister oьr. Cьnьnda Luqraьp çoldas ol uc çoldastь qacannan veri viledi деп surav qojsaq, 37-çьль qьnuvar ajьnan veri qaraj qana viletin көrinedi. Uьtkeni Luqraьp vul zavьtqa 37-çьль qьnuvarda kelip qьzmet isteь bastadь.

Bular men eki-aq iret çolьqьsьp, at uьsti tanьs volqan. Vul kepildemeni берip oьroqan adamьn өzi kepildeme bergен adamdarьnьn qьzmeti çaқьnan, ijdeja sajasattьq vilimi çaқьnan partijaqa, sovet ykimetine çantәni men verilip istevi çaқьnan ic nәse vilmejdі, әjtevir tәvir çigitter qoj деп kepildeme vere salqan. Mine, vul çaқdaj Luqraьp çoldastьn partija uvstavьn көrine vurmalaqandьqь volьp tavьladь. Әrijne, kepildeme берip oьroqan adamь tap dusraьn, qalьq çavь emes-aq cьqar, çirtcьльq aldьnda vedeldi, өзderin tanьtqan adamdar-aq cьqar, vьlaj sьrtьnan qaraoqanda әvden sьrajь çigitter-aq cьqar. Biraq partijanьn uvstavь voььnca sol adamь çete тексерip, varьq çaқьnan әvden zertter vilьv kepildeme берyvcinің çavarkerciligine çatatьn çumьs. Vul çavarkercilikti Luqraьp çoldas mylde umьtqan.

Sol Luqraьp çoldastьn kepildeme берip oьroqan adamьnьn biri tilektes Tolьbekip çoldas. Cьnьnda Tolьbekip kim? Tolьbekip, avьl sovettin predsdatili, 34-çьldan partijaqa tilektes өзiniң qьzmetin tijisince ister keledi, biraq partijaqa өtyvge sajasij çaқьnan daьndьqь әli çetkiliksiz. Sol tilektester qatarьnda volqannan veri avdandьq partija komijteti men birde-bir vajlanьsь volmaqan. Öz veti men vilimin көterьvge ic bir tьrs-raqan, avdandьq partija komijtetiniң nusqavcьlarь men kьnve-kьn vajlanьs çasar oьrmaqan. Әrijne onьn ister çyrgen qьzmetinde de kejingi әzirde bir talaj kemcilikteri көrinip oьr. Mәselen, qьsqa qarьsь mal azьqьn toьq daьndap aluvda, qalqozdarda cөp qorьn uьmьdastьruьvda Tolьbekip çoldas tyk çumьs istemegen, vul çөndegi өзiniң vascьльqьn mylde umьtqan, sonьn saldarьnan «Eralijir», sovetinің qaravьndaqь qalqoz, seriktikterdiң maldarь qьs icinde cөpsiz ic tastap, maldьn vasь bir qatar kemip qalьp oьr. Tolьbekiptin vul kemcilikterin kepildeme берyvcі, Luqraьp vaqьtьnda көmmegen. Ol kepildeme берip oьroqan adamьn çete tanьp vilmeген, syjtip, çavarsьzdьqqa salьnoqan. Mundaj adamь тексерmej, qьzmet çaқьnan volьsьn, ijdejalьq vilim çaқьnan volьsьn, — varьq çaқьnan zertter vilmej, partija qatarьna өtkizьvge ec-bir volmajdь. Kepildeme берip oьroqan adamьn vul çөndegi çavarsьzdьqьn qattь sьnar, qatalьqьn veti-ne vasьp көrsetьv керек.

20-reviralda volьp өtken avdandьq partorgьlar çьjnalsьsьnda Luqraьp çoldastьn vul kemcilikteri өз-ara sьn retinde acьp ajьldь. Luqraьp çoldas өзiniң kemcilikterin moььna alьp, vudan vьlaj tyzetyvdiң omьna, өзін aqtaqьsь keledi. Vul çaқdajdьn varьqь kepildeme берyв çөnindegi kemcilikterdi, tysinvevcilikterdi, çavarsьzdьqь partija uvstavьn vuzьvcьльqь — varьqьnda kezinde көre vilip, qattь soqьqь берip oьruvdь керек qьladь. Sondьqtan avdandьq partija komijteti dekәvir, qьnuvar, revral ajlarьnda avdan көlemінде mycelikke өtyvge tysken 4 kandidattьn ekevin qana, partija kandidattьna өtyvge arьz bergен 4 tilektes pen bir komso-molestin ekevin qana partija qatarьna aldь. Qalqandarьn çoqarьdaqь ajьloqan severter men partijaqa өtkizvej kejinge qaldьrьp oьr.

Vul көringen kemcilikterdiң varьqь avdandaqь partija uьmьdarьnьn aldaqь isteьtin çumьstarьna ylken savaq voldь. Osь kemcilikterdi atar көr-

sete otýrýp, barlyq bastavýs uýmda avpartkom naqtý nusqavlar verdi. Bul kemciliklerden, bastavýs uýmdardý aldýn ala saqtandyrýp otýr. Aldaýq vaqýtta partiýaqa adam aluv çenindegi BK(В)Р Ortalyq Komijtetiniñ nusqavyn bulçýtraj iske asýruvymyz kerek. Bul çendegi asýqýstýq, ystirt qaravсылыqqa, çavapsыздыqqa es-bir çoi vermevimiz kerek. Partiýaqa adam aluvda әlde bolsyn volseviktik qýraqыlyqtý varýnca kýsejtip, dajarlyq kem adamdardýn partiýaqa etyvge әli volmajtýndýqyn, partiýaqa etetinderdiñ dokummentterin varlyq çaqýnan durýstar çazyluvyn qamtamasыз etyvge әr-bir kommunis — әr bir bastavýs uýmdar etý çavartý tyrde, kirisuv kerek volady. Bul rette partiýamызdýn uvstavyn bulçýtraj partiýa әmiriniñ bulçýmastañ berik negizine ajnaldýrýp, kypve-kýngi isimizde naqtý nusqav ete vilyvimiz kerek. Ete vastý mindettiñ biri, bul rette partiýaqa etetinderdiñ arasýnda sajasij tәrvije çumьsyn, Marksizm-Leninizm ijdejasyn tereñ tysindiruv çumьsyn, әsirese Stalindik çana Konstijtutsija negizi men çumьs çyrgizyvge çana mindetterimizdi tolyq çyzege asýruv kerektigin varlyq uýmdardýn aldýna qattý volsevikkese qoja vilyv volyp tabylady.

S. QACQYMBEKIP
S. ÇAQYRYP

Qaýrat avpartkomь

Bizdiñ çumьsýmьz

Qaýrat avdanьnda partiýa kәrcilik-tәrvije çumьsýnyn nasarlyqyn eske alyp, partiýa çumьsyn en çoqarqý satýqa kәteruv maqsatý men etken çыь. Otkelik partiýa komijteti Qaýrat partiýa uýmьnyn vasсылыqyn çaңartqan volatyn. Avdan kәleminde 12 bastavýs partiýa uýmь var. Barlyq kommunis 120, onyn 55 si partiýa kandijdatý. Avdandaqý partorgыlar, rajkom nusqavсылar, propagandister qýsqa vaqýttý partiýa kuvsterinen oqýrсылыq. Әr kommunistin sajasij çana çalpy bilim kәteryvde de bir talaj çumьstar istedi. Avdandyq partiýa komijteti bir çarým-ekü ajlyq kuvster asyp keledi. Savattý, çala savattý kommunisterdin vәrin de sol qýsqa vaqýttý kәristerden oqýrсылыq. Qazыр avdan kәleminde әli de bolsa ekü savatsыз kommunis, 7 çala savattý kommunis var. Tajav vaqýtta avpartkom bul kommunisterdi tygel savattandyrýp-сыларmaqсы.

Avdan kәleminde 13 propagandis, 3 ygitci var. Bulardyn varlyq da avpartkom vijrosýnda belgilenip etti. Bular men avpartkom çanьnda yzvej çumьs çyrip otýradý. Konsultatsija, semijnarlar uýmdastýryldý. 15 kыndik mәçilister saqýrýp, bul mәçilisterde kәvine sovetterdiñ tetence VIII sijeziñn materijaldar çana BK(В)Р nyn Ortalyq Komijtetiniñ 36-сылыq 29-sentәvirdegi, 21-әktәvirdegi qavlylar, talqylanyp, ken tysindirilip otýryldý. Avdandyq partiýa komijteti tek çana Konstijtutsija materijalьna partiýa uýmdarьnda oqýrсылыq talqylar çana qojqan çoq. Ete-mәte qalyn qalqozсылar çirtсылыqynyn arasýnda tysindiryvge, solarqa çete uqyndyruvqa kәnil vәldi.

Çeke uvçaskelerdegi partiýa çumьstarьnan mәselen Aqtoqajdy aluvqa volady. Bul uvçaskede 3 bastavýs partiýa uýmь, bir çara kommunis var. Oj uýmda 30 kommunis, 24 tilektes turady. Terrijtorijasyna: Kijrop, Aqtoqaj, Çamç sovetterindegi 21 qalqoz qarajdy.

Partiýa uýmdarьnda viryn çumьs plan volmaj kelse, kәzir әr bir kvartalqa plan çasalyp, çumьs sol plan vojьnca çyredi.

Viryn partiýa сылыстар 2-3 ajda bir çana etkizilip kelse, kәzir partiýa kыnderinde çana kezekten тьs сылыстар saqýrýp otýrylady.

Bastavýs uýmdardyn сыналыстарьnda komsomol, совет, qalqoz, koo-

peratip, әjelder тақь басқа қоқам ијьмдарының басқаруысыларының ваяндамалары тыңдалыр, кунделикти истериндеги кемциликтерин қојувды, çумьстарың қақсартуудың нақты саралары белгиленип отырады. Бул ијьмдарда партија басшылары кысейтув мақсаты мен әр қажыларына коммунисты вөлинир қојылаң. Коммунистеримиз партија сьжылыстарының коммунистерге волсевиктик тәрвие берув мектеви екенин билір келеди.

Бурың авданьмьзда коммунистердин само-отcottарың тыңдав деген волмај кельсе, кәзир бул çумьс практиккаға кйре вастады. Ус ваставьс ијьмнан 9 коммунистын само-отcottың тыңдалды. Само-отcottың коммунистеримизге волсевиктик тәрвие берип, олардың вельсендилгин, ијдеја-саясаттық дәрежелерин көтерувде көмеги зор екендиги ис çызинде анықталды.

Қалқоздардың қоныстанвақандықын, вьтыраңқылықын еске алыр, ус çерде әр ајдың 2, 14, 15-и кундеринде кандидаттар мектевиниң савақты өтир отырады. Оларда 9 партија мүчеси, 16 кандидат, 24 тилекте, 10 комсомол оқыды. Осының арқасында кандидат мектевинде оқувьс қолдастар едәвир саясий вилим алыр қалды.

Саватсьздаг усин авдан орталықнан райком әдеји саватсьздық қојув мектевин асыр отыр. «Умит» қалқозындақтық дара коммунисты Рақажирке тийисти тасырмалар берилир турады.

Авдан көлеминдеги коммунистердин вилим дәрежелерине қарай еки категорияға вөлир авдан орталықнан ајына 10 кундик куврис асылыр еди. Әзирги өткизилген ус ирет 10 кун оқувға биздин ус ваставьс партија ијьмьнан 15 коммунисты оқыды. Бул кувристе: партија тарықты, увстар-программа, СССР дың çаңа конститутсиясы мен советтердин VIII Сийезиндеги Сталин қолдастың ваяндамасы, қақтыгария, ана тили оқылады. Кувристе оқықандар вурьноқысына қарақанда, вилим дәрежесин едәвир көтерип, кун санар өсир варады.

1936-çылдың март ајында бир де тилекте қоқ еди: Қазир 3 ваставьс ијьмда 24 тилекте вай. Тилектестер қатарына ВК(В)Р ның уставында көрсетилген талаптарға сәйкес адамдар қана алынды: мал сарувасылыларының стақыпырсысы ордени Қосақаныр, Алдабергенип тақты сол сьжақтылар. Тилектестеримиз партијаң асық сьжылыстарына партија савақтарына тегис қатынасыр отырады. Оларға партијаң қавлы қарарлары тьсиндиллип, тийисти волсевиктик тәрвие берилир келеди.

1-Нојавирден вастар партијаға çаңадан мүчсе, кандидаттар ала ваставувралы Орталық Партија Комийтетиниң қавлысы çаңа сол қавлыны кей-бир партија орындарының вурмалақандықты тувралы 21/Х-деги қавлысы ваставьс партија ијьмдарында кен тырде талқыланыр, коммунистерге çете тьсиндиллиди. Партијаға мүчсе алууда усқалақтық, асықтықты қылмај, қаж қақтынан воіса да çете тексерип партија мүчелигиниң атына лайқты адамдарды ириктер алув керек екендиги зор мьнетимиздин биринен саналады. Соны мен қатар тилекте комсомолистерди партијаға даярлав çумьсың вурьноқыдан да кысейтув усин алдақты кунде бир талај çумьстар истемекпиз.

Партија «сарувасылы»на ерексе көңил вөлув нәтижесинде бир қатар ондалыр, çолоға қојлды. Бурың елевсиз çурген бир-нече коммунистымыз тавьлыр çумьсқа тартылды.

Осы секилди истелген бир сьрыға çумьстар вола турса да, кемцилигимиз қоқ емес. Партија оқувь вақтында өткен мен, оның сарасы көңилдегидеј вола қојылаң қоқ. Ақтықай увсакесиндеги райкомның статы пропагандиси Ақтамбайыр, алыстақты ваставьс ијьмдарда волмај, авдан васында көр вақтың өткизип келди.

Алдақты кунде мундај салақтықты қојыр, саясий оқув çумьсың ајықса қола алув керек. Әр бир ујьрмелер мен саясий оқув мектептеринде оқув программаның қалај орындалыр отыраңың çаңа коммунистердин оқувының қансалық екенин тексерип отырув керек. Коммунистердин ијдеја-саясаттық

bilimderin köterip, olardıñ taptıq qırğaqıyın, avangarttıq rolin arttıruvda naqtı çumьstar, istev kerek.

Tilektester men komsomoldar, әsirese әjelder arasındaqь sajasьj — tәrbije çumьstarь әli de volsa çetkilikti emes.

Çeke kommunisterge tapsьrmalar verilgen men, olardıñ sonь qalaj orьndar çurgendigin partorgiler vaqьtında tekserip otьruvqa daqьdalanva- qan. Kommunisterge ynemi tapsьrmalar verip, solardıñ is çyzinde qalaj orьndalqaьn partiya uьmdastьruvсыларь udajь vaqьlar otьruvlarь kerek.

Kej bir vastavьc partiya uьmdarь partiya çьjьbьstarьn kommunisterdi tәrbijelejtin mektep etyv çәninde kәnildegidej is isteј almaј keldi. Partiya uьmdastьruvсыларь çьjnaьstьn kьn tәrtivin kommunisterge toьq qavarlan- dьruv men, kommunisterdiñ qaralqaьn mәselelerdi ojdaqьdaj talqьlar cecә aluvьn qamtamasьz etyvge çaqьdaj tuvqьzuvlarь kerek. Çьjьbьstarda alьn- qaьn qavьlarьn is çyzinde orьndaluvьn ynemi tekserip otьruvqa daqьdala- nuv kerek.

Kezektegi zor mindetimizdiñ biri çaqьnda voьp әtken Ortalьq Partiya Komijtetiniñ Plenuvminiñ qavьbьn kommunisterge çete tysindiryv, çana sol qavьbь vulçьtraj orьndav, partiya icindegi demokratijaьq sentralizm- di vuzuvсыьq ren kyrese otьrьp, SSSR dьn Konstijtutsijasьnьn qavьlda- nuv nәtijәsindegi ulь өзgeristerge әvden saj voьp çumьc çurgize vilyv, bul çumьsta kommunisterdiñ avangarttıq rolin qamtamasьz etyv mindet- terin vulçьtraj is çyzinde orьndav voьp tavьladь.

KENÇEBEKOP A.

(Өктәбр авдандық партија
комитетиниң пропагандист)

Оқуудың сапасы көздәлсин

Коммунистердин саясий саватсыздығын мылде çојыр, çалр билмдерин көтерув үсин авдан көлеминде 15 çерден партија мектеви ујымдасыр, 134 адам оқууға тартылды, булардың 81-и партија мүчеси, 53-и кандидат. Оқуу қыстың басынан вери çасалған программа војынса уздиксиз çырып келеди. Оқуудың меңгилі мен тоқтавсыз çырувине пропагандистер семинарларының кезинде дүрбс ујымдастырылып, авдандық партија комитетиниң çете көңил авдарувы север болды.

Булardan басқа авдандық оғандарда истејтин коммунистердин çалр саясий билimin көтерув үсин авдандық партија комитетиниң қасынан кекки партија оқууы ујымдасыр, 29 адам оқууға тартылды. Оқуу ојдақардај қақсы çырып келеди. Әриңе, партија оқууының çумысы тек ујымдасув мен қана, оқуудың çыруви мен қана тынбайды, ең басты бир мәседе оқуушылардың сабақты үлгиріп, тереңдеј саясий билim алуында. Партија оқууының сапалы болуы, пропагандистер өз mindetin әвден билip, өтетин сабаққа кун бурғын қақсы дайындық пен келип, тындаушыларға уқымды тил мен терең тусиндире билувине вайлансты болса, екinci қаққан çеке коммунистеримиздин өздері де билimin көтерувге вар çигерин салыр, сабаққа узвеј қатынасыр, көрсетилген китар қуралдарды тыгел оқыр, толық дайындық çасай билувине вайлансты. Bizдегі коммунистер негизинде вәри де әвден сабаққа ынталы, қалмай даярланыр қатынасувға тырысады.

Мунь мен қават әли де болса саясий оқуудың кун ве-кунги тартырыстағына өзиниң саясий билimin көтерувге салқын, çаварсыз қарайтын коммунистер де çоқ емес. Мысалы: «Уйкен ақас» қалқозының қабындағы вастауыс ујымның партија тартық мектевинде оқытын Сатылғанов Н. çолдас сабаққа ес бир қақсы даярланған емес. Басқа çаруалардан қолым тиймејди, вугин дайындамай қалдым деп берген сұраққа çаварты қысқа қайтыр, арқань кенге салыр отыра веведи.

Бул çолдасты вастауыс ујым тәртіпке сақтыр отыр. Тегі саясий сабақтың çалр ујымдасыр çырувине көңил вөлу мен тынбай, оқуудың сапасына әр бир коммунистин verilgen теманы тереңдеј оқыр, даярланыр, пақты билim алуына қатты көңил вөлувимиз керек.

МЫНÇАНОР

(„Çet“ -et-syt сарқозының
partkom секретары)

Бир çағым çылдық совет-партија мектеви ујымдасты

Çet авданьна (Қарақанды облысы) қарайтын «Çet» et-syt сарқозының қабындағы партија комитети коммунистердин çалр саясий билмдерин көтерув үсин бир çағым çылдық кекки совет-партија мектевин ујымдастырды. Оқуу осы çылдың бирinci қынуағынан васталды. Оқууға тартылған 12

adam, onıñ çetevi kommunist—qalqandar komsomolister. Oquv programam voynıca aýna 10 ret, (kynine 4 saqat) çyrgizilgende, bir çarým ıyl-dın (ne var 840 saqattın) icinde partiya tarıyq, qoqam tanuv, çalrı bilim veretin pänderdiñ bir necevin negizinen ötrek. Alqacq ötken eki aýdın oquv taçirıvesine qaraqanda, kommunisterdin çalrı sajasij bilimderin köterıv çumıyında edavir natiçe var. Qyzmetker çetistirıv, kadr dajındav çoninde bir çarým ıylıq sovet partiya mektevin uýmdayruv-dın sarqoz-öndiris öyndaında zor maıyız var. Çoqarq öyndaıdan qyzmetker surar, qol quvsıyır qarar öyra verıvdi qoıyır, ösı sıyaqtı iri carıvacsıyq öyndaıdın qasınan kadr dajındav, olardıñ bilimderin köte-retin tyrlı mektep, kuvıstar ıııy uýmdayatın voluv kerek.

MEJIRQANOP E.

(Tarvataj avdanı)

Partiya oquvına dajarlanır kelemiz

Men «Tendik» qalqoz çanıdaıy partiya uýmıñın propagandısimin. Bizdin negizgi oqıtın savaqımyz İngyloptın «sajasij savatı». Kızir stalindik Konstııtutsıyan çana sovetterdin Totence VIII sıjezindegi Stalin çoldastın vajandamasın oqır çatırmyz.

Kelesi savaqta ötiletin temanı aldın men özim oqır sııamın. Oqı-çanımdı çazamın. Syıtır, savaqtı ıındavcsılarqa tolyq uıyındıra sıjlejmin. Konspekti çaza vilmeitin çoldastarqa kömektesemin. ıındavcsılar savaqqa tolyq dajarlanır keledi. Oquvcılar gazet, çornaldı tegis oqııdı. Men özim ökelik qazaqca gazet, çornaldar men birge «Pravda» gazetinde aldırır oqıtın.

АЈҚЫНВАЈЫР

(Сыңқыstav avdандық partiya komıttetinin nusqavcsıy)

Partıyanıñ uvstar programın çete yjrenelik

Qısqı partiya oquvına vajlanıstı ar bir kommunister partıyanıñ uvstar, programın çete yjrenıvi men iske çıraqılyqın arttırıv qacet. Carıvacsıyq öyndaıda isteitin keı bir kommunister partiya ömirinen alıstar, tek carıvacsıyq çumıyına qana ınta-pejili men verilir ketedi. Bir çadınan carıvacsıyq çumıyına ınta-pejili men verilir, istegeni ondı-aq is, al sonı men birge partiya ömirinen alıstav öte zıjandı. Bul sıyaqtı sınarçaqtılyqqa salınqan kommunister partiya dokuymentin tekseryv, avıstıruv ıstinde ar çerden kezdesti. «Çana arna» mal seriktiginin partiya uýmındaıy kommunister bir ıııqaj carıvacsıyq çumıyına ajnaluv men partiya çumıyınan qol yzgen. Kommunist Cetkijn taqı vasqalar partiya çıjnalıyına uc tört ret seveysiz qatıspaqan. Ösı sıyaqtı kemcilikter kövine avdan ortalıqınan calqaj keı bir avıldaıda көр kezdesedi. Bul, arıjne, onday uýmdaydaıy kommunisterdin partiya prinsivinin, uvstar progırtmıñın negizine tysinbegendigi. Munday kemcilikterdi qısqı oquv ıstinde aldın men çojuv kerek.

DILMANOP

(Тавыл авдан аткомьльн
сапындағы партиогь).

Tilektesterdiñ samootcotь

Тавыл аватком сапындағы партија ижмьльн сымьсь партија докувментин авьстьроқаннан кейин тызелир қақсара vastадь. Ужьмдағы 8 коммунистин бeseви партија тарьжы кривчоғьнда, қалқань кандидат грувппасында оқыды. Ајсарақор сыјақты сала қат таньжтын коммувнис кәзир savатын асыр қана саясий bilimдерин көтерди. Коммувнистердин алды 50-60 сомдық газет-жорналға қазьльр; күнделик воьль қатқан саясат пен таньсьр отьрадь. Ужьмньн қасақан икки сымьсь қоспарь воьльнса сыжальсь саясий савақ вақы-тында өтир отьрадь. Сыжальстарда партија мысе кандидаттардын samootcotь-тын тындав мен қатар, tilektesterдин де samootcotь тындаьльр отьрыладь қана ilgerigi өткен сыжальсь қавльсьльн оғьндалуь мен коммувнистерге берилген nagрузканы оғьндалуь тексерилир отьрыладь.

TENBAJЬP Q.

(Тарвақатај авдань, Tendik
қалқозьндағы партиогь).

Partija dokuymentine иқыртыльқ

Bizdin Маңьғық советиндегі «Tendik» қалқозьльн партија ижмьль, партија сымьсьльн, — партија докuymentтерин дурьсь сақтавдан vastадь. Ужьмдағы 12 коммунистин (мыcesi 7, кандидать 5), партидокувменттери, сыжальсь-тын мәчилис қаттарь, ижмьльн тырли план қақаздарь, рајкомнан келген қурьжа қатынастар тыгели мен берик қәсикте volадь.

Partija оқувь узвей аьнда 6 retten өтир келеди. Коммувнистердин бәги savаты, өздерине керекти газет жорналды тыгел алдыр турадь. Партија ижмьль воьль кәзир қатты қолға алқан мәseлемиз, — қалқозьльлардын тыгел savатыздьғын қојув мәselesi воьль отьр. Буl mindetti 37-сыдын icinde булсытрај оғьндар сықатьз.

AQЬCАНЬP

(Qьзы—туь авдандьқ партија ко-
митетиниң статы propagandийси)

Propagandijs bilimdi bolsьn

Sol tystik Qazaқьстан овкомьльн пленумьльн қавльсь воьльнса, Qьзы-туь vданындағы партија оқувьльн кривчоктарь өзгертилир, коммувнистердин bilimine қарај 4 партија тарьжыльн қана 4 çerde саясий savat ақыс кривчоктарь ижьмдастығыды. Мунан vasқа 6 çerдегі дара коммувнистер пусқавсьлар мен propagandийстер арқыль тапсырма альр отьрадь. Авьлдағы bilimi төмен коммувнистерге арнальр ус аьльқ мектер асьды, мунда 33 коммувнис оқыды. Будан vasқа сыл қарьмдық партијаның кески мектевинде 23 коммувнис оқыды. Әр бир кривчоктарды bilimi қақсы коммувнистер vas-қарады. Propagandijs bilimdi, даярльғы мол volса, оқувсьларға савақты

səzsiz çaqş bilgizedi. Keçki mektepte oqıjın avdan ortalıqındaq keç bir kommunisternin arasında bilimderi tōmen bolsa da, özimiz vilemiz der, oquvqa qatnasraj qalır çyretinderi de az emes. Endigi çerde bul sьqьldь kemcilikti çojuvьmьz kerek.

ӘВУҮТӘЛІРОР МУТАЛЛАР

(Көксетав авдандық партия комитетинің нұсқавсы).

Kemcilikti tez çojuv kerek

Көксетав авдандық партия комитетинің çанынан, коммунистердин bilimін көтерув үсин, әр қажсыс қы çарьмдық оғь-қазар тилинде еки мектер иьмдастьрылған еди, мундақь қазарға арналған мектептин çумьсь әли çолға қойлмај кeledi, буған север алды мен оқувсылардын өздері саваққа тольқ қатнаспай çана саваққа даярланбай келетини bolsa, екinciden, авдандық партия комитетинің болған статы propagандийси Rystemортьн, оқувды mezgili мен өtkizip отьрмақандьрынан voldь.

Оқув vastalqalь bir talaj vaqьt өtse de Rystemop çoldas оқувсыларға konspekt çasavды, оқувға қалај дайьндaluvды yjretpegen. Ekinци bir kemcilik: оқувсылардын çalь bilimін көтерув үсин belgilengen muqallьm çoq. Bygin bir muqallьm saваq verse, erter vasqa birev saваq verip keledi. Rasında bul оқув emes, tek оқувсыларға bilim veruvdin oғьна olардын vasьн ajnalдырқандьқ. Bul kemcilikti Көксетав авдандық партия комитети tez arada çojuvь kerek.

BORAMBAJЬP.

(Ақмола аврагкомьнн нұсқавсы).

Partija çumьсьн çandandьruv çolьnda

Ақайдар авь советиндеги «Çajnaқ» қалқозьнн çанындақь kandidat gruьppasında partиянн еки mycesi ves kandidat var. Tilektester товь иьмдастьрылр, оған 5 adam tartьldь. Bul қалқозда 12 komsomoles var. Bul kandidat gruьppасынн çумьсь, әsirese партия dokumentterin авьстырувдан veri, ана қульм çақсарды. Partиянн kezekti çьjnalьstarь merzimdi vaqьтынан қалмай өtip отьрадь. Sajasij saваq аьнда altь ret өtikiziledi. Kommunister biri qalmastan çақсь даярланув мен тольқ қатсьр отьрадь. Sajasij kruьçokti vasқарувсь gruьppa иьмдастьрувсь Smaqьлр Qalij çoldas.

Tilektester arasında tәim-tәrbije çumьсьн kycejtyv үсин, аьнда еки ret çьjnalьs өtkiziledi, ol çьjnalьstarda партия мен ykimet qavь-qararlarь tysindiriledi. Tilektester үсин partиянн programmasıн tysindiretin kruьçok иьмдастьрылды, saвақь mezglinde өtedi.

Аьнда еки ret сьқатын «Çetekci» attь qavьроға gәzetinde қалқоздын sajasij-çaruvасылқ, мәdenij çumьstarь мен қалқозсылардын yj turmьсь tuvralь maqala, qavarlar çазьлр turady.

Savatsьzдықты çojuv tuvralь Mirzojan çoldastьн өtken сьлө 5-өktәvir degi нұсқавьна çete tysinip, savatsьz-çala savatty қалқозсылар savat асқьс мектепте оқыр çатыр. Әpirelde tegis қат тапыр сьқрақ.

Çalır bilim koterıv mektevinde 7 kommuvnis 3 tilektes oqır çır. Komsomoldar tegis qat tanıjı. Bul uymnıñ kommuvnis, komsomoldar partija çımısnı çoqar satıça koterıvdi qalqozdıñ öndiris çımısnı men tolıq vajlanıstır otır. Bes tilektestin ekkevi traktorı, birevi meqanik. Komsomoldardan 3 adam traktorı.

Qalqozdıñ partija uymdastırıcısı Smaqılp Qalıj çoldas avı carıvacısq saımandardı öz qolı men remonttar çıqardı. Qalıj çoldas әri usta (temirci) әri valtacı. Aqactan, temirden qalqozıça kerекti saımandar istep çıqaradı.

Bul uymnıñ ең bir vastı kemciligi — Stalindik Konstıjtutsijanı qalqozsılarqa tolıq tysindirip çetpegendigi. Endigi çerde stalindik Konstıjtutsijanı qalqozsılarqa tysindirıvge ajırqsa kеңil velyv kerек.

TÖLEVBAJAP O.

(Qıv avpartkomnıñ nusqavcsı)

Konstıjtutsijanı yjrenıvdemiz

Stalin çoldastın sovetterdin tetence VII-sıjezinde çasaqan vajandamasın, çana Stalindik zandı avdanımtızdıñ еңбекileri alqacqı künı quvanıs pen qarsı alır, 25 çerde vajandama çasaldı. Vajandama çasavcsılar: Avpartkom sekretarları men vıjro mıceleri çana avdandaqı çavartı qızmetkerler.

Mine sodan veri qalqozsılarımız, kommuvnis-komsomoldarımız Konstıjtutsija men Stalin çoldastın vajandamasın saıasij kruvcokterde, mektepterde zor ынта men oqır çatır.

Konstıjtutsijanı, kosemnin vajandamasın çaqı tysindirıv ycin tәçirijveli propagandister belgilendi. Olar savaqtarın vaqıtında, saralı tyrde etkizip çatır.

QASQARAVAP

(Qaskelen avpartkom nusqavcsı)

Rajkom çaqı komektesedi

Menin ucaskemde 2 vastavcs partija uymı, 2 kandıjdattar tovbı var. Bularda 35 kommuvnis var.

Partija dokımentterin avstırıv aldında cala savattı savatsız kommuvnisterge arnalır bir ajırqı kuvrister etkizildi. Biraq, әli de 2 savatsız, 8 cala savattı kommuvnis var. Bular lıjkvezde oqır çır.

Bul ucaskede bir kecki partija mektevi, bir әktipter ycin sırttan oqıtın mektep var. Ana tili, eser savaqtarı çyredi. Komıuvz çana vasqa qaladaqı kuvristerge kisi çıverdik.

Saıasij savaqqa kommuvnister tegis dajarlanır keledi. Stalin çoldastın Sovetterdin tetence VIII sıjezinde çasaqan vajandamasın, Stalindik Konstıjtutsijanı oqır çatır.

Çeke kommuvnisterdin qoqam çımısnı qalaj oıındar çyrgendikteri tuvralı çıjыста esevin tındar otıradı. Kemcilikterin kersetip, kelecekтеgi çımısnı çen silter otıradı.

Өзим райком секретарынан алаң тасыртыларымды орындағаннан кейін қайта есеп беріп, әңгімеlesiп отырамын. Райкомның көмегі қасъ.

АҚЫМЫСОР М.

(Аврpartком нусқауысы)

Partija çumьsьn çonge qoja almaj oтыr

Сақар темір çол војындақы вaгoн ремонттау пункитиндеги ваставьe partija uьmь içki tәrtip çana aqartuv çumьstarьn çana tilekke sәjkestef almaj oтыr. Соңқы 3-4 айдьn icinde partija çьjььsь 4 аq ret volьp, onda partija çumьsь tuvralь bir de мәsele qaralqan çoq. Uьmьnьn çumьsь çospa-рь çasalmaqan, çumьsь avьz ven bloknотqa tyrtip aluv men çyrgizedi.

Kommunisterdin savatsьzдыqьn çojuvda da istelgen mardьmьdь çara çoq. Uьmьdaқы 24 kommunistin osь kunge dejin 13 ь savatsьz. Partijanьn sajasij oquvь çәninde de кемcilikter çoq emes. Bilimi çoqарь kommunister men savatsьz kommunisterdin vәrin bir qosьp, bir-aq kruvçokta oqьtady. Ol-ol ma es bir qat тапмајтып, орысca til vilmeјtin qazaq çumьsьларьn орысca tilde çyretin kruvçokqa çiverip, olar savaqtan tyk uqrajьn көri- nedi.

Kyni osь vaqьtqa dejin birde-bir kommunistin samoотcotь tьndalqan emes. Uьmьnьn çaьndaқы tilektester tovьnьn arasьnda birde-bir çьjььsь өtkizilip sajasij savaq çyrgizilmegen. Partorgь Tatarenko çoldastьn vul- sьqьldь salдыr-salaqьqьn temір çol sajasattьq vәlimi tez көrip, partija uьmьnьn çumьsьn çandandьruvды qamtamasьz etyvi kerek.

P. POSPELOP

Buvqarin men Rьjkoptyн Leninge çana partijaqa qarsь kyresi

TARIQIJ OBZOR

I

Revoljutsijadan burьn-aq Buvqarin proletarijat diktatuvrasь tuvralь masele çoninde Leninge qarsь sьqtь. Buvqarin ezinin erekce çolьn usьndь. Onьn bul çolьn marksizmden mylde qol yzgendik boldь. 1916-çьlь «Çastar internatsijonalь» çornalьnda Buvqarinnin (Nota Bene, dep qol qojьloqan) Leninge qarsь maqalası sьqtь. Bul maqalada Buvqarin: sotsijalister memleket atavьloqa prinsivinde qarsь voluv kerek, degen çartьlaj anarqistik kəz qarastь aloqa tartьtь. «Qalьn buqaranьn tərviyecisi volьp otьroqan ja tərviyecisi voluvoqa tijis sotsijal demokratija ezinin memlekətke prinsivinde qarsь ekenin əsirese kəzir erekce kərsetyvi kənek» dedi Buvqarin. Buvqarin memleket atavьloqa prinsivinde qarsь ekenin erekce atar kərsetti, syjtip, proletarijat diktatuvrasьna da qarsь ekenin kərsetti. Burçuvazija memleketinin macijnasьn «sьndьruv» kerek degen Leninnin teorijasь ornьna Buvqarin memleketti «çojuv», «talqandav» kerek, degen anarqistik teoriyanь tarattь.

Buqarinnin çartьlaj anarqistik kəz qarastarьn sьnaj kelip, Lenin vьlaj dedi:

«Bizdin anarqisterden özgeceligimiz (a)-memleketti kəzir çana (b) proletarijat revoljutsijasь («proletarijat diktatuvrasь») kezinde pajdalanuv praktijka ucin saqatьnda asa manьzdzь punktter. (Buvqarin mine osьnь umьtьp otьr!»¹⁾). Lenin Buvqarinnin «kavtskijcilderdi əckerelev ornьna ezinin qateleri men olarqa çərdemdeskenin!!»²⁾ kərsetti.

Buvqarin bizdin partijanьn tarijь voьjnca sajasat çyzinde de, teoriya çyzinde de catasьp keldi. Lenin 1916-çьlь-aq Buvqarin tuvralь mine vьlaj degen:

«Ol (1) ətirik-əsekke nanqьc çana (2) sajasat çyzinde sajtandaј turaqszь.

Soqьs onь çartьlaj anarqistik ijdejaqa urьndьrdь. Bern qararlarьn sьqarqan məçiliske (1915-çьlqь kəktemde) ol tezister verdi (ol tezister mende var!). Onьn bul tezisteri varьp turqan nadandьq, masqaralьq, çartьlaj anarqizmi volьp sьqtь»³⁾.

1925-çьlь «Revoljutsija prava» degen çьjnaqta Buvqarinnin «Imperijalistik memlekettin teorijasь tuvralь» degen maqalası vasьldь. Lenin kezinde bul maqalanь «Sotsijal-demokrat çьjnaqьna» vasuvqa qavьldamaqan edi. Buvqarin Leninnin qajtьs volqanьna bir çьl ətkennen kejin, partijanьn ulь ustazь qavьldamaqan maqalanь çarьqqa sьqaruvdzь tijis tartьtь. Ol tygil, Buvqarin maqalaqa arьszdzьq pen eskertyv qostь. Bul eskertyvinde: mem-

1) B. I. Lenin. Sьqarmalar, XIV tom, 257-vet.

2) B. I. Lenin. Sьqarmalar, XIV tom, 259-vet.

3) B. I. Lenin, Sьqarmalar, XXIX tom, 229-230-vet.

leket tuvralь talasta Leninin aytqanь durьs emes edi, onьn, Buvqarinnin, aytqanь durьs edi, degendi ajttь.

Brest vitiminin däviri (1918-çyloqь revral-mart) proletarijat revolytsijasьnyң eң qьjьn dävirlerinin biri edi. Bul dävirde, vuvьnь qatpaqan, quralsьz sovet respublikaсь vasьnan ajaqьna dejin quraldanqan Germanija imperijalizmi men veldesken edi. Brest vitimi Leninin danycrandьq manevri voldь. Bul manevr, sovet ökimetin nyqajtuv ycin, revolytsijanyң quraldь kycterin uьmdastьruv ycin tьnьs aluvqа tymkincilik verdi. «Solcьl kommunnister» degenderdin praksijasьn vastaqan Buvqarin çana Petakor Leninin bul manevirin iske asьrmaj, ajaqsьz qaldьruvqа tьrьstь. Bular, ol kezdegi çaqdajda mylde ymittenyvge volmajtьn «revolytsijalyq soqьs»tь sьltav qьlp, sovet ökimetin qazuvь kerge qaraj ajdar salьp, istin cьnynda predatildik röl atqardь. Olar cьnynda da adamnyң çanь tyrcigerlik provakatsijalyq qavlylar cьqardь, bul qavlylarьnda sovet ökimetinen ajьgьluvqа konyv...—«qolajly» ekenin ajttь.

Maskevdiң ovьlystьq vujrosьnyң 1918-çyloqь revraldьn 24-degi qavlyсьnda naq osьlaj dep çazьldь:

«Qalyq aralyq revolytsijasьnyң qamь ycin viz, kəzir taza pormaldьq volьp otyrqan sovet ökimetinen ajьgьluv tymkinciligine varuvdь qolajly dep tanьjtmьz».

Özderinin avantyristik sajasatь men «solcьl» kommunnister imperijalizmniң mindetine—ças Sovet respublikaсьn tuncьqtьruv mindetine çenildik keltirdi. «Solcьl» kommunnister vitim çasavqа qarsь kyresip, «is çyzinde Germanijanyң imperijalisterine çərdemdeskenin çana Germanijada revolytsijanyң ösip öristevine vöget çasaqanь»¹⁾ Lenin tuvra açьp ajttь.

«Solcьl» kommunnister Leninge qarsь ajanvaj qattь kyresti. Olardьn mundaj qalge çetkenin kergennen kejin, solcьl es-erler, Lenindi tutqьnqа alьp, «solcьl» kommunnisterden çana solcьl es-erlerden ykimet quruv maqsatь men zagovor çasav tuvralь Buvqarin men çana Petakor pen sөjlesti. Kontrrevolytsijacy zagovorcikter Qalyq Komijssarlarь Sovetinin predsedateli etip, Leninin onьna Petakorть qojmaq voldь. Solcьl es-erler men mundaj sөz vajlasqan qьlmystarьnyң paktьlarьn 1924-çyly Buvqarinnin özi moьnyьna aldь («Prawda» nyң 1924-çyloqь qьnuvardьn 3-degi sanьn qara).

«Solcьl» kommunnister partijaqа çana Leninge qarsь kyresinde Trotskij men odaqtastь. Trotskij de vejbitcilik isine mejlince vöget çasadь. «Solcьl» kommunnister arasьnda kejin partijaqа qarsь cьqqan adamdar az volqan çoq (məselen, Petakor, Radek, Преобраçenskij çana vasqalarь). «Solcьl» kommunnister tek Brest vitimin çasav məselesinde qana emes, vasqа məseleler çeninde de partijaqа qarsь qattь kyresti. Olar proletarijat diktatuvrasьn nyqajtuvqа qarsь kyresti. Brest vitimin çasaqanнан kejin partija Leninin vascьlyqь men sotsijalistik qurьlystь kycejtyv çumьstarьn qolqа alqanda, «solcьl» kommunnister vuqan da qarsь kyresti.

Lenin «solcьl» kommunnisterge «qutьrqan usaq vurçuva» dep vaqа verdi. Buvqarinnin çana vasqа «solcьldar» dьn, sotsijalistik caruvacьlyqьtь uьmdastьruv, eңbek dijssijplijnasь, çeke vasqaruvcьlyq, izdelnaj eңbek aqь, esep, vaqьlav məseleleri çana vasqа məseleler çeninde Leninge qarsь sөjlegen sөzderinen, proletarijat dijssijplijnasьn çek koretin usaq mencik ijelerinin əlevmettik sьjpatь ajqьn kərindi.

Partijanyң VII sijezi men VIII sijeziñ arasьnda Buvqarin, partijanyң programmasь sьjaqtь asa maңьzdь məsele çeninde Leninge qarsь cьqtь.

Partijanyң programmasь tuvralь talastьn mazmunь qandaj voldь?

¹⁾ В. I. Ленин. Сьqarmalar, XXII-tom, 307-бет.

Partijanьn programmasьnda tavarьbь Өndiriske, kriizisterge analijz verilgen edi. Buvqarin bul analijzdi programmadan җoьarьp tastar, onьn ornьna «taza imperijalizm» analijzin qoьuvqa usьnbь җasadь. Buvqarin: kapijtalistik qurьbьstьn negizgi qajьbьqtarь (vәseke, kriizis) imperijalizm dәvirinde җeke kapijtalistik elderde җoьladь, dep esepedi. «Uьmdasqan kapijtalizm» degen onьsьl opportunistik teorijanьn negizderi osь ret pәn qurьlqan edi. 1917-җьbь-aq programma tuvralь ajьtьsta Buvqarin vьlaj dedi:

«Burbьnqь vьtьrandь җana uьmdasraqan kapijtalizmnin ornьna uьmdasqan kapijtalizm ornajdь». («Spartak» җornalьnbьn 2-sanь, 6-vet).

Onan kejin Buvqarin imperijalizm dәvirindegi kapijtalistik qatьnastardьn җana tiьpь bir elde kapijtalistik qoьamnbьn qajьbьqtarьn җoьjadь, degendi ajьtp, tuvradan-tuvra menceviktik tezisti qostadь.

«Kapijtalizmnin qulavь» degen maqalada Buvqarin: «Kapijtalistik qatьnastardьn bul җana tiьpь kapijtalistik qoьamdaqь qajьbьqtardь җoьjama? Bul tiьp en aldь men Өndiristin kәzirgi әdisinin vьkil anarqijasьn җoьjama?» dep suraq qoььp, oqan cimirkpesten mьnadaj җavap verdi: «Eger tek memlekettik uьmnbьn җenberin, vasqaca ajьtqanda kapijtalistik otannьn җenberin alsaq, bul suravqa — җoьjadь-dep җavap bergьvge voladь». («Spartak» җornalьnbьn 10-sanь, 6-veti).

Lenin partijanьn VIII-sijezinde Buvqarinnin «taza imperijalizm» җonindegi teorijasьna qarsь җoььp vьlaj dedi:

«Kapijtalizmnin negizgi vazasьna syjenbegen taza imperijalizm ec vaqьtta volqan emes, ec җerde җoь җana ec vaqьtta volmajdь. Bul sijndij-kattar, kartelder, trestar tuvralь, piьnansь kapijtalizmi tuvralь ajьtьlqan sөzderdin vәrine teris qortьndь җasaqandьq, piьnansь kapijtalizmin eski kapijtalizmnin ec bir negizine syjenbejdi dep tanьqandьq...

...Eger programmambь osь Buvqarinnin tilegince җazsaq, ol vaqьtta bul programma durьs volmajdь»¹⁾).

Buvqarin «taza imperijalizm» teorijasьn varьnca qorqadь. Onьn Leninge qarsь bul teorijasьnan Buvqarinnin «uьmdasqan kapijtalizm» degen onьsьl opportunistik teorijasь tuvдь. Bul teorija onь mencevikterdin II internasionalьnbьn qatarьna qostь.

Partijanьn programmasьn talqьqa salqan kezde Buvqarin, usaq qara җaruvalar җaruvacьbьqьnan kapijtalistik elementterdin tuvuvь tuvralь da Leninge qarsь җьqtь.

Buvqarin qara җaruvalardьn usaq menceiktik җaruvacьbьqьnan kapijtalistik elementterdin tuvuv qavrbьn mьlde җoьqqa җoьaruvqa tьrbьstь. Buvqarinnin «kuvlak sotsijalizmge Өz ьqtьjarь men qosьbьp ulasьp ketedi» degen onьsьl opportunistik teorijasь, qara җaruvalar җaruvacьbьqьn sotsijalistik negiz ven qajьta quruvqa qarsьbьqь mine osьdan tuvдь.

Partijanьn VII sijezinde programma qaralqan kezde Buvqarin proletarijat memleketinin tez җoьyluvьn җarьjalavqa usьnbь җasaqanьn eskertip Өtuv керек. Bul usьnbь onьn soqьs kezindegi qatesine vajlanьstь. Soqьs kezinde ol proletarijat diьktatuvrasьna qarsь җьqtь. Lenin Buvqaringe qarsь җoььp vьlaj dedi:

«Memlekettin җoьyluvьn kьni vurbьn җarьjalav tariьqij perspektijvambь vuzqandьq voladь»²⁾ dedi.

Partijanьn VIII sijezinde programma qaralqanda Buvqarin ult mәselesi җoninde Leninge qarsь җьqtь.

Lenin men Stalin volcevikterdin ult mәselesi җonindegi programmambь qoz qarasьn belgiledi, proletarijat revolytsijasь teorijasьnbьn bir vөlegi esevinde belgiledi. Lenin-Stalindik ult saьasatь volmasa, ulь proletarijat revo-

1) В: I. Ленин. Ғоьармалар, XXIV том, 131-132-вет.

2) В: I. Ленин. Ғоьармалар, XXII том, 365-вет.

lytsijasънынъ çenyvi, SSSR-da sotsijalizmning çenyvi mymkin bolmas edi.

Buvqarin men Petakor soqъs kezinde-aq imperijalizm däviringe ul mäslesinin manъzn çoqqa sьqaruvqa tьrstь, Leninge qarъsь sьqtь. Bul isi men olar proletarijat revolytsijasъn özi men özi volьp, aqьrında çenilip qaluvqa qaraj ajdar saluvqa tьrstь, ezilgen elderdin ult-azattьq qozqalъsънынъ rezepтерin, revolytsijalьq mymkincilikтерin ne qurlьm cet qarpaj qьluvqa tьrstь. Buvqarin men Petakortьn köz qarasъn Lenin «marksizmgе karikatuvra» dep atadь.

Partijanьn VIII sijeinde Buvqarin: ultardьn öz tizginin özi ustap, öz aldьna el voluv pravasъ tuvralь volcevikтерdin uranь proletarijat dijk-tatuvrasънынъ prinsipterine qajcъ keledi, degendi ajttь.

1921-çьbь propsojuzdar tuvralь ajtьsta Buvqarin taqь da Leninge qarъsь sьqtь. Trotskij kötergen bul ajtьstьn asa zor zьjan keltirgeni, 1921-çьldьn vasьndaqь asa qьjn çaqdajlarda partijanь krijiske usьratqanь çurtqa mälim. Buvqarin ajtьstьn aloqacъ kezinde eki araqa tysip «Buvper» volqansьdь. Is çyzinde Trotskijge odaqtasьp, Leninge qarъsь sьqtь. Buvqarin ajtьstь ädeji qozdьrьp, ajtьstьn otьna, Lenin ajtqandaj, «buvper kәresinin» qujьp, predatildik çasadь.

Buvqarinnin tezisterinde anarqis-sindijkalister solqьldaqtьoь taqь da көrindi. Proletarijat dijk-tatuvrasъ tuvralь mäsle çeninde Lenin men көpten ajьrьlsqan Buvqarin propsojuzdar tuvralь ajtьsta partijanьn caruvacьlьq uьmdarьna vasьlьq rәlin çoqqa sьqaruvqa tьrstь. Ol: propsojuzdar caruvacьlьqtьn tijisti vasъ orьndarьna özderinin «mindetti kandidattarьn» belgilesin, partiya bul kandidattardь vekitpejtin volsьn, dep usьnьs çasadь. Buvqarin kommunist partijasънынъ partijada çoq çumьsçьlarqa vasьlьq etyvine qarъsь voldь, evkiler vьqarasъn tәrvijelev olardьn bilimin arttьruv çeninde uzaq vaqьt çumьs çyrgizyvge qarъsь voldь (Kommunistizm «mektevi»).

Buvqarinnin pozijtsijasъ tuvralь Lenin «...Buvqarinnin çana onьn top-tastarьнынъ tezisteri ijdeja çyzinde azoьndavdьn en varьp turqan cegi... Bul—kommunistizmnen bir çola qol yzip, sindijkalizminin pozijtsijasъna көckendik»¹⁾ dedi.

Partijaqa qarъsь praksijalьq kyrestin ovijektipti logijkasъ çana özini kommunistizmnen ava çajьloqandьoьn qostap qasaruv Buvqarindi öte alьsqa alьp ketyvi mymkin ekenin Lenin Buvqaringe qattь eskertti.

«Buvqarin özini kommunistizmnen ava çajьloqan vaqьtьn, teoriya çeninde көrine teris, sajasat çyzinde aldavьc vaqьtьn onan әri qoroqan sajn, onьn qarъspralьoьнынъ çemisi sol qurlьm qajqьbь vola beredi»²⁾.

1920-çьbь Lenin Buvqarinnin «Ötkel dävirdin ekonomijkasъ» degen kitabьn qattь sьnap, bul kitapta marksizstikti, dijalektijkanь qoldanvaqьanь Buvqarin Bogdanoptьn sqolastijkasъna tyskenin әckereledi.

Qajtьs voluvьnan bir az vaqьt burьn Lenin Buvqarinnin qatesin taqь da bir ret eskertti. Lenin Buvqarin tuvralь «...onьn teorijalьq köz qarastarьn toльq markstik qarasqa asa zor kymәn men çana qosuvqa voladь, yjtkeni onьn köz qarastarьnda sqolastijkalьq bir nәse var (ol ec vaqьtta yjrengen çoq, sirә dijalektijkanь ec vaqьtta toльq tysinbegen volar, dep ojlajmьn)».

Biraq, Buvqarin Leninnin bul eskertyvlerine qulaq qojoqan çoq. Onьn marksizmnen, kommunistizmnen ava çajьloqan eski vaqьttarь kuvlaktardь çaqtaqan oңsь uklonьn ijdeologijasъna negiz voldь.

Oңsь uklonьn ikinci көsemi—Rьjkor ta Leninge qarъsь çana partiyaqa qarъsь talaj-talaj kyresti. Reaksija kezinde Rьjkor partiyaqa qarъsь var-

1) B. I. Lenin. Sьqarmalar, XXIV tom, 92-bet.

2) Bul'da sonda, 145-bet.

ьq toptar çeninde—lijkvijdatorlar, Trotskij çeninde, «otzovister» çeninde ьтъгасыдыq pozijtsija ustady. Rъjkor Kamenip ren, Zijnovijer ren, Toms-kij men çana vasqalarъ men virigip aьp, Leninge qarsъ сыqтъ, partijaqa qarsъ bul toptar men Leninnin kyresyvine vөгet çasady, vasqa ьтъгасыdar men virigip Leninge qъjanat istedi.

1917-çыloь әpreldegi konperensijada Rъjkor Kamenip ren virigip aьp, Leninnin әpirel tezisterine qarsъ сыqтъ, virçuvazijalyq demokratijasy revolytsijanyң sotsijalistik revolytsijaqa uiasuvъ tuvralъ partijanyң çolъna qarsъ сыqтъ. Resejde sotsijalistik revolytsija voluvъ mymkin emes, dep Rъjkor acъp ajttъ. Rъjkor: «Sotsijalistik tönkeris kyni qajdan tuvady?» dep surav qojъp, oqan özi: «menince, varlyq çaqdajdy, ovъvateidyq dәreçemizdi eskergende, sotsijalistik tönkeris çasav insijativasy vizde volmay kerek. Buqan kerekti kyc, ovijektipti çaqdajlar vizde çoq» dep çavap verdi. (RSDRP-nyң Bykil Resejlik çana Petrogradtyq çetinci («әprel») konperensiasъ. Partijdat, 1934-çыl, 93-bet).

Әprel konperensijasъnda Lenin Rъjkoptъn көz qarastaryn marksizmnen qol yzgendik, «marksizmge parodija» dep сыpattady.

Oktәvr көterilisi kezinde Rъjkor Leninge çana partijaqa qarsъ kyresiti, ol Oktәvr revolytsijasъna qarsъ voidъ. Oktәvr tönkerisinen kejin Rъjkor Kamenip ren çana Zijnovijer ren virigip aьp, proletarijat diktatuv-gasъn virçuvazijalyq demokratija çolъna tysiryvge tьrьstъ. Bul adamdar revolytsijalyq çumьsqa vөгet çasap, partijaqa ultijmatъm qojdy—mencevikter men oңsy es-eslerdin ykimetke qatъnastьrьluvъn talap etti, sotsijalistik revolytsijadan vas tartuvdy talap etti. Partijanyң Ortalyq Komijteti Leninnin qolъ men çazыloqan 1917-çыloь pojavirdin 15 (2)-degi qavlyсьnda, olardyң qыlmьsqa uctasqan solqыldaqtьoьn vetine vasyр, «Ortalyq Komijtettin icinde quryloqan oppozijtsija, — Resejde sotsijalistik revolytsija voluvъ mymkin emes, degen sözderdi, marksistikke mylde çanasraj-tyң sözderdi qajtalap, volcevizmniң çana çalъp proletarijattыq tap kyresiniң varlyq negizderinen bir çola aьstap vara çatqanь»¹⁾ көrsetti, 1917-çыloь pojavirdin 17 (4)-de Rъjkor Ortalyq Komijtettin sostavьnan, ykimettin sostavьnan сыoьuv tuvralъ çana Ieki ister qalyq komijssarlyqьnan tysyv tuvralъ arъz verdi. Rъjkoptъn bul masqaralyq qыlyqьn Lenin—dezertirlik, ctrejkvreqerlik, dep atady.

II

Buvqarinnin marksizmnen ava çajlyр laqqanьn Lenin talaj ret әcke-relep, qattъ сыnady. Buvqarinnin qatelerin өзine talaj eskertti. Biraq, Buvqarin munьn vәginen savaq almadъ. Lenin qajtyс voloqannan kejin Buvqarin partijaqa qarsъ «mektepce» uьmдastьrdъ. «Mektepedegilerdi» өзini, Buvqarindi, Leninge qarsъ qojuv men «tәrvijeledi». Sol «mektepcege» qatъnasqan keј bir adamdardьn çavaptaryнnan көzir aньqtalyр oтьroqan nәse—bul adamdarqa Buvqarin tuvradan-tuvra: Lenin men talasta meniң ajtqanьm durъs edi, Lenin qatelesip edi, tek meniң özimniң kadrlarьm volmadъ, Lenin meni sol sevpti çana çendi, degendi ajtqan.

Buvqarin өзiniң tәniregine qandaj «kadrlar» çьjnady? «Çastar» esep-telgen ol adamdardьn deni vizdin partijaqa kirmesten virьn kadetterdin, es-erlerdin partijalarynda çana vasqa partijalarda voloqandar edi. Bul adamdardьn çumьsç tavьna es bir vajlanьsç voloqan emes. Olar volcevizmniң varlyq tradijtsijalaryna çan-tәni men çat adamdar edi.

Buvqarin өзiniң onьzda cirik «kadrlarьn» onan saјьn azdьrdъ, olardy

¹⁾ В. I. Lenin, Сыqarmalar, XXX tom, 360-bet. Sözderdin astьn сыzoqan P. P.

çer-kökke sьjоъzvaj maqtadь, sender «teorijasьsьndar», sоndьqtan, parti-janьn tizgini senderdin qоlьnda voluvь kerek, dep lepirtti.

«Çekirtteri» de qarap qalmaj Buvqarindi qan koterdi. Talaj ret kom-munvniizmnen qol yzgen, talaj vьlьqьtьroqan, eklektik Buvqarindi maqtar-çer-kökke sьjоъzvadь. Maretskijdin partijaqa qarсь maqalasь osьndaj le-pirgendiktin saldarь edi. Bul maqalasьnda Maretskij: memleket tuvralь Le-nin men talasta Buvqarinnin aьtqanь durьs voldь, dep sandaldь.

Slepkohtar, Maretskijler, Kuvzmijnderdin cirik ortasьnda nece сьl vo-ьna оңсьl uvkloпnьn ijdeologijasь qurastьrьldь. Proletarijat diьktatuvrasь sьjaqtь negizgi maseleler çeninde Leninge qarсь сьqqaп Buvqarinnin qate-leri osь оңсьl uvkloп ijdeologijasьna negiz voldь.

Buvqarin partiya çaqьnda volьp trotskijcilderge çana zijnovijercilder-ge qarсь kyresken kezde de, bir sьrьra maseleler çeninde опьn erekke va-qьtь voldь. Istiң сьlьnda ol trotskijcilderge qarсь kyreskende sol özinin erekke pozijtsijalarьn tьjanaq etip kyrestti. Maseleп, опьn «vajьndar» de-geп uranь «kapijtalister sotsijalizmge «vite qajnap ketedi» degen teorija-sь, partijanьn XVI sijeinde опьn—viz sotsijalizmge «vaqanьn ajanь men qana» çetemiz, degen sөzderi Buvqarinnin sol erekke pozijtsijalarьnan tuvqan edi.

Rekonstruksija dävirine köckennen kejin, elimizde tap kyresi qattь cijelenisti, kapijtalistik elementterdin sotsijalistik savuvьlqa qarсьlьqь ky-sejdi. Ajnalambьzdaqь kapijtal elderi men vajlanьs çasaqan vurçuvazijalьq mamandardьn zijankestik isteri asьldь, (Сақта isi). Kuvlaktar astьq dajьn-dav çumьsьna kycti qarсьlьq көrsetti.

Оңсьl opportuvnister mine osь dävirde partijaqa qarсь praksijaqa aj-nalьp, partijaqa qarсь qattь savuvьl çasadь.

Ortalьq Komijtettin Ujel (1928-çьl) plennvьmь kezinde оңсьldar par-tijaqa qarсь praksija volьp, әvden qurьldь. Bul praksijanьn Buvqarinnen, Rьjkoptan, Tomskijden quraloqan özinin sentri voldь.

Osь sentrdin vasсьlьqь men оңсьldardьn Mәskev uьmьnda praksija-льq çumьstarь çurdi. Kejinnen revolyvtsijanьn naqьz qas ducpandarьna aj-naloqan bir top оңсьl opportuvnister (Uvglanop, Kotop, Kuvlijkop, Ryvtija çana vasqalarь) partijanьn avdandьq uьmdarьn partijaqa qarсь aьdap sa-luvqa tьrьstь, viraq, tas-talqandarь сьqtь. Tomskij propsojuvzdardьn vuj-rokrattьq elementteri arasьnda partijaqa qarсь is çurgizedi bul vujrokrattьq elementter arasьnan partijanьn çana vykil qalьqtьn ducpandarьn dajar-ladь.

1928-çьldьn kuzinde Buvqarin vaspa sөz betinde özinin «Ekonomis-tin zәmetkileri» degen maqalasьn çarjalajdь. Bul partijanьn indystrija-landьruv sajasatьna qarсь çazьloqan maqala edi.

Rekonstruksija dävirinde, qara caruvалardьn usaq vьtьrandь caruvacь-lьqьnan tuvqan icki kapijtalizm men eki arada «eң aqьroqь çana kezendi soqьs» volьp çatqan kezde, kapijtalizmniң tamьrlarь bir çola qorapьlp çatqan kezde, elimizde tap kyresi erekke cijelenisken kezde оңсьldar vel-sendilikterin kycejtip, kuvlaktardьn naqьz әgenti volьp savuvьl çasadь. Par-tija icindegi оңсьl elementter kuvlaktardьn Kondratijp, Sajnop çana vasqa-larь sьjaqtь kontrrevolyvtsijasьl ijdeologtarь men odaqtasьp сьqtь. Prom-partijadaqь zijankester (Ramziп çana vasqalarь) оңсьldardь qostadь.

Оңсьldardьn vaqьtь—vizdin elimizdin artta qaloqandьqьn sol qalьpnda saqtav, kollektivizatsijadan vas tartuv, kuvlaktardь saqtav, indystrijalan-dьruv sajasatьnan vezuv vaqьtь kapijtalistik elementterdin kycejyvne, ka-pijtalizmniң qajta ornavьna vastajtьn vaqьt edi. Оңсьldardьn sajasatь, partijanь quruvьl turoqan toroqa aьdap saluv edi. Оңсьldardьn sajasatь, icki sajasat çeninde de, qalьq aralьq sajasat çeninde de, vizdin elimiz ycin zor qavьp edi.

Eger, partijanьn icinde oңsь uvklonьn vaqьtь, elimizdin artta qalqandьqьn sol qalьnda saqtav vaqьtь çengen bolsa, ol vaqьtta viz sөz çoq Qьtajdьn qalьna tyser edik. Sovetter Sojuvzь imperijalis talavcьlardьn, pa-sijzmnin oңaj olçasь volar edi. Biraq, Lenin Stalin partijasь oңsь uvklondь tas-talqan etti. Bizdin el Stalin çoldastьn vasцьboqь arqasьnda aldьn-qь qatarь indystrijalь derçavaqa ajnaldь, sotsijalijzmnin mьzoqьmajtьn, ec bir çavdan qorьqrajtьn berik qamalьna ajnaldь.

Oңsь uvklondь tas-talqan etyv isinde BK(в)P Ortalьq Komijtetinin Aprel (1929-çьl) plenuvтьnьn erekce zor maңzьzь voldь. 1928-çьloqь yjelde Buvqarinin praksija quruv tuvralь trotskijcilder men sөjleskeni 1929-çьldьn vasьnda anьqtaldь. Bu məseleni teksergen vaqьtta, oңcьldardьn kөsemderi өte aram praksijalьq «deklaratsija» çarijalap, partijaqa mylde qulaq esitpegen өreskel çala çaptь. Partijaqa qarьsь vul çalanь olar kadet-terdin kөsemi—Mijlyvkoptan yjrendi.

Ortalьq Komijtettin Aprel plenuvтьnda oңcьldar taqь da sotsijalistik qurьbsьda qarьsь platporma men cьqtь. Ves çьldьq plannьn maңzьzn tьsi-ryuv, onьn iske asuvьna vөget çasav, indystrijalandьruv çumьstarьna qa-raçat verdirmev maqsatь men, Rьjkop ves çьldьq planqa qarьsь cьqьp, onьn oғnьna, oportuivistik «eki çьldьqьtь» usьndь. Oңcьldar derevne men eki aradaqь vajlanьstьn өndiristik çana pormalarьna qarьsь cьqtь. «Bazar-dь durьstav» sьltavь men vazar stьjçьjasьn toльoqьnan өз veti men çiberyvge usьnьs çasadь; derevnede kuvlaktьn kycejyvine, qalada çeke sөvdegerdin kycejyvine toльqьqtьjar veyvge usьnьs çasadь.

Ortalьq Komijtettin Aprel plenuvтьnda Stalin çodastьn «BK(в)P-daqь oңsь uvklon tuvralь» sөjlegen sөziniң erekce zor maңzьzь voldь. Bu sөzinde Stalin çoldas oңsь uvklondь ijdeja çyzinde bir çola tas-talqan etip, oңsь oportunisterdin kөz qarastarь Lenin çolьna myldem qarьsь ekenin toльqь әckereledi.

Tap kyresinin marks-lenindik teorijasьnan Buvqarinnin toльqь qol uzy-vi oңsь uvklonьn kөz qarastarьnьn negizi voldь.

«Leninnin pormuvlasь: taptardь proletarijattьn mejrimsiz tap kyresi arqьbь qurtuv.

Buvqarin pormuvlasь: taptardь tap kyresinin sөnyvi, kapijtalisterdin sotsijalijzmgе ulasuvь arqьbь qurtuv...

Buvqarin men onьn dostarьnьn varьlьq qatelerinin negizi osь»¹⁾ dep kөrsetti Stalin çoldas.

Stalin çoldas: Buvqarin tovbьnьn sajasij astarь—sotsijalistik qurьbьstь byldiryv, kapijtalistik elementterge pozijtsijanь veyv, vasqaca ajtqanda revolyvtsijanь satuv ekenin kөrsetti.

Stalin çoldas oңsь uvklon tuvralь sөzin: «Oңsь uvklon men kyre-syvden vas tartuvcьbьq—çumьscь tabьn satuv, revolyvtsijanь satuv volьp cьqьatьnьn Buvqarin çoldastьn tovbь tьsineme eken?»²⁾ dep ajaqtadь.

Ortalьq Komijtettin plenuvть vul məselege arnar cьqarqan qavьbьsьnda Buvqarinnin, Rьjkoptьn, Tomskijdin oңsь oportuivistik, praktijkalьq әreketin—partija çolьna qarьsь әreket, dep tavьp, partijaqa qarьsь vul vaqьttьn qajda ararьp soqьatьnьn olarqa qattь eskertti.

Partijanьn XVI sijezi BK(в)P Ortalьq Komijtetinin esevi tuvralь cь-qaraqan qavьbьsьnda, «is çyzinde kuvlaktardьn agentteri volьp otyroqan oң-sь uvklonisterdin çolьn iske asьruv sotsijalijzmn qurьbьsьn ajaqsьz qal-dьruv çana bizdin elde kapijtalijzmdi qajta ornativ volьp cьqьatьnьn» kөr-setti. Sijez oңsь oppozijtsijanьn kөz qarastarьn—BK(в)P-nьn mьcesi voluv men sьjьsprajtьn kөz qarastar, dep çarijaladь.

1) J. Stalin „Leninijzmn məsələləri“, qazaqcasьnьn 290-291-betteri.

2) J. Stalin „Leninijzmn məsələləri“, qazaqcasьnьn 327-beti.

III

Nese ылдар војна, tipti eд sonоџ ваџтqa deјin BK(в)P-нн Ortалџ Komijteti, оңсылдарqa оzderinin qatelerin tyzetyvge ana partiја aldыndaqь kinelerin uvuvqa mymkincilik verdi. Trotskijcilder partijadan сьoарьldь, viraq, оңсылдардн kоsemderi partijadan сьoарьlmaдь, yjtkeni, olar: Lenin-ge qarsь, partiјаqa qarsь kоz qarastарьmьzdan bezdik dep arijaladь. 1929-30-ылдарь оzderinin qatelerin sоz yzinde moјьnьna aloqannaп keјin, оңсылдар eki uzdilik адисти qoldana vastadь, partiјань aldar, varьp turоan arьszdьq istedi, sovetke qarsь kоz qarasqa, kyrestin sovetke qarsь адisterine kоcti.

Ryvтиjn-Slepkoртьn товь degen toртьn kontrrevolyvtsijalьq platpormasь оңсы uvkloпnьn оsyvindegi sonоџ dэvirдин eд qaraktirli dokymenti volдь. Buvqarincilderдин bul товь trotskijcilder men ana zijnovijecilder men, оnьn icinde Kamenip ren ana Zijnovijep ren kycti vajlanьs asadь, оzderinin platpormasьnda SSSR da kapitalizmди qajtadan ornatur maqsatьn alqa qojдь. Bul platpormanь оңсы kоsemderдин de maquldaoqanь kэzir аньqtalьp отьr. BK(в)P Ortалџ ваџлав komijssijasь prezidyminin 1932-ы-оџ оktэvirдин 9-daqь qavlьsьnda, kommynizmдин ana sovet ykimetinin varьp turоan dьsрandaгьna ajnaloqan, partiја ana umьsь tavьn satqan bul avьzdar товьnьn astьrtьn «SSSR da kapitalizmди qajta ornaturdь, оnьn icinde kuvlaktar tavьn qajta tuvоьzuvдь kоzdegen buruvazija men kuvlaktar ијьmьn»¹⁾ qurоanь kоrsetildi.

1928-ылоџ yjelde Buvqarin, trotskijcilder men virigyv tuvralь Kamenip ren sојlesip, taqь da predatildik asadь. 1932-ыль Ryvтиjn-Slepkoрт товь degen toртьn isi qaraloqanda, qalьqtьn dьsрandarь—trotskijster men, Kamenip ren ana Zijnovijep ren оңсылдардн vajlanьs asaqanь аньqtaldь. Bul toртqa оңсы uvkloпnьn kоsemderi vascьlьq etkeni keјinnen аньqtaldь. Trotskijcilder-zijnovijecilderдин sovetke qarsь virikken sentirine qatьnasqandar ana trotskijcilderдин sovetke qarsь «parallel» sentrine qatьnasqandar 1936-ыль ana 1937-ыль volоan sottarda оzderinin оңсылдар men kontrrevolyvtsijalьq vajlanьs asaqandarьn ana olar men sојlesip keliskenderin ajttь, kapitalizmдин agentteri—trotskij-zijnovijep pacistik vandьsьnьn terror asav, тьncьlьq, dijversantтьq, zijankestik адisterge kоckenin оңсылдар aqсь vilgenin, kapitalizmди qajta ornatur platpormasьn оңсылдар тоlьq qostaqandьoрьn ajttь.

Оңсы eki uzdilerдин, predatilderдин авьr qьjanattарь, авьr qьlмьstarь, qalьqtьn qas dьsрandarь—trotskijcilder men ana zijnovijecilder men «blok» asaqan qьlмьstarь osьlaj bir-birine aloqasьp, ulоaja vergen.

umьsь tavь qatarьndaqь sajasij aqьm voluvdan trotskijcilder alda qacan qalьp edi. Bir kezde bul menceviktik aqьmньn vizdin eldegi ekonomijkada belgilь tamьrlarь volдь, ol vaџтта vizdin eldin ekonomijkasьnda kapitalistik elementter var edi. Kэzir trotskijzmдин tamьrlarь vizdin elde emes, vizdin ajnalмьzdaqь kapital elderinde. Trotskijzmдин оzi sajasij aqьmnan pacizm agentterinin, qan icer avьzдардн, zijankesterдин, тьncьлардн, dijversantтардн qutьroan talavсь vandьsьna ajnaldь. Olar оzinin programmasь tuvralь eд aqьn serikterine de vatьp ajta almajдь.

Оңсылдардь alsaq, olar da sajasij aqьm voluvdan qalьp, qalьqtьn dьsрanraгьna, marksizm-eninizmдин dьsрandarьna, vizdin oтанqa qarsь nese tyрli qьlмьs istevden tartьnvajttьn dьsрndarqa ajnaldь.

Sajasij aqьm esevindegi оңсылдар ycin de vizdin eldin ekonomijkasьnda ec bir tamьr qaloqan oq, yjtkeni, оңсылдарqa, eд aldь men kuvlaktarqa qorek volоan kapitalistik elementter vizdin elde ojьldь. Kapitalistik ele-

¹⁾ „BK(в)P-нн qavlьlarь ana qaralarь“ II-velim, 669-vet., Partijdat 1936-.

mentterdin vizdin eldegi kəzirgi qaldьqtarь, aynalamьzdaqь kapital elderi-
nen kuc-quvat alьp turatьn qaldьqtarь kəzir onьldar men trotskijcilderge
sajasiь aqьm esevinde emes, racistik җavьzdarьn vandьsь esevinde qorek
beredi.

Dusrandь vaqьtьnda tanьp, der kezinde oqan qattь soqqь vere bilьv
ycin, trotskijzmnin җana onьldardьn sajasiь aqьmnan qьlmьsьl җavьzdar
vandьsьna qalьq aralьq kapitaldьn җaldavь vandьsьna qalaj aynalqanьn
җaqsь bilip alьv керек.

REDAKSIJADAN:

ВК(в)Р Ортальq Komijtetinin җaqьn arada volьp oьken plenumь Buv-
qarin men Rьjkortьn partijaqa qarsь əreketi tuьralь məseleni qarap, olar-
dь ВК(в)Р-ньn qatarьnan җoьaruvqa qavьlь qьldь. Buvqarin men Rьjkor-
tьn Leninge җana partijaqa qarsь kyresinin negizgi paktьlarь men kom-
munistlerdi, əsirese, җas kommunistlerdi tanьstьruv ycin, redaksiya osь
tarijqij ovzordь җarijalar oьtьr.

(„Pravda“ dan)

Ijspan caruvalary

Sonqy kezde Germanija men Ijtalija pacisteri respublikeli Ijspanijaqa qarshy asyqtan asyq ijnterventsija çasap otyr.

Sol ijnterventterge qarshy kyreste çavnyger Ijspan qalqy tamaca erlik kersetip, Qalqy majdanynyn berik ekenin, elde de kycterinin mol ekenin kersete aldy.

Buqan sonqy kezdegi soqys majdanynyn qavarlary ajqyn dalel.

Ijnterventterge qarshy kyresip çatqan respublika askerinin qatarında Ijspan caruvalary da az emes. Olar çumysçylar men qol ustasyp, respublikaka ucin, demokratijalyq vostandyq ucin paciisterge qarshy majdanqa tysti.

Paciister tyjlynda caruvalaryn partizyan qozqalysy ken oris alyp keledi. Caruvalar respublikecilerge azyq-tylik çiberip, kóp çerdem kersetip otyr.

Ijspan caruvalarynyn respublikaca syn verilip otyroqanyn tysinyu ucin, olaryn buqan sejin qandaj volyp kelgenin bilyu kerek.

1931-çyly Burvon monarçyasay qular, çer reformasay bastaluv qarshynda Ijspaniyanyn 50 myllijon gektar çerinin 30 myllijoni pomecikter qolynda, kóp çer cirkev men manastyrlyar qaramaqynda edi. Tek 15 myllijon gektar çer qana caruvalaryn qaramaqynda volatyn. Ijspanijada 5 myllijonqa farta caruvalar semijasay var. Orta esep pen er bir qara caruva semijasayna 3 gektarqa çaqyn çer keledi. Onyn icinde 1 myllijonda 1 gektarqa tolmajtyn çerde qana kesiip etip kyn keredi. Onan basqa Ijspan derevnelerinde 2 myllijonge çaqyn çersiz avy caruvacsylyq çumysçylary var.

Ijspan pomecikteri çana cirkev men manastyrlyar çersiz caruvalarqa çerdi arendaqa verip, kóp alym endirip aluvçy edi. Munan basqa toly çatqan tyrli alym salyqtar caruvalaryn avden alsiretip, qajyçsilyq qaliny tysirgen. Paciister men monarçya ystemdigi Ijspan caruvalaryn ajavsy qanar, udajy çoqsilyqta, acarsilyqta ustap kelgen edi.

Bir qatar ovlystardaqy kej bir derevnelerde Ijspan caruvalarynyn azyq çoqlyqtan çazdy kyni çoptin tamyly men tyçqan avlar çer kyn korig kelgenderi volqan.

Avy-caruvacsylyq çumysçylarynyn qali de adam ajtyçsyz nasavoldy. 1935-çyly 100 myndaj çumysçy qanoçyçy çyrgen avy-caruvacsyly çumysçylary var edi. Pomecikter men arendatorlyar vos çyrgen çumysçylaryn koptigin rajdalanyp, aqçsyz ac ustap çumystaryna salyp keldi.

Enbek qorqajtyn es qandaj zaç volmajtyn. Osylaryn netiçesine Ijspan derevnelerindegi caruvalar çygly bastady. Mysaly Lerka dege bir avdanda 7 çylyn icinde qalqy 80 myndan 5 mynqa tysken. Kartaqen degen çerde derevne qalqy 90% kemigen.

1931-çyly Burvon monarçyasay qular, burçuvaziya demokratijaly respublika çarijalandy. Okimet vijligin burçuvaziya men pomecikter qolynda aldy. Bular onyçyçy alqançay qalyçty aldar, bir çyryga özgeriste

istemek boldı. Kejin parlamentte onıy partijalar kerpilik volıp çer reformasıy çyrgizilmeı qojdı. Biraq, bul bulaj volıp uzaq tura almadı.

Kommunis partijasının bastavı men paciısterge qarıs majdan asıldı. 1936-çyqıy revraldaqı saılavda qalıq majdanın partijası çenip çyqtı. Sol kezden bastap çer reformasıy qızuv qolqa alına bastadı.

Ispaniyanın paciıstik reaksiyası Germaniya, İtaliya çana Portuvgaliya paciısterine arqa syjer İspaniyanın zaıdı ykimetine qarıs bylincilik çasadı.

Sonan kejin respublikaıy ykimet, İspan kommunis partijasının iınsijatiıvası men bylincilikke qosılqan — romessik, cirkev ijelerinin çerin konpreskelep, çersiz caruvalarqa volıp berguv tuıralıy dekret çyqardı. Syjtıp saılavda qalıq majdan ystem volıp çyqqan bastap (16 fevral 1936-ç.), 1936-çyldın sentavirine sejin 1.431 mıñ gektar çer caruvalarqa berildi. Sonı men birge caruvalardıñ virın arendaqa alqan çerleri öz qaramaqtarına qaldırıldı.

İspan caruvalar respublikaıy men qalıq majdanın ykimeti caruvalarqa çer, vostandıq veretine, paciısterdin caruvalarqa acarıslyq pen elimnen basqa es bir qajırıtıy çoq ekenine is çyzinde kızıderi çetti. Çer masesindegi respublikaıy ykimetinin ustaqan çolı—caruvalar men çumıscylardıñ odaqın pıqajtır, qalıq majdanın kycejte tysedi. Bul sözsiz Qalıq majdanın çenip çyquvına ylken kyç volmaq.

Kej bir sözderdin tysinigi

Demokratıyalıq sentralizm — volcevık partijasının qırılıv, iymdastıruv çumısındaqı negizgi prinsipi. Bul prinsip demokratizm men sentralizmın uctasıp otıruvına vajlanıstı.

Demokratizm — saılap qojıvıcsılıq, saılanqandardın esep bergip otıruvıcsılıq, partiya otındarının çoqarqıdan tımenge dejin basıy qızmetkerlerinin avıstırılıp otıruvıcsılıq, partiyanın varlıq mycelerinin partiya emirine, partiya çumısına velseıe qatnasıp otıruvıcsılıq; **sentralizm** — partiyanın varlıq çumısın bir sentirdin (ortalıqtın) vasqaruvı, partiyanın dijssiplinasın (tärtivin) qatan saqtavqa, tımengi otındar men çeke kommunisterdin çoqarqı otındardıñ qavlı-qararların otındavqa mindetti ekendigi volıp tavladı.

Partiyanın XVII-sijeinde qavlı alınqan BK(В)Р uvstavının 18-paragrafinde vııaj delingen:

«Partiyanın iymdastıruv qırılısının basılıq prinsipi demokratıyalıq sentralizm volıp tavladı. Munın mənisi:

a) partiyanın varlıq basıy otındarının çoqarqıdan tımenge dejin saılanıp qojlatılındıq;

b) partiya otındarının özderinin partiya iymdarının alında mezgilmezgil esep bergip turatılındıq;

v) partiyanın qatan dijssiplinasın saqtav, azılıqtın kerpilikke vaııııvı;

g) çoqarqı otındardıñ qararlarının tımengi otındarqa çana partiyanın varlıq mycelerine sözsiz mindettiligi».

Demokratıyalıq sentralizm prinsipin əvelde Lenin usınıp, partiyanın iymdasa bastaqan kyninen volcevık partijasının qırılıv negizine çattı. Kejin Lenin men Stalin kecejtip, tolıqtırqan bul prinsip,—BK(В)Р ın qana emes, kommunistik Internatsionaldın varlıq seksijelerinin de

uymdastıruv qurılışın negizi boldı. Mencevikter men trotskijster demokratıyalıq sentralizm prinsivine çan talasır qarсылıq kersetti. Bolcevikter men mencevikterdin ekige ajrıluvdaıq negizgi mesele osı edi, yjtkeni, trotskijster men qatar mencevikter de basılıqtın bir ortalıqtan voluvna çana partıyanın qatan dijssiplinasın saqtavdın kerekligine qarıs boldı. Sol qarıs voluvılıq birte-birte trotskijsterdi de mencevikterdi de proletarijat revolytsıyasın qas dıcrapnı pacıjster lagerine ekeldi.

Demokratıyalıq sentralizm prinsivi bir çaqınan bolcevik partıyasın içinde proletarijattıq demokratıja tertivin qamtamasız etse, ekinci çaqınan onın qatarında qatan dijssiplına varlıqın çana bolcevik partıyasın çavıngerligin, qandaj qıyn mindetterdi cecıvde zerek, oçet voluvın qamtamasız etti. Bul prinsivti umıtuvılıq, BK(в)Р ın Ortalıq Komıjtetinin plenuvni kersetkendej, — «...partıjaqa zıjan yjtkeni, vular partıja mycelerinin belsendiligi osıvine kedergi volır otıradı, bizdin partıyanın emirinde ajrıqca sajasij mañız var aktıptın basılıq qızmetke qatnasuv mım-kinciligin çojır otıradı, partıja mycelerinin partıja orındarın qızmetine kontrol voluv çonindegi zañdı pravaların çojır otıradı, sıjtıp, basçılar men partıjadaıq vıqaranın arasındaıq durıs qatnastı vızır otıradı».

Çana Konstıjutsıyanın qavıldanuv men elimizde ylken sajasij özgerister volır çatır. Sondıqtan, partıyanın ıki emirinde demokratıyalıq sentralizm prinsivinin mañız vırıpırdan da arta tyspek. Partıja sol sajasij özgerister men aqırına dejin demokratıjası çana sajlavda basılıq ete aluv usın, «...partıja özi tavandı demokratıyalıq praktıjka çırgızuı kerek, partıyanın özi, partıyanın ıki emirinde demokratıyalıq sentralizmin negizderin, partıyanın uvstavı ajtqandaj etip, aqırına dejin çırgızıp otıruv kerek, partıyanın özine partıyanın varlıq orındarın sajlavın qojlatındaı qaçetti carttar voluv kerek, sın men öz ara sın tolıq erken-detilıvi kerek, partıja orındarın partıjadaıq vıqara aldındaı çavırkerligi talıq voluv kerek, partıjadaıq vıqaranın özini belsendiligin tolıq kucejıv kerek» (Çdanov çoldastın vajandaması vojnca BK(в)Р Ortalıq Komıjteti plenuvının qararınan).

Квогум — Latın sözi, bir uymın (partıyanın, çergilikti öz-ara basqaruv orındarın, parlamentin t.t.) uvstavı vojnca, mesele cecip, qavıl çıqaruvqa pravası çeterlikteı en kem volqanda çınalısqa qatnasuvqa tijisti uym mycelerinin sanı.

Kej bir mañızdı meselelerdi cecıvge ajrıqca kvogum belgilenedi, jaqın çınalısqa qatnasuvqa tijisti adamdardın sanı köejtileđi.

Кооптация — Saılav orındardın özın saılaqan kollektiptin ығзаılıқынсыз өз beti men qatarına çanadan myce aluv (qosımca nemese çojır ketkenderdin ornına).

Ortılyq Partıja Komıjtetinin plenuvı soñı kezderde: «tırli basç qızmetcilerdi avdandı komıjtetterdin, qalalıq komıjtetterdin, ökelik komıjtetterdin, övılıstıq komıjtetterdin, ult kompartıjaların Ortalıq Komıjtetterinin plenuvdarın myceligine kooptatsıja çolı men ötkızuı sıqıldı es bir qılısnı çoq praktıjka ken öris alır keledi»-dep tavır otır BK(в)Р Ortalıq Komıjtetinin plenuvı bul sekildi zıjandı praktıjkanı kerek qılmaı tastadı. «Partıjamızdın uvstavın öreskel vızuvcılıq», «partıja mycesinin zañdı pravaların vızoandıq, partıyanın demokratıjası vızoandıq voladı» (Çdanov çoldastın vajandamasınan). Faktılarqa qara qanda, kooptatsıja sovetterde, prosojuvz orındarında taqı basqalarda kel tırde qoldanılr kelgenin köremiz. Bul da sovet çana prosojuvz orındarın demokratıyalıq prinsivin öreskel vızoandıq volır tavladı.

Çасын davıs — Saılav vaqıtında davıstı qaqazqa çazır, kanvertı ter bergıv, volmasa çar saluv. Edette çасын (çавıq) davıs bergıv çımsı

ылај ыргизiledi: әр бир сайлав өкригинде дауыс беретин бир несе пункттер асылды. Әр пунктте онаса бир несе кавийндер (ујчик) болды. Сайлавсы сол кавийнге бир өзи қана кирip esigin қавады. Қолындақы сайлав картickenine өзиниң сайлақысы келген адамның фамилиясын қазды, болмаса картickenе сайлавоға тыскен депутаттардың фамилияси кун бирин қазыыр қойлады. Сайлавсы соның ичинең сайлақысы келген адамның фамилиясынның астын сызыр, картickeni канверттер, поста қасиги сыжақты иврнаның (қасиктин) ичине салыр қивереди.

Сайлав өкриги — Сайлав ыргизуву үчин бир ел қалықтың сапына қарај бир несе өкрикке болinedi. Әр өкриктеги қалықтың сапы самалас болув керек. Осындај өкриктерди сайлав өкриги деп атајды. Бурқувазыја мемлекетинде сайлав өкригиниң сегин қайта қарав, қанадан белгиев өте сирек ыргизiledi. Сайлав өкригиниң сегин қайта қарав мәселеси тува қалқанда да, онај сечиле қоймајды. Сол мәселениң төнрегинде саясий тартыс көтерилip (қанавсылар арасында да, қанавсылар мен қаналуысылар арасында да) бир несе сылаја созылады. Сол тартыстың кезинде бир сайлав өкригиниң қалқы азайыр, биревлеринде көвейip кетеди. Солай болса да биринқыса парламентке әр өкрик бирдеј депутат қиверip отырады. Қанавсылар бул қақдајды өз тилектерине райдаланады. Қалқы аз әри артта қалқан сайлав өкриктеринде өздериниң реакциясы депутаттарын — ромесиктерди, портарды тақы сол сыжақтыларды өткизip қивереди.

Референдум — Белgili бир мәселе қонинде выкил қалықтың пикирин сирап билув, выкил қалықтың дауысына салув тәртиви. Кей бир бурқувазыја мемлекеттеринде (Свейтсария) ички қана сыртқы саясат мәселелерин сечув үчин қалықтың пикирин билув тәртиви қолданылады. СССР дың қана Конституциясы војынса референдум қабы етиди. (III-тарав, 49-статия, «g» пунктi). Бирақ, вайлар мемлекетиндеги референдум әсиресе расийстик Германияда, тек кылки-мазаққа айналыр отыр. Бир қана СССР қақдајында сын мапызында қалың буқараның пикирин еркин айтатын, демократиялық тәртип болыр табылады.

Сувверенитет — Мемлекеттик өкиметтин қарамандыдақы (қол астындақы) ел мен терригорияда (жерде) өким ыргизуву правасы, ес ким вөгет қасай алмайтын өкимет биллиги, үстемдик деген мағынада.

СССР дың қана Конституциясы војынса SSR Одақының Улы Советi мен Одақтас республикелердин қоғарқы өкимет органдарының сувверенитеттик правасы асыр көрсетилген.

Диверсия — Улкен сабуы қасарда қандың назарын васқа қаққа авдарув мақсаты мен, қолданқан соқы әрекетти, амал.

Қав кутреген жерден әскер өткизув, болмаса темір қолды, көпирлерди буздырув, аеродромға (ајропланлар қонатын жер) сабуы қасав, өрт салув мақсаты мен қандың тылына азқана әтрет қиверув тақы сондајлар да диверсия деп аталады. Бул секилди диверсиялық сабуылар соқы кезинде қана болыр қоймајды. Мунь әскер қатарындақы адамдар қана оғындауы да сарт емес. Советти Ресејде интервентсия мен азамат соқысы биткеннен кейин, бурқувазыја үкиметтери бизге қарсы кыресте васқа әдистер қолданды. Елимизге, көбinese оғы ақтарынан қуралқан әтирет қиверip, темір қол көпирлерин, өнерли кәсип органдарын булдырп тақы сол сыжақты әректтер мен елимиздин сарувасылығын кыжзельтрек болды. Бери келгесин бул секилди диверсиялар тыңсылық пен аралас зыянкестердин өнерли кәсип органдарына зыян келтиривдеги қолданқан әдистериниң бири болды.

Сонқы кезде, әсиресе Троцкий-Зиновийер бандыларының сотында қана троцкийчил паралел сентрдин сотында, Советке қарсы диверсия қасав ең vastь әрекеттериниң бири болқандығы асыды. Петакор, Сербракортар вастақан тротскийс бандылар Германия мен Қаронияның расийстик срижондары мен биригip, Советтер Сојузының өнерли кәсип, транспорттарына диверсия

çasaqan, bir qatar çerde zıjankestik-vyldiryv, qyjratuv sьqьldь dijversijalyq areketterin iske asьrqa, tьncьlyq istegen. SSSR men Germanija, Çaponija arasynda soqьstь tezdetip, soqьs bastalqan kezde, vizdin otan qorqavda maпьzь zor өndiris oьndarymьzдь, Soqьs — strategijalyq maпьzь var temir çoldarymьzдь qьjratьp, vyldirmek volqan; Sovet qalqьnьd kösemderin, vascьlaryn өltirmekci volqan.

Skeptijk — Erte zamanda adam valasьnьd ajnalasьndaqь dynijeni, çaratьlyьs qubьlystaryn, sol çaratьlyьstьd bir völegi adamnьd өzi vilyvge, tanuvqa mymkin емes degen palsapa volqan. Skeptijk dep sol pikirdi çaqtavcьlardь ajtqan.

Osь kezde vul söz өзgerek maqnada çumsaladь. Kəzir Skeptijk-dep ne nəsege volsada senbej, kydiktene veretinderdi ajtadь.

80218-37

TYZETYV

B e t i	çolь	Basyqanь	Dutьсь.
47. Tөmөnnөп	17	basuv	bastav
54. Çoqarьdan	7	Kapitalis. Konses- sioner	Kapitalis-konses- sioner
" "	18	qazqandь	qazqanda
62. Tөmөnnөп	26	çoldostьn	çoldastьn
70. Çoqarьdan	2	Savranajьp	Savranajьp
" "	5	Konstitutsija	Konstitutsija
94. Tөmөnnөп	5	Prosojuvz	Propsojuvz.